ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ἡ μετά Θάνατον ζωή

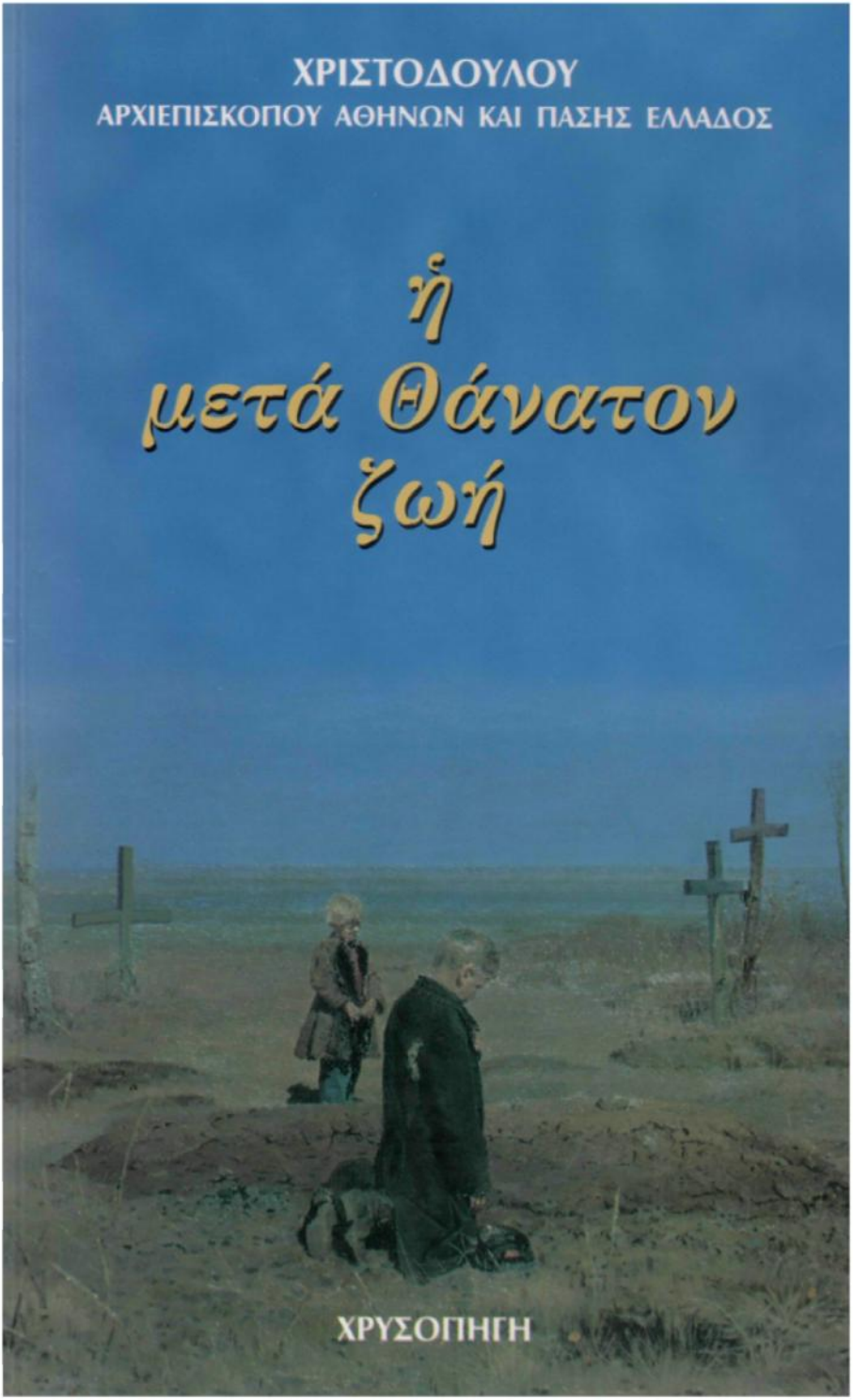

ΧΡΥΣΟΠΗΓΗ

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

η μετά Θάνατον ζωή

Ζ' ΕΚΔΟΣΗ
(27η χιλιάδα)

ΧΡΥΣΟΠΗΓΗ
2007

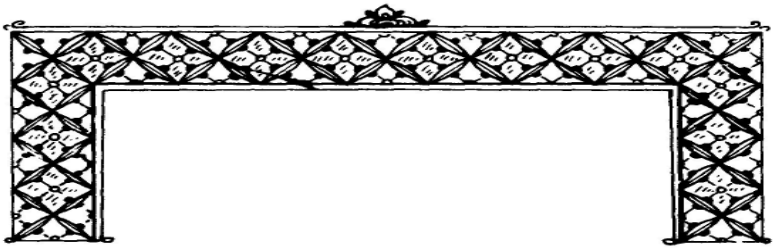

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- *Μικρό σημείωμα*
- *Το περί θανάτου ερώτημα*
- *Ο θάνατος συνέπεια της πτώσεως και της αμαρτίας*
- *Τι λέγουν για τον θάνατο οι άλλες θρησκείες και η φιλοσοφία;*
- *Πως δημιουργήθηκε η ψυχή;*
- *Τι λέγουν η Αγία Γραφή και οι Πατέρες της Εκκλησίας*
- *Η αθανασία του ανθρώπου*
- *Γιατί πεθαίνει ο άνθρωπος;*
- *Η ώρα του θανάτου*
- *Γιατί δεν γνωρίζουμε την ώρα του θανάτου μας;*
- *Με ελπίδα και αισιοδοξία*
- *Η μνήμη του θανάτου*
- *Η Διδασκαλία του Τάφου*
- *Ο φόβος του θανάτου*
- *Ο φόβος της τιμωρίας*
- *Προσκόλληση και αγνοία*
- *Πολίτες της γης*
- *Πως πρέπει να αντιμετωπίζουν οι Χριστιανοί τον θάνατο;*
- *Ταξίδι και ύπνος*
- *Δύο βασικές συμβουλές*
- *Ο θάνατος νέα γέννηση*
- *Δεισιδαιμονίες και προλήψεις*
- *Τα κοιμητήρια τόπος προσευχής*
- *Ο τρόπος του θανάτου μας*
- *Χριστιανικά τέλη*
- *Θάνατος αμαρτωλών πονηρός*
- *Ο θάνατος των Δικαίων*
- *Ανώδυνα, ανεπαίσχυντα, ειρηνικά...*
- *Ανεπαίσχυντα, ειρηνικά*
- *Ο αιφνίδιος θάνατος*
- *Ο άδικος και ο άωρος θάνατος*

ΠΗΓΗ ΖΩΗΣ

- *Ο θάνατος των νηπίων*
- *Η αυτοκτονία*
- *Η θανατική ποινή*
- *Οι υποχρεώσεις μας έναντι των ανθρώπων που φεύγουν*
- *Μετάνοια και εξομολόγηση*
- *Η Θεία Μετάληψη*
- *Ο χωρισμός της ψυχής από το σώμα*
- *Μυστήριο μέγα επιτελείται*
- *Τα τελώνια*
- *Οι Πατέρες της Εκκλησίας περί τελωνίων.*
- *Μια συγκλονιστική διήγηση*
- *Οι ιδιότητες των ψυχών*
- *Η επικοινωνία με τις ψυχές*
- *Με την χάρη του Θεού ακούουν*
- *Το νεκρό σώμα*
- *Η κηδεία*
- *Τα άλειωτα σώματα*
- *Η καύση των νεκρών*
- *Που πηγαίνουν και που παραμένουν οι ψυχές;*
- *Αγιογραφικές μαρτυρίες*
- *Που πηγαίνουν οι ψυχές;*
- *Μέση κατάσταση*
- *Κατάσταση αναμονής*
- *Πρόγευση μελλούσης ζωής*
- *Η διδασκαλία του καθαρτηρίου πυρός*
- *Περί μνημοσυνών (α 'μέρος)*
- *Μαζί με την Θεία λειτουργία*
- *Περί μνημοσυνών (β' μέρος)*
- *Η προετοιμασία του μνημόσυνου*
- *Πλάνες και αιρετικές δοξασίες*
- *Η κοινή ανάσταση των νεκρών*
- *Πως θα είναι τα νέα σώματα;*
- *Σαν επίλογος*

ΠΗΓΗ ΖΩΗΣ

ΜΙΚΡΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Όλοι συμφωνούμε δη η εκκλησία μας, η Ορθοδοξία μας, πορεύεται στην ζωή, στον κόσμο, στον άνθρωπο με οδηγό την Αγία Γραφή και την Ιερά Παράδοση.

Τα ερωτήματα του ανθρώπου κάθε εποχής, αναζητούν απαντήσεις. Ιδιαίτερα δε, στο περί θανάτου ερώτημα, αναζητά ο άνθρωπος απαντήσεις με βάση την Αλήθεια του Ευαγγελίου απαντήσεις, που δεν θα Ικανοποιούν μόνον μία απλή περιέργεια αλλά θα κινούν το ενδιαφέρον μας για περαιτέρω μελέτη σκοπού και στόχου γύρω από το Ερώτημα.

Σκοπός και στόχος ο προορισμός μας· η επουράνιος Βασιλεία. Όμως, για να φθάσουμε, ως Ορθόδοξοι Χριστιανοί, στην πορεία του προορισμού μας, θα πρέπει να αναζητήσουμε τις γνώσεις των πηγών του κάθε θέματος που μας απασχολεί του κάθε ερωτήματος που ζητά απάντηση και ένα τέτοιο είναι κι εκείνο που αναφέρεται στην ΜΕΤΑ ΘΑΝΑΤΟΝ ΖΩΗ.

Οι απαντήσεις που θα πάρουμε μέσα από την παρούσα έκδοση μας, για τον θάνατο, την μνήμη θανάτου, τον φόβο θανάτου, την διδασκαλία του τάφου, τα Χριστιανικά μας τέλη — ανώδυνα, ανεπαίσχυντα, ειρηνικά— τον χωρισμό της ψυχής από το σώμα, την αθανασία της ψυχής, τα τελώνια, τις Αγιογραφικές μαρτυρίες περί Παραδείσου και τόσα αλλά σχετικά μέχρι την κοινή Ανάσταση των νεκρών, μας οπλίζουν με θάρρος, αυτογνωσία και ακλόνητη πίστη για την αντιμετώπιση του φαινομένου του θανάτου.

Ας είμαστε βέβαιοι ότι όλα όσα μας απεκαλύφθησαν από τον Θεό, είναι αρκετά για την ευθυγράμμιση του τρόπου της ζωής μας, για να αξιωθούμε της μερίδος των σωζόμενων.

Μέσα από τις σελίδες αυτόν του πονήματος, που προέρχεται από απομαγνητοφωνημένες και επεξεργασμένες ομιλίες του Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ. Χριστοδούλου, αναδύεται το μυστήριο του θανάτου και αποκαλύπτονται ενδιαφέρουσες πτυχές του, Ικανές να καλλιεργήσουν μέσα μας τη μνήμη θανάτου και τη στάση μας απέναντι του.

Ελπίζουμε και ευχόμαστε η ανάγνωση αυτού του βιβλίου όχι μόνο να λύσει απορίες και προβλήματα, αλλά και να συντελέσει στον πνευματικό προσανατολισμό των αναγνωστών του.

ΠΡΟΕΚΔΟΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΧΡΥΣΟΠΗΓΗ

ΠΗΓΗ ΖΩΗΣ

Είπεν ο Κύριος προς τους ελθυθότας προς αυτόν Ιουδαίους· Αμήν αμήν λέγω υμίν, ότι ο τον λόγον μου ακούων και πιστεύων τω πέμψαντί με, έχει ζωήν αιώνιον, και εις κρίσιν ουκ έρχεται, αλλά μεταβέβηκεν εκ του θανάτου εις την ζωήν. Αμήν αμήν λέγω υμίν ότι έρχεται ώρα, και νυν εστίν, ότε οι νεκροί ακούσονται της φωνής του Υιού του Θεού, και οι ακούσαντες ζήσονται. Ώσπερ γαρ ο Πατήρ έχει ζωήν εν εαυτώ, ούτως έδωκε και τω Υιώ ζωήν έχειν εν εαυτώ και εξουσίαν έδωκεν αυτώ και κρίσιν ποιείν ότι υιός ανθρώπου εστί. Μη θαυμάζετε τούτο· ότι έρχεται ώρα, εν η πάντες οι εν τοις μνημείοις ακούσονται της φωνής αυτού, και εκπορεύσονται οι τα αγαθά ποιήσαντες εις ανάστασιν ζωής, οι δε τα φαύλα πράξαντες εις ανάστασιν κρίσεως. Ου δύνομαι εγώ ποιείν απ' εμαυτού ουδέν. Καθώς ακούω κρίνω, και η κρίσις η εμή δικαία εστίν ότι ου ζητώ το θέλημα το εμόν, αλλά το θέλημα του πέμψαντός με Πατρός.

(Ιωάν. Ε' 2430)

ΤΟ ΠΕΡΙ ΘΑΝΑΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑ

Ο άνθρωπος είναι το μοναδικό δημιούργημα του Θεού, το όποιο διαθέτει νουν και ελευθερία. Από όλα όσα έχει δημιουργήσει ο Θεός, μόνον ο άνθρωπος σκέπτεται ο άνθρωπος έχει εσωτερικές ανησυχίες και πολλές φορές αδυσώπητα ερωτήματα, με τα όποια ανέκαθεν ασχολήθηκε η φιλοσοφούσα διάνοια του, αναζητώντας πειστικές απαντήσεις. Μόνον ο άνθρωπος αισθάνεται αυτά τα ερωτηματικά να αναπηδούν μέσα από τα βάθη της ψυχής του. Τα ζώα δεν σκέπτονται, δεν μπορούν να φιλοσοφήσουν, δεν διατυπώνουν ερωτηματικά. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι μόνον ο άνθρωπος έχει πλασθεί κατ' εικόνα και ομοίωση Θεού.

Μοιάζουμε στον Θεό σε δύο στοιχεία τα όποια έχουμε. Το ένα είναι το λογικόν, δηλαδή η σκέψη και ο νους μας, και το δεύτερο, το λεγόμενο αυτεξούσιο, δηλαδή η ελευθερία την οποία έχουμε λάβει ως δώρο από τον Θεό. Ακριβώς δε, επειδή ο άνθρωπος σκέπτεται και είναι ελεύθερο πλάσμα, για τούτο και αντιμετωπίζει ερωτήματα που έχουν σχέση με αυτή την ύπαρξη του, τα λεγόμενα υπαρξιακά ερωτήματα, που αναφέρονται στην οντολογική υπόσταση του άνθρωπου επί της γης.

Υπάρχουν, όμως, κι αλλά ερωτήματα πάνω σε θέματα τα όποια αναφέρονται σε μία διαφορετική διάσταση από εκείνη μέσα στην όποια ζει ο άνθρωπος επάνω σ' αυτόν τον φιλόξενο πλανήτη. Αυτά είναι τα μεταφυσικά ερωτήματα Αναφέρονται δε αυτά πέραν από την φυσική ζωή την οποία βλέπουμε και ζούμε.

Όμως, υπάρχουν και μερικά, που ξεφεύγουν από τις εμπειρίες τις οποίες έχουμε μέσα στον κόσμο αυτόν. Αυτά είναι τα υπερκόσμια ερωτήματα Υπάρχουν τέλος και αλλά, τα όποια δεν μπορεί να τα πλησιάσει ο άνθρωπος με τη δύναμη του λογικού του, διότι αυτή η δύναμη δεν είναι απεριόριστη. Περιβάλλονται δε από την αχλύ ενός μυστηρίου. Είναι τα υπέρλογα ερωτήματα

Υπαρξιακά, μεταφυσικά, υπερκόσμια, υπέρλογα, δημιουργούν ερωτήματα στον άνθρωπο όπως: υπάρχει Θεός; κι αν υπάρχει, τι είναι; τι είναι και πως έγινε ο κόσμος; τι είναι η ζωή, τι είναι ο θάνατος; πως θα γίνει η κοινή ανάσταση για την οποία μιλά η πίστη

μας; πως θα γίνει η κρίση; Υπάρχει ψυχή; Είναι αθάνατη η ψυχή μας; πως ζουν οι ψυχές μετά τον θάνατο; Υπάρχει παράδεισος και κόλαση; πως θα είναι ο άνθρωπος μετά την κοινή ανάσταση, και την Δευτέρα Παρουσία; Θα ζουν αιώνια οι ψυχές; Ποιες ιδιότητες έχουν οι ψυχές; Να μερικά από τα υπαρξιακά, μυστηριώδη και υπέρλογα ερωτήματα που απασχολούν όχι μόνον τους επιστήμονες, αλλά και τους απλοϊκούς ανθρώπους. Αυτά τα ερωτήματα δημιουργούν, με την σειρά τους, εσωτερικές ανησυχίες, αγωνίες ενίοτε και οπωσδήποτε, κάποιο σοβαρό προβληματισμό. Ιδίως η μεταθανάτια ζωή, το τί, δηλαδή, γίνεται μετά τον θάνατο του ανθρώπου, είναι ένα θέμα για το όποιο όλοι ο! άνθρωποι δείχνουν ζωηρό ενδιαφέρον. Και τούτο όχι μόνο επειδή κάθε άνθρωπος διαθέτει νου και σκέψη και αναπηδούν με φυσικό τρόπο αυτά τα ερωτηματικά, αλλά και διότι όλοι οι άνθρωποι έχουμε προσφιλείς νεκρούς, τους γονείς μας, τους συγγενείς μας, οι όποιοι έζησαν κάποτε μαζί μας σ' αυτό τον κόσμο και τώρα έχουν φύγει. Όλοι μας θέλουμε να γνωρίζουμε κάτι ως προς την κατάσταση στην οποία ζουν οι ψυχές τους. πως ζουν από τότε που εκοιμήθησαν μέχρι τότε που θα γίνει η Δευτέρα Παρουσία;

Δεν μιλούμε για το τι θα συμβεί μετά τη Δευτέρα Παρουσία, οπού γνωρίζουμε ότι θα γίνει η γενική κρίση των ανθρώπων από μέρους του Ιησού Χρίστου, ερχομένου εν πάση τη δόξη Αυτού, και εν συνεχεία θα χωρίσει τους ανθρώπους ώσπερ ο Ποιμήν διαχωρίζει τα πρόβατα από των ερίφων, όπως ο ίδιος ο Κύριος ημών Ιησούς Χριστός μας απεκάλυψε κατά την διδασκαλίαν Του.

Μιλούμε εδώ για εκείνη την περίοδο η οποία αρχίζει με τον θάνατο του ανθρώπου και φτάνει μέχρι τη σάλπιγγα του Αγγέλου, την κοινή Ανάσταση και την παρουσίαση όλων των ανθρώπων ενώπιον του βήματος του αδέκαστου Κριτού για να δώσει ο καθένας μας την απολογίαν του ενώπιον Του. τι μέλλον, λοιπόν, έχουν οι άνθρωποι που έφυγαν; Σε ποια κατάσταση βρίσκονται οι ψυχές τους εν αναμονή της μεγάλης και γενικής εκείνης κρίσεως; Μπορούμε εμείς να τους βοηθήσουμε σε κάτι; Μπορούν εκείνοι να βοηθήσουν εμάς; Υπάρχει τρόπος επικοινωνίας των ζώντων με τους κεκοιμημένους; Να άλλου είδους ερωτήματα που και αυτά αναπηδούν από την πραγματικότητα την οποία έχουμε ενώπιον μας.

Βλέπουμε με τα μάτια μας τον θάνατο. Παριστάμεθα εμείς οι ίδιοι στις εξόδιες ακολουθίες, στις κηδείες, επισκεπτόμαστε το κοιμητήριο της πόλεως μας. Εκεί είναι θαμμένοι οι δικοί μας άνθρωποι. Πηγαίνουμε και περιποιούμεθα τους τάφους των νεκρών μας. Καλούμε τον Ιερέα να διαβάσει τρισάγιο. Δίνουμε τα ονόματα των νεκρών μας να

τα μνημονεύσει και πιστεύουμε πως με τον τρόπο αυτόν βοηθάμε τους ανθρώπους που έφυγαν από κοντά μας.

Όμως, συνεχώς θέλουμε να μαθαίνουμε όσο γίνεται περισσότερα στοιχεία και όμως δεν ξέρουμε πολλά Ξέρουμε όσα ο Κύριος μας Ιησούς Χριστός θέλησε να γνωρίζουμε. Μοιάζει ο μετά θάνατον χώρος μ' ένα τόπο που κρύβεται από τα μάτια μας με μία μεγάλη κουρτίνα που μας κρύβει την θέα και δεν μπορούμε να δούμε, όπως θα θέλαμε, όλες τις λεπτομέρειες. Ποιος θα μας βοηθήσει για να αποκτήσουμε κάποια πληροφορία; Μήπως η επιστήμη; Μπορεί η επιστήμη να μας πληροφορήσει για το τι συμβαίνει μετά τον θάνατο μας; η επιστήμη μπορεί να μας ειπεί πως πεθαίνει, γιατί και πότε πεθαίνει ένας άνθρωπος. Και αυτό το γνωρίζει επειδή έχει μπροστά της τον άνθρωπο, τον όποιο μελετά και σπουδάζει, προσπαθώντας να τον εξιχνιάσει, αν, κι όπως λέγουν μεγάλοι επιστήμονες, εξακολουθεί ο άνθρωπος να παραμένει ο μεγάλος άγνωστος.

Μα είναι άγνωστος ο άνθρωπος; Σήμερα ιδιαίτερα που η επιστήμη έχει κάνει τόσα βήματα προαγωγής της προς όλες τις κατευθύνσεις; Κι όμως, όσο σπουδάζουν οι επιστήμονες τον άνθρωπο, τόσο πείθονται ότι υπάρχουν ολόκληροι τομείς της ανθρώπινης ζωής τους οποίους ακόμη δεν έχουν καν προσεγγίσει.

η επιστήμη ακόμη μπορεί να μας περιγράψει το φαινόμενο του θανάτου. Μας απαντούν οι γιατροί στην ερώτηση μας για το τι είναι ο θάνατος: λύσις βιολογικού συνδέσμου. Όμως, αυτό δεν λύνει καμία απορία από αυτές που προηγουμένως διατυπώσαμε. Αυτό είναι για πριν από το παραπέτασμα Όμως, εμείς ενδιαφερόμαστε για το μετά. Και γι' αυτά η επιστήμη δεν είναι αρμόδια. Όσοι έδωσαν στην επιστήμη μεταφυσικές δυνατότητες, κι αυτό το έκαναν οι ιδεολογικοί αντίπαλοι της Χριστιανικής μας πίστεως, έπεσαν έξω. Καμία επιστήμη δεν μπορεί να πει δεν υπάρχει θεός, δεν υπάρχει αθανασία της ψυχής, δεν υπάρχει μετά θάνατον ζωή.

Όπως ένας αγρότης δεν μπορεί να πει τι είναι μαθηματικός λογισμός, εφ' όσον δεν έχει σπουδάσει τα μαθηματικά, έτσι και το πεδίο ερευνάς και δράσεως της επιστήμης είναι τα φυσικά και όχι τα μεταφυσικά. Κι' αυτό, διότι η επιστήμη προκειμένου να καταλήξει σ' αυτό που λέμε επιστημονικό πόρισμα, έχει στη διάθεση της τρία όπλα: α) την παρατήρηση, β) το πείραμα και γ) τον μαθηματικό λογισμό.

Τα θέματα τα όποια, όμως, συζητούμε δεν υπόκεινται σ' αυτά τα τρία μέσα που διαθέτει ο επιστήμονας. Ούτε καν υπόκεινται σε λογική επεξεργασία διότι πρόκειται για ζητήματα καλυμμένα από μυστήριο. η λογική μας γι' αυτό παρουσιάζεται ανίσχυρη.

η ιατρική, θα πουν Άλλοι, ότι ίσως θα μπορεί να μας διαφωτίσει κάπως, όμως κι αυτή είναι επιστήμη. Αυτό στο όποιο μπορεί να μας προσφέρει υπηρεσίες είναι να φροντίσει για την αποκατάσταση της υγείας μας όσο γίνεται περισσότερο στην επίγεια ζωή μας. Όμως, αδυνατεί να ερμηνεύσει αυτά τα όποια συμβαίνουν μετά τον θάνατο.

Άλλοι λέγουν για την ιστορία πως θα μπορούσε κάπως να μας διαφωτίσει πάνω σ' αυτά τα ζητήματα. η Ιστορία, ωστόσο, αν μπορεί κάτι να μας διδάξει είναι η καθολικότητα του φαινομένου του θανάτου. Ότι ο θάνατος, δηλαδή, είναι η κοινή μοίρα όλων των ανθρώπων, είτε είναι κάποιος ένδοξος, είτε άδοξος, είτε πλούσιος, είτε φτωχός. η ιστορία διδάσκει ότι στον κόσμο αυτόν έζησαν άνθρωποι που έγιναν περιώνυμοι και ενδοξότατοι που όλοι γνωρίζουν το όνομα τους, Άλλοι που αιματοκύλισαν την ανθρωπότητα, Άλλοι που έγιναν μεγάλοι ευεργέτες του κόσμου, με τις επιστημονικές τους ανακαλύψεις, κι Άλλοι υπήρξαν σκαπανείς των επιστημών και του πολιτισμού. Όμως, κανένας από αυτούς δεν έμεινε αιώνιος στον κόσμο αυτόν όταν ήρθε η ώρα, εξέτισαν όλων των ανθρώπων το κοινόν χρέος.

Δύο μόνον άνθρωποι δεν πέθαναν σ' αυτή τη γη. Ο Προφήτης Ηλίας και ο Προφήτης Ενώχ. Αυτοί οι δύο εγεννήθησαν μεν, αλλά δεν απέθανον. Ηρπάγησαν σαν όπως ήσαν στον ουρανό, στην άλλη, όπως λέμε, ζωή. Επομένως και η ιστορία αν μπορεί κάτι ν; μας πει είναι ότι τελικά κανένας δεν μπορεί να γλιτώσει από τον θάνατο.

Μήπως η παραψυχολογία, θα μπορούσε σε κάτι να μας ενημερώσει και να μας διαφωτίσει για τα μετά θάνατον συμβαίνοντα; η παραψυχολογία ισχυρίζεται ότι μπορεί να μας φέρει σε επαφή με την μεταθανάτια πραγματικότητα. Γι' αυτό και χρησιμοποιεί διάφορες μεθόδους, οι οποίες είναι γνωστές ως πνευματισμός, μέντιουμ, ως ύπνωση, για να εξερευνήσει τάχα τα μυστήρια της μεταθανάτιας ζωής, να ερευνήσει την αιωνιότητα μέσα στην όποια περιπολούν οι ανθρώπινες ψυχές. Κι' ακόμη ισχυρίζεται, ότι επικοινωνεί με τις ψυχές των κεκοιμημένων, ότι καλεί τα πνεύματα των νεκρών και εκείνα υπακούουν και έρχονται.

Κατ' αρχήν πρέπει να πούμε ότι υπάρχει μεγάλη αμφισβήτηση στην επιστήμη εάν και κατά πόσον η παραψυχολογία μπορεί να συγκαταλέγεται μεταξύ των επιστημών. Και τούτο διότι δεν χρησιμοποιεί ούτε την παρατήρηση, ούτε το πείραμα. Επομένως, δεν μπορούμε να μιλήσουμε για επιστημονική μέθοδο.

Οι Άγιοι Πατέρες οι όποιοι εγνώριζαν και τους πνευματιστές και τους υπνωτιστές, μας πληροφορούν και μας λέγουν ότι όλα αυτά είναι

απάτη του Διαβόλου και ότι εκείνος είναι που υποκρίνεται τις φωνές των οικείων μας. Μάς κρούουν δε τον κώδωνα του κινδύνου και μάς λέγουν: μην παρασυρθείτε διότι αυτή η μέθοδος είναι πλανεμένη. Δεν είναι τα πνεύματα των νεκρών που έρχονται καθώς καλούνται από τον πνευματιστή, αλλά είναι η φωνή του Διαβόλου που μπορεί να μιμείται τις φωνές διαφόρων ανθρώπων μόνο για να εξαπατήσει και να αυξήσει τον αριθμό των θυμάτων του.

Μία άλλη επιστήμη είναι η ψυχανάλυση, η επιστήμη του βάθους, όπως λέγεται, που έχει επικεφαλής τρεις μεγάλους ψυχαναλυτές, τον Φρόϋντ, τον Γιούνγκ και τον Άντλερ. Ο Φρόϋντ θεωρείται ο πατέρας της ψυχαναλύσεως, ενώ οι δύο Άλλοι υπήρξαν μαθητές του — ο Γιούνγκ του Φρόϋντ και ο Άντλερ μαθητής του Γιούνγκ— οι όποιοι και ανέτρεψαν τα πορίσματα του καθηγητού και διδασκάλου τους.

η ψυχανάλυση αναγνωρίζει την ύπαρξη φαινομένων τα όποια πείθουν ότι υπάρχει κάτι μετά τον θάνατο. Όμως τι και πως και ποιά είναι αυτά που υπάρχουν, ούτε η ψυχανάλυση μπορεί να μάς πει.

Τέλος, υπάρχουν και οι απατεώνες που διαφημίζονται από εφημερίδες και περιοδικά ότι είναι σε θέση να μεταβαίνουν στην άλλη ζωή, να βλέπουν, να παρατηρούν και μετά να επιστρέφουν για να μάς πουν για το τι γίνεται εκεί Αυτοί λένε ότι κατέχουν τα μυστικά της μετά θάνατον ζωής. Όπως στον Μεσαίωνα υπήρχαν οι διάφοροι απατεώνες που με διάφορες χημικές ενώσεις προσπαθούσαν να αποφέρουν κάποιο αποτέλεσμα, έτσι και σήμερα υπάρχουν μερικοί που δέχονται, είτε σε γραφείο, είτε σε σπίτια, προκειμένου όπως λένε να έρθουν α επαφή με τα πνεύματα των νεκρών. Γνωρίζουν αυτοί οι άνθρωποι ότι ο κόσμος διψά για μια πληροφόρηση πάνω σ αυτά τα ζητήματα. Γι' αυτό και εκμεταλλεύονται τον ανθρώπινο πόνο αφού σ' αυτούς καταφεύγουν άνθρωποι συνήθως πονεμένοι, άνθρωποι που έχασαν προσφιλή τους πρόσωπα και θέλουν να μάθουν σε ποιά κατάσταση βρίσκονται οι ψυχές των νεκρών τους και να πεισθούν ότι οι δικοί τους ζουν. Δεν πρόκειται για επιστήμονες αλλά για κυνικούς έμπορους. Εκμεταλλεύονται και εμπορεύονται την ανάγκη των ανθρώπων κι επειδή αυτή η ανάγκη είναι πιεστική, οι άνθρωποι καταφεύγουν σε αυτούς.

οι Άγιοι Πατέρες μάς συμβουλεύουν ακόμη πως αν θέλουμε να μάθουμε την αποκεκαλυμμένη αλήθεια, και ό,τι τελικά ο Θεός θέλει να μάθουμε, μόνον στην Αγία Γραφή μπορούμε να καταφύγουμε και μόνον από εκεί μπορούμε να πάρουμε απαντήσεις, οι όποιες θα είναι αυθεντικές και πειστικές. η Αγία Γραφή δίνει απάντηση στα ζητήματα τα οποία μάς απασχολούν. Μπορεί, βέβαια, να θέλαμε να μάθουμε

πολύ περισσότερα απ αυτά για τα όποια η Αγία Γραφή μάς ενημερώνει. Όμως, θα πρέπει, με υπακοή στο θέλημα του Θεού, να περιοριστούμε να μάθουμε αυτά τα όποια είναι αληθινά. αυτά τα όποια όντως συμβαίνουν στην μετά θάνατον ζωή και πραγματικότητα.

Με οδηγό, λοιπόν, την πίστη, μέσα στην εκκλησία μας κατέχουμε την αλήθεια σε ό, τι αφορά τη μεταθανάτιο ζωή. Ο Χριστός και οι Άγιοι Πατέρες Του διεφώτισαν ορισμένες πτυχές και σήκωσαν, κατά κάποιο τρόπο, το παραπέτασμα που μας χωρίζει από τον άλλο κόσμο ενώ μας έδωσαν όσες πληροφορίες χρειαζόμαστε, κι όσες πρέπει, τελικά, να γνωρίζουμε γι' αυτόν τον κόσμο. Αυτό προσπαθούμε να κάνουμε στην παρούσα έκδοση. Με οδηγό την Αγία Γραφή θα θελήσουμε να δούμε τι συμβαίνει μετά τον τάφο, τι συμβαίνει μετά τον θάνατο.

η οδός της Εκκλησίας είναι η μόνη ασφαλής την οποία μπορούμε και οφείλουμε να ακολουθήσουμε. Κάθε άλλος δρόμος είναι δρόμος ολισθηρός και επικίνδυνος.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΣΥΝΕΠΕΙΑ ΤΗΣ ΠΤΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΜΑΡΤΙΑΣ

Ο θάνατος εξακολουθεί να είναι ένα μυστήριο. Και όλα όσα τον συνοδεύουν και τον περιβάλλουν. Παραστατικά διατυπώνει αυτή την αλήθεια ένα τροπάριο της Εκκλησίας μας το όποιο ψάλλεται κατά την εξόδιο ακολουθία. Τί το περί ημάς τούτο γέγονε μυστήριον, πως παρεδόθημεν τη φθορά, πως συνεζεύχθημεν τω θανάτω, όντως Θεού προστάξει ως γέγραπται. Βλέπει, δηλαδή, ο φωτισμένος και εμπνευσμένος υμνογράφος της Εκκλησίας μας το φαινόμενο του θανάτου, έχει μπροστά του κάποιον που έχει πεθάνει και διερωτάται: πως συνέβη αυτό το μεγάλο μυστήριο που γίνεται δίπλα μου, πως είναι δυνατόν και παραδοθήκαμε εμείς οι άνθρωποι στη φθορά, πως κατορθώθηκε ώστε να συμφιλιωθούμε
με τον θάνατο, πάντως αυτό που έγινε, έγινε με την διαταγή και την θέληση του Θεού.

ο Ιερός υμνογράφος διαπιστώνει ότι γίνεται μία βίαιη διάσπαση ανάμεσα στα δύο στοιχεία από τα όποια απαρτίζεται ο άνθρωπος. Διάσπαση μεταξύ σώματος και ψυχής. η ψυχή με την οποία ενώθηκε το σώμα μας άμα τη συλλήψει μας, τώρα εγκαταλείπει το σώμα. Κι' αυτός ο αδιάσπαστος σύνδεσμος ο όποιος υπήρχε σε όλη την διάρκεια της ζωής μας, ανάμεσα σε σώμα και σε ψυχή, τώρα διαλύεται. Και όλα αυτά —καταλήγει το τροπάριο— γίνονται τη θελήσει και τη προστάξει του Θεού.

Μυστήρια, όμως, είναι κι αυτά που συνοδεύουν τον θάνατο. Πολλοί

άνθρωποι αδυνατούν να τα πιστεύσουν ενώ Άλλοι παραμένουν στην άρνηση. Επειδή δεν μπορούν να υπάρξουν επιστημονικές απαντήσεις επάνω σ' αυτά τα ερωτήματα, αδυνατεί ο άνθρωπος που πιστεύει μόνο στο λογικό του να προσπελάσει σ' αυτόν τον χώρο. Και για τούτο καταλήγει στην άρνηση. Ωστόσο, είναι πολλοί εκείνοι που πιστεύουν ότι συμβαίνει κάτι μετά τον θάνατο, ότι υπάρχει μία συνέχεια. Όποιος, βέβαια, βρίσκεται μακριά από την εκκλησία και δεν μελετά την Αγία Γραφή και τους Αγίους Πατέρες, βρίσκεται σε πλήρη αδυναμία να μιλήσει για οτιδήποτε υπάρχει μετά τον θάνατο.

Πολλούς ανθρώπους τους σκανδαλίζει το φαινόμενο του θανάτου. Και τούτο διότι διερωτώνται: πως είναι δυνατόν η εικόνα του Θεού, που είναι ο άνθρωπος, που τιμήθηκε από τον Θεό και πλάσθηκε όχι μόνο με τον δημιουργικό Του λόγο αλλά και με τα ίδια Του τα χέρια — όπως ανθρωποπαθώς η Αγία Γραφή περιγράφει— που διαθέτει αθάνατη ψυχή και ως εικόνα του Θεού έχει τα δύο βασικά Ιδιώματα και γνωρίσματα του Θεού, το λογικό και το αυτεξούσιο, αυτός ο θεοειδής άνθρωπος να περιέρχεται με τον θάνατο στην κατάσταση της φθοράς; Και αυτό διότι ο θάνατος, εκ πρώτης όψεως, φαίνεται σαν να αποτελεί κατάλυση και διάλυση της θείας εικόνος; Με αυτόν τον συλλογισμό ο Μεγάλος Πατέρας της Εκκλησίας μας άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός συνέθεσε ένα ωραίο τροπάριο· ομιλεί ένας άνθρωπος που παρατηρεί τον συνάνθρωπο του ο όποιος έχει αποθάνει και λέγει: Θρηνώ και οδύρομαι όταν εννοήσω τον θάνατον, και ίδω εν τοις τάφοις κειμένην την κατ' εικόνα Θεού πλασθείσαν ημίν ωραιότητα, άμορφον, άδοξον, μη έχουσαν είδος Καταλαμβάνομαι —λέγει— από αθυμία μεγάλη από οδυρμό και θρήνο όταν θελήσω να καταλάβω τι είναι ο θάνατος. Κι' όταν δω την εικόνα του Θεού, τον άνθρωπο, που όσο ζει είναι χαριτωμένος και γεμάτος δόξα και τιμή — άψυχο πτώμα να κείται τώρα μέσα στον τάφο, στερημένο από την παρουσία της ψυχής και να γίνεται χωρίς ωραιότητα άμορφος, άδοξος χωρίς είδος και κάλλος.

Τι είναι, λοιπόν, ο θάνατος; Τέρμα η αφετηρία; Τέλος η αρχή; Πόσο όμορφα διατυπώνει αυτά τα ερωτήματα ο Έλληνας ποιητής Δροσίνης:

Μήπως ό,τι θαρρούμε βασίλεμα,
γλυκοχάραμα αυγής είναι πέρα;
Κι' αντί να 'ρθει μια νύχτα αξημέρωτη
ξημερώνει μια αβράδιαστη μέρα;
Μήπως είναι η αλήθεια στο θάνατο
κι' η ζωή μήπως κρύβει την πλάνη;

Ό,τι λέμε πως ζει μήπως πέθανε
Κι' είναι αθάνατο ό,τι έχει πεθάνει;

Πόσο όμορφα και χαρακτηριστικά ο Χριστιανός ποιητής αποδίδει την πίστη μας!

ο άνθρωπος από την φύση του αποστρέφεται τον θάνατο. Κι' αυτό διότι μέσα του έχει την φλόγα της αθανασίας και της αιωνιότητας. Πολλοί, βέβαια, από τους ανθρώπους αποστρέφονται τον θάνατο από μία κακή νοοτροπία. Θεωρούν γρουσουζιά κάθε συζήτηση που έχει σχέση με αυτό το θέμα, δίδοντας την εντύπωση ενός στρουθοκαμηλισμού. Ενώ ο θάνατος είναι το πιο βέβαιο γεγονός που υπάρχει στον κόσμο, εν τούτοις υπάρχουν άνθρωποι οι όποιοι δεν θέλουν να ακούνε κανένα λόγο περί του θανάτου.

Ας δούμε, όμως, τι λέγει η Αγία Γραφή και η Δογματική διδασκαλία της Εκκλησίας μας για την εμφάνιση του θανάτου στην Ιστορία του κόσμου. Ο θάνατος δεν υπήρξε απ' αρχής στην ζωή του άνθρωπου. Ο πρώτος άνθρωπος ήταν δεκτικός και φθοράς και αφθαρσίας. Δηλαδή, με την δυνατότητα να αποθάνει και με την δυνατότητα να μην αποθάνει. Εάν τηρούσε τις εντολές του Θεού δεν θα απέθνησκε, εάν τις παρεβίαζε τότε θα απέθνησκε. Επομένως, αν δεν μεσολαβούσε η πτώση των πρωτοπλάστων
δεν θα απέθνησκαν οι πρωτόπλαστοι. Ο θάνατος, λοιπόν, υπήρξε ο καρπός της αμαρτίας.

Τα Γραφικά αποσπάσματα που ακολουθούν είναι χαρακτηριστικά. Το πρώτο από την Σοφία Σολομώντος ό Θεός θάνατον ουκ εποίησεν ουδέ τέρπεται επ' απωλείσι ζώντων. έκτισε γαρ εις το είναι τα πάντα και σωτήριοι αι γεννέσεις του κόσμου και ουκ εστίν εν αυταίς φάρμακον ολέθρου, ούτε Άδου βασίλειον επί της γης Σαφής ο λόγος της Παλαιάς Διαθήκης. Ο Θεός, δηλαδή, δεν έκανε τον θάνατο κι αυτό αποτελεί απάντηση σ' εκείνους οι όποιοι λέγουν πως ο θάνατος είναι έργο του Θεού ως τιμωρία στους ανθρώπους για την αμαρτία στην οποία υπέπεσαν. Αυτή την διδασκαλία έχει η σχολαστική Θεολογία της Δύσεως της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας σε αντίθεση με την Ορθόδοξη Εκκλησία, η οποία ερμηνεύει διαφορετικά το γεγονός του θανάτου. Ας δούμε, όμως, κι ένα χωρίο από την προς Ρωμαίους επιστολή του Απ. Παύλου. Δι' ενός ανθρώπου η αμαρτία εις τον κόσμον εισήλθε και δια της αμαρτίας ο θάνατος. Και ούτως εις πάντας ανθρώπους ο θάνατος διήλθεν. Σαφής ο λόγος του Παύλου. Ο θάνατος, δηλαδή, εισήλθε στον κόσμο δια της αμαρτίας του ενός άνθρωπου. Και μέσω αυτού του άνθρωπου, σε όλους τους

ανθρώπους. Επομένως, ο θάνατος είναι γεγονός επιγενόμενο, δηλαδή ένα παρέμβλητο φαινόμενο στην ζωή του ανθρώπου το όποιο δεν υπήρχε από την αρχή της δημιουργίας.

Όταν λέμε δια της αμαρτίας εισήλθεν ο θάνατος θα πρέπει να εννοήσουμε δύο είδη θανάτου. Πρώτο τον λεγόμενο πνευματικό θάνατο που σημαίνει χωρισμό του ανθρώπου από τον Θεό και δεύτερο :όν σωματικό θάνατο, δηλαδή χωρισμό της ψυχής από το σώμα. Ο πνευματικός θάνατος επήλθε ευθύς αμέσως με την πτώση των πρωτοπλάστων. Ο Θεός, όμως, δεν θέλησε ο σωματικός θάνατος να γίνει ταυτόχρονα με τον πνευματικό γι' αυτό ο Αδάμ και π Εύα έζησαν πολλές εκατοντάδες χρόνια μετά τον πνευματικό θάνατο στον όποιο είχαν πέσει.

η πτώση και η αμαρτία έφεραν τον θάνατο ως φυσική συνέπεια τους και όχι ως τιμωρία, την όποια θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε περισσότερο. ένας γιατρός μπορεί εξετάζοντας ένα άρρωστο να του πει: Πρέπει να κάνεις δίαιτα διότι το σάκχαρο σου είναι ανεβασμένο. Εάν δεν το κάνεις αυτό κινδυνεύεις να πεθάνεις από το σάκχαρο. Εάν ο άρρωστος φεύγοντας από το γιατρό, κάνοντας τους δικούς του υπολογισμούς πει: πως να κάνω δίαιτα, είναι εύκολο; Αποφασίζει, λοιπόν, μόνος του ό,τι έτρωγε να ξανατρώει. Και σε λίγο πεθαίνει από το σάκχαρο. Μήπως σ' αυτή την περίπτωση ο γιατρός είναι υπεύθυνος για τον θάνατο του ασθενούς;

ο Θεός είπε στους πρωτοπλάστους: Να είσθε υπάκουοι σε μένα. Εάν δεν με υπακούετε θα πεθάνετε. Οι πρωτόπλαστοι δεν υπήκουσαν και απέθαναν. Δεν είναι γι' αυτό αίτιος του θανάτου των πρωτοπλάστων ο Θεός, αλλά ο θάνατος τους είναι καρπός και συνέπεια της αμαρτίας μετά την πτώση.

η Αγία Γραφή μας λέγει ότι ο Θεός μετά την πτώση έδωσε στους πρωτοπλάστους τους δερμάτινους χιτώνες. τι είναι οι δερμάτινοι χιτώνες; οι Άγιοι Πατέρες λέγουν πως είναι η φθαρτότητα, και η θνητότητα, εννοούν τις αρρώστιες εξ αιτίας των οποίων πεθαίνουμε, τις ωδίνες με τις όποιες γεννούν οι γυναίκες. Όλα αυτά είναι συνέπειες της πτώσεως, αφού ο Αδάμ και η Εύα πριν αμαρτήσουν δεν γνώριζαν τίποτε απ' όλα αυτά. Ζούσαν σε μία άλλη κατάσταση την όποια μπορούμε μόνο να φαντασθούμε αφού δεν έχουμε εμπειρίες μιας τέτοιας ζωής. Εμείς δεν είμαστε προπτωτικοί αλλά μεταπτωτικοί άνθρωποι.

Αν δεχθούμε τη σχολαστική θεολογία της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, δηλαδή τον θάνατο ως τιμωρία από τον Θεό, θα οδηγηθούμε και σε άλλα αδιέξοδα, όπως π.χ. ότι και ο διάβολος, ο

όποιος προκάλεσε την πτώση των πρωτοπλάστων, υπήρξε όργανο του Θεού.

Ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός λέγει δια ανθρώπου δε μάλλον ο θάνατος, τουτέστιν της του Αδάμ παραβάσεως, ομοίως και αι λοιποί τιμωρίαι... Οι Άγιοι Πατέρες είναι σαφείς όταν λέγουν: ότι δια του ανθρώπου ήρθε ο θάνατος στον κόσμο και όχι δια του Θεού.

Όταν λέμε ότι το προπατορικό αμάρτημα είναι κληρονομητό στους ανθρώπους δεν εννοούμε την ενοχή που μεταβιβάζει ένας άνθρωπος στους άλλους για την πρώτη αμαρτία, αλλά εννοούμε ότι είναι κληρονομητές οι συνέπειες της αμαρτίας των πρωτοπλάστων. Ασθένησε η φύση μας μετά από εκείνη την αμαρτία και αυτή την ασθένεια κληρονομήσαμε.

Αυτές τις αλήθειες που διαβάζουμε σε πολλά κείμενα της Εκκλησίας μας τις βρίσκουμε αριστοτεχνικά διατυπωμένες στο κείμενο της Θ. Λειτουργίας του Μ. Βασιλείου. Στη Μεγάλη ευχή της αναφοράς λέγε Πλάσας γαρ τον άνθρωπον, χουν λαβών από της γης και εικόνι τη ση ο Θεός τιμήσας, τέθεικας αυτόν εν τω Παραδείσω της τρυφής αθανασίαν ζωής και απόλαυσιν αιωνίων αγαθών εν τη τηρήσει των εντολών σου επαγγειλάμενος αυτώ. Άλλα παρακούσαντα Σου του αληθινού Θεού και τη απάτη του όφεως παχθέντα, νεκρωθέντα τε τοις οικείοις αυτού παραπτώμασιν εξώρισας αυτόν εκ του Παραδείσου εις την γήν εξής ελήφθη.

ο λειτουργός ιερεύς απευθύνεται στον Θεό και του λέγει: Όταν έπλασες Θεέ μου τον άνθρωπο παίρνοντας χώμα από την γη τον έβαλες μέσα στον Παράδεισο της τρυφής, υποσχεθείς εις αυτόν αθανασία ζωής και απόλαυση των αιωνίων αγαθών εάν και εφόσον τηρούσε τις εντολές σου. άλλα, όταν παρήκουσε την εντολή Σου του αληθινού Θεού και δέχθηκε να υπαχθεί κάτω από την απάτη του όφεως, τότε, εξ αιτίας των οικείων του αμαρτημάτων, νεκρώθηκε και τον εξόρισες και τον έστειλες να ξαναγυρίσει στην γη από την οποία και ελήφθη δηλαδή να πεθάνει.

ο Αδάμ, λοιπόν, είχε την δυνατότητα της αθανασίας και εκείνη της θνητότητας. Εάν δεν αμάρτανε δεν θα απέθνησκε. Αυτή είναι η σωστή τοποθέτηση.

Θα μπορούσαμε ακόμη να αναφέρουμε πλειάδα γνωμών των Αγίων Πατέρων της Εκκλησίας μας που ασχολούνται με αυτό το θέμα. Θα περιοριστούμε, όμως, σε ελάχιστες μαρτυρίες με σκοπό να εμπεδωθεί αυτή η αλήθεια.

ο ΡΚ' Κανόνας της εν Καρθαγένη τοπικής Συνόδου, ο όποιος έχει Οικουμενικό κύρος, εγκεκριμένος από την Πενθέκτη Οικουμενική

Σύνοδο, ασχολείται μ' αυτό το θέμα ίνα όστις λέγει τον Αδάμ τον πρωτόπλαστον άνθρωπον, θνητόν γενόμενον ούτως ως είτε αμάρτησα είτε μη αμάρτησα τενθητόμενου εν τω σώματι, τουτέστιν, εξελθείν εκ του σώματος μη τη αξία της αμαρτίας, αλλά τη ανάγκη της φύσεως ανάθεμα εστίν.

Δηλαδή, λέγουν οι Άγιοι Πατέρες ότι οποίος λέει ότι ο Πρωτόπλαστος Αδάμ δημιουργήθηκε θνητός από τον Θεόν άνθρωπος, δηλαδή πλασμένος για να πεθάνει, είτε αμαρτήσει, είτε δεν αμαρτήσει, δηλαδή να βγει από το σώμα του όχι εξ αιτίας της αμαρτίας αλλά λόγω της φυσικής του κατασκευής και δομής, αυτόν τον θεωρούμε αιρετικό και λέμε να είναι ανάθεμα. Κι αυτό γιατί στην εποχή των Πατέρων είχαν αναφανεί διάφοροι αιρετικοί οι όποιοι πρέσβευαν τα αντίθετα, δηλαδή ότι ο Θεός δημιούργησε θνητό τον Αδάμ, επομένως ο Θεός είναι ο δημιουργός του θανάτου.

στο πνεύμα του κανόνος της εν Καρθαγένη συνόδου κινούνται και οι γνώμες των παρακάτω Πατέρων.

Ο Θεόφιλος Αντιοχείας λέει: μέσος γαρ ο άνθρωπος εγεγόνει, ούτε θνητός ολοσχερώς ούτε αθάνατος το καθ' όλου, δεκτικός δε εκατέρωθεν. Δηλαδή στην μέση βρίσκεται ο άνθρωπος ούτε ολοσχερώς θνητός, ούτε αθάνατος παντελώς, άλλα δεκτικός και των δύο.

Ο άγιος Γρηγόριος ο Νύσσης λέγει σαφώς ή δε βρώσις εκείνη, θανάτου μήτηρ τοις ανθρώποις γέγονε δηλαδή η μητέρα του θανάτου για τους ανθρώπους ήταν η βρώσις εκείνου του απαγορευμένου καρπού.

Ο άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης λέγει: Επειδή εγεύθη ο Αδάμ από το ξύλον της γνώσεως, δια τούτο επαροίκησεν εις την φθοράν, είτε έγινε φθαρτός και θνητός από εκεί οπού ήτο άφθαρτος και αθάνατος. Και το χειρότερον ήτο ότι δεν εφθάρη ο Αδάμ μόνος αλλά μετέδωκεν τρισαλοίμονον και εις όλον το γένος των ανθρώπων την νόσον τούτην της φθοράς και θνητότητας οπού αυτός πρώτος έπαθε.

Επομένως, ο άνθρωπος από την αρχή δεν γνώριζε τον θάνατο. Ο θάνατος ήρθε στην πορεία. Και ήρθε σαν ένα ξένο, παρέμβλητο στοιχείο, σαν συνέπεια μιας αμαρτίας που έφερε τον πνευματικό θάνατο παραχρήμα και στη συνέχεια και τον σωματικό θάνατο.

Ακριβώς λόγω αυτής της εισβολής του θανάτου, ο άνθρωπος δεν θέλει να πεθάνει και θέλει, με κάθε τρόπο, να παρατείνει την ζωή του στον πλανήτη αυρόν. Βλέπει τον θάνατο σαν ένα μεγάλο εχθρό. Εθρόν έσχατον χαρακτηρίζει τον θάνατον ο Απ. Παύλος Ακολαύκευτον δήμιον τον ονομάζει ο ιερός Χρυσόστομος και αλλού

απροσωπόληπτον εκβιαστήν.

η Αποκάλυψη του Ιωάννου παρομοιάζει τον θάνατον με ίππον χλωρόν δηλαδή κίτρινο άλογο. Ο ιππέας κρατά μία ρομφαία και σκορπίζει πείνα, μολυσματικές ασθένειες και αφαιρεί την ζωή. Πίσω δε από αυτό το άλογο ακολουθεί το στόμα του Άδου που καταπίνει αμέσως τους νεκρούς.

Οι δε ζωγράφοι απεικονίζουν τον θάνατο σαν ένα σκελετό, ο όποιος ιππεύει ένα άλογο και κρατά ένα δρέπανο στο χέρι με το όποιο θερίζει τις ανθρώπινες ζωές.

Οι Αρχαίοι έλληνες τον φαντάζονταν τον θάνατο σαν ένα πορθμέα που τον έλεγαν Χάροντα, ο όποιος είχε μία βάρκα με την οποία πήγαινε τους ανθρώπους, δια της Αχερουσίας λίμνης, στον Άδη , δηλαδή, από την ζωή στο θάνατο.

ΤΙ ΛΕΓΟΥΝ ΓΙΑ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟ ΟΙ ΑΛΛΕΣ ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ ΚΑΙ Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ;

Προκειμένου να συμπληρώσουμε τις περί του θέματος αυτού γνώσεις μας, κατά τρόπο σφαιρικό, καλό είναι να ρίξουμε μια ματιά στο τι λέγουν και οι πηγές που είναι έξω από τον Χριστιανισμό. τι λέγουν, δηλαδή, οι διάφορες ανατολικές θρησκείες και κατόπιν η ειδωλολατρική φιλοσοφία. Αυτό θα μας είναι χρήσιμο και για άλλους λόγους:) διότι θα έχουμε την δυνατότητα να συγκρίνουμε ανάμεσα σ' αυτά τα όποια πρεσβεύει και διδάσκει η Αγία Ορθόδοξη εκκλησία μας μ' αυτά που διδάσκουν οι άλλες θρησκείες 2) για να δούμε, μέσα από αυτήν την σύγκριση, πόσες πλάνες υπάρχουν έξω από την σώζουσα αλήθεια του Χριστού και 3) για να διαπιστώσουμε ότι υπάρχει κοινή πίστη όλων των θρησκειών επάνω σε ορισμένα βασικά και θεμελιώδη ζητήματα που έχουν σχέση με τον θάνατο όπως είναι η ύπαρξη και η αθανασία της ψυχής.

Ας ξεκινήσουμε από τις δύο γνωστές και αρχαίες ανατολικές θρησκείες, τον Βουδισμό και τον Ινδουισμό.

η βασική διδασκαλία και των δύο αυτών θρησκειών είναι ότι η παρούσα ζωή αποτελεί μια απάτη, δεν είναι δηλαδή κάτι που ουσιαστικά υπάρχει. Γι αυτό και ο θάνατος είναι μία απελευθέρωση απ' αυτήν. Όσο καιρό ζει ο άνθρωπος σ' αυτόν τον κόσμο, δεν μπορεί να απολαύσει την γνήσια πραγματικότητα της ζωής. η ζωή η αληθινή δεν υπάρχει σ' αυτόν τον κόσμο, αλλά κάπου αλλού που ο άνθρωπος

μεταφέρεται αφού προηγουμένως επέλθη ο θάνατος του. Επομένως, ο κάθε πιστός ζει για να πεθάνει, γι' αυτό και επιζητεί τον θάνατο. η ζωή είναι εμπόδιο στο να απολαύσει ο άνθρωπος αυτήν την ευτυχία της γνήσιας ζωής που υπάρχει μετά τον θάνατο. Μετά τον θάνατο, όμως —σύμφωνα με αυτές τις θρησκείες— η ψυχή, βγαίνοντας από το ανθρώπινο σώμα, δεν πηγαίνει σ' ένα ειδικό χώρο οπού είναι συγκεντρωμένες όλες οι ψυχές, αλλά επιστρέφει στη γη και τότε εισέρχεται σε κάποιο άλλο σώμα,
είτε ανθρώπου, είτε ζώου. Το κάνει δε αυτό αφ' ενός μεν για να τιμωρηθεί για τις αμαρτίες της και αφ' ετέρου για να εξιλεωθεί. Αυτό λέγεται μετενσάρκωση, δηλαδή επανειλημμένη ανακύκληση της εισόδου της ψυχής σε σώμα κάθε φορά διαφορετικό. η ψυχή, επομένως, δεν ανήκει σ' ένα άνθρωπο, αλλά εισέρχεται σε διάφορα σώματα μέχρις ότου εξιλεωθεί για τις αμαρτίες της. Όσο αμαρτωλότερος υπήρξε ο βίος του ανθρώπου επί της γης, τόσο περισσότερες μετενσαρκώσεις συμβαίνουν μέχρις ότου επέλθη η πλήρης εξιλέωση και αποκάθαρση. η θεωρία της μετενσαρκώσεως είναι αυτή για την οποία ακούομε και στις ήμερες μας να γίνεται λόγος από τους θιασώτες των ανατολικών θρησκειών. Κρινομένη δε από το πρίσμα της Χριστιανικής αληθείας, ελέγχεται ως πεπλανημένη διδασκαλία και απορρίπτεται.

Κι αυτό γιατί η κάθε ψυχή δημιουργείται, γεννάται άμα τη συλλήψει του κάθε ανθρώπου και είναι στενά ενωμένη και προσαρμοσμένη στον συγκεκριμένο άνθρωπο και στο συγκεκριμένο σώμα. Επομένως, κάθε άνθρωπος γεννιέται με μία ψυχή και με ένα σώμα. Τα δύο αυτά συστατικά είναι ενωμένα μεταξύ τους μέχρι της ώρας του θανάτου. Με τον θάνατο η ψυχή εγκαταλείπει μεν το σώμα αλλά δεν παραμένει επί της γης. Αυτό είναι ένα σημείο που διαφοροποιείται η Ορθόδοξη Χριστιανική διδασκαλία από εκείνην των Ανατολικών θρησκειών.

ένας δεύτερος λόγος ένεκα του οποίου απορρίπτεται από Χριστιανικής απόψεως η μετενσάρκωση, είναι ότι σύμφωνα με τον Απ. Παύλο πιστεύουμε ότι απόκειται τοις ανθρώποις άπαξ αποθανείν μετά δε τούτο κρίσις. Ο Απόστολος Παύλος είναι σαρής. Μία φορά πεθαίνει ο άνθρωπος και υστέρα από αυτόν τον θάνατο επακολουθεί η κρίση. Δεν υπάρχει περιθώριο για να μεσολαβήσει κάποια μετενσάρκωση και πολύ περισσότερο πολλές αλλεπάλληλες μετενσαρκώσεις.

Οι Πατέρες της Εκκλησίας μας έχουν ασχοληθεί επισταμένως με το να μας περιγράψουν τι είναι η ψυχή. Εμείς γνωρίζουμε πως ψυχή είναι η πνοή του Θεού μέσα στον άνθρωπο. στην Αγία Γραφή και

ειδικώτερα στην Γένεση, οπού γίνεται η περιγραφή της δημιουργίας του ανθρώπου, αναγράφεται ότι ο Θεός όλα τα δημιουργήματα της πλάσεως τα εδημιούργησε μόνο με τον δημιουργικό Του λόγο, δηλαδή είπε να γίνει φως και έγινε φως, είπε να γίνει στεριά και έγινε. Προκειμένου περί της δημιουργίας του ανθρώπου, η Αγία Γραφή εμφανίζει να συσκέπτονται, τρόπον τινά, τα τρία πρόσωπα της Παναγίας Τριάδος και να λέγουν Ποιήσωμεν άνθρωπον κατ' εικόνα ημετέραν και ομοίωσιν, δηλαδή ας κατασκευάσουμε άνθρωπο ο όποιος θα είναι κατά την δική μας εικόνα και θα προορίζεται για την ομοίωση μας. Και τότε λέγει επίσης η Γραφή ό Θεός λαβών χουν από της γης έπλασε τον άνθρωπον και ενεφύσησε εις τους μυκτήρας αυτού πνοήν ζώσαν. Δηλαδή φύσηξε ο Θεός στη μύτη του ανθρώπου από την δική του, τρόπον τινά αναπνοή, και του έδωσε το δικαίωμα και την δυνατότητα να ζει. Αυτή η πνοή του Θεού ονομάζεται ψυχή.

Ας σημειωθεί ότι περί της ψυχής ομιλούν και οι αρχαίοι έλληνες φιλόσοφοι. Ο ορός ψυχή χρησιμοποιείται από τους αρχαίους Έλληνες αλλά με διαφορετικό τρόπο.

Με βάση αυτήν την Γραφική διδασκαλία, (ψυχή = πνοή του Θεού) οι Πατέρες της Εκκλησίας ανέπτυξαν ολόκληρες θεωρίες περί του τι είναι η ψυχή.

Ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης, ένας από τους πιο φιλοσοφικούς Έλληνες Πατέρες της Εκκλησίας μας λέγει: ή ψυχή είναι ουσία κτιστή, ζώσα, νοερά μεταδίδουσα εις το σώμα ζωτικήν δύναμιν και αντιληπτικήν των αισθήσεων, εφ' όσον χρόνον υπάρχει εντός του σώματος. τι λέγει εδώ ο ιερός Πατήρ; Ή ψυχή —λέγει— είναι κτιστή, δηλαδή δημιούργημα του Θεού, ζωντανή, δηλαδή μεταδίδουσα ζωή, νοερά, δηλαδή είναι πνεύμα δεν είναι ύλη, μεταδίδουσα στο σώμα δύναμη ζωτική και η οποία δίδει στον άνθρωπο την δυνατότητα να αντιλαμβάνεται δια των ποικίλων αισθήσεων τον εξωτερίκον αυτόν κόσμο εφ' όσον χρόνο παραμένει η ψυχή στο σώμα. Πληρέστερο, περί της ψυχής, ορισμό αναφέρει ο Νικήτας Στηθάτος οπού δίδει μια αριστοτεχνική περιγραφή της ψυχής. Ουσία δε ψυχής εστίν, ως και Άλλοις πεφιλοσόφηται κάλλιστα, απλή, ασώματος, ζώσα, αθάνατος, αόρατος σωματικοίς οφθαλμοίς μηδαμώς θεωρούμενη, λογική τε και νοερά, ασχημάτιστος, οργανικώ κεκρυμμένη σώματι και παρεκτικώ τούτο ζωής κινήσεως, αυξήσεως, αισθήσεως και γεννήσεως, νουν έχουσα μέρος αυτής το καθαρώτατον, πατέρα και προβολέα του λόγου, αυτεξούσιος φύσει θελητική τε και ενεργητική και τρεπτή ήτοι εθελότρεπτος ότι και κτιστή. Μας λέγει ο Νικήτας Στηθάτος λοιπόν ότι ή ψυχή είναι μία ουσία κτιστή, δηλαδή δημιουργημένη. Αιτία δε

της δημιουργίας της είναι ο Θεός. Ακριβώς επειδή είναι κτιστή για τούτο και έχει την δυνατότητα επιλογής ανάμεσα στο καλό και στο κακό. Αυτή η ιδιότητα λέγεται τρεπτότητα. Επομένως, η ψυχή είναι και κτιστή και τρεπτή. Ακόμη λέγει πως η ψυχή είναι ουσία αόρατος, δεν έχει, δηλαδή, υλική υπόσταση, δεν είναι αισθητή, επομένως, δεν μπορούν τα μάτια να την δουν. Επειδή δε είναι και νοερά για τούτο και δεν καταλαμβάνει χώρο και δεν ανήκει στη διάσταση ούτε του χώρου, ούτε του χρόνου. η ψυχή είναι ουσία απλή, όχι σύνθετη όπως είναι το σώμα του άνθρωπου. Δηλαδή δεν είναι πολλά τα στοιχεία από τα όποια απαρτίζεται η ψυχή. Όμως, η ψυχή είναι και λογική ουσία, δηλαδή σκέπτεται και είναι, όπως ακριβώς λέγει ο Νικήτας Στηθάτος, προβολεύς του λόγου. Ο λόγος μας είναι καρπός της υπάρξεως της ψυχής. Δεν είναι δε αιχμαλωτισμένη μέσα στο σώμα, όπως δίδασκαν οι αρχαίοι φιλόσοφοι και μάλιστα ο Πλάτωνας. Δεν είναι το σώμα δεσμωτήριο και φυλακτήριο της ψυχής, αλλά αντιθέτως η ψυχή είναι αυτή η οποία ζωοποιεί το σώμα, δίδει ζωή και κίνηση στο σώμα, γι' αυτό και όταν το εγκαταλείψει, τότε το σώμα παραμένει πτώμα εξαίσιον, που δεν κινείται· χωρίς ζωή και χωρίς κίνηση.

Ακόμη ο Νικήτας Στηθάτος λέγει πως η ψυχή είναι αθάνατη. Εφ' όσον είναι η πνοή του Θεού,
έχει μέσα της κάτι από την Ιδιότητα του Θεού. Επομένως, ο άνθρωπος διαθέτοντας την ψυχή, διαθέτει Ιδιότητες του Θεού εν σμικρογραφία, και η αθανασία της ψυχής είναι ιδιότητα και αυτή του Θεού όπως είναι και το λογικό και το αυτεξούσιο.

ΠΩΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΘΗΚΕ Η ΨΥΧΗ;

Υπάρχουν διάφορες θεωρίες περί της δημιουργίας και προελεύσεως της ψυχής. η πρώτη είναι εκείνη περί της προϋπάρξεως των ψυχών. η θεωρία αυτή έχει διατυπωθεί από τον αρχαίο έλληνα φιλόσοφο τον Πλάτωνα, ο όποιος έλεγε ότι η ψυχή ανήκει στον κόσμο των ιδεών, επομένως προϋπάρχει του σώματος των ανθρώπων. Κάθε σώμα, λοιπόν, το όποιο δημιουργείται, κάθε νέος άνθρωπος ο όποιος γεννιέται, παίρνει μία από τις υπάρχουσες, πριν από τη γέννηση του, ψυχές, ενώνεται με αυτή την ψυχή και, ταυτόχρονα, η ψυχή φυλακίζεται και αιχμαλωτίζεται μέσα στο σώμα. Ενώ, λοιπόν, η ψυχή είναι στοιχείο του κόσμου των Ιδεών, γίνεται αιχμάλωτο στοιχείο του υλικού κόσμου μέσα στον όποιο είναι καταδικασμένος να ζει ο άνθρωπος. Γι' αυτό και επιζητεί την αποδέσμευση της από τα δεσμά της ύλης, πράγμα που γίνεται με τον θάνατο, πηγαίνοντας σε άλλο

σώμα Επομένως, η μετενσάρκωση έχει τις ρίζες της στην αρχαία Ελληνική φιλοσοφία

Οι Χριστιανοί, βεβαίως, απορρίπτουν την θεωρία της προϋπάρξεως των ψυχών που έρχεται σε ευθεία αντίκρουση και σύγκρουση με αυτά που διδάσκει η Αγία Γραφή. Ο άγιος Γρηγόριος ο Νύσσης λέγει χαρακτηριστικά: Μίαν και την αυτήν ψυχής τε και σώματος αρχήν της συστάσεως οιέσθαι που σημαίνει ότι εμείς πιστεύουμε ότι σώμα και ψυχή ταυτόχρονα δημιουργούνται και απαρτίζουν την υπόσταση ιού άνθρωπου, αρά δεν προϋπάρχει η ψυχή πριν από το σώμα ώστε να παίρνει το σώμα μία ψυχή από τις πολλές.

Μία δεύτερη θεωρία περί της προελεύσεως των ψυχών είναι αυτή της μεταφυτεύσεως της ψυχής. Σύμφωνα με αυτή, η ψυχή την οποία λαμβάνει το νήπιο όταν γεννιέται είναι απλή μεταφύτευση της ψυχής των γονέων του. Αυτή τη θεωρία πρέσβευαν και δίδασκαν οι επικούρειοι Έλληνες φιλόσοφοι και ορισμένοι Χριστιανοί αιρετικοί. Όμως, η Ορθόδοξη Χριστιανική διδασκαλία διδάσκει ότι κατά την σύλληψη του άνθρωπου ο Θεός εμφυσά την πνοή της ζωής στον άνθρωπο, δηλαδή την ψυχή. Δεν είναι η ψυχή καρπός του ανδρογύνου αλλά δημιούργημα του Θεού.

Ας ξαναγυρίσουμε, όμως, στους προχριστιανικούς λαούς για να δούμε τι πρέσβευαν για το θέμα του θανάτου και της ψυχής. Ο Όμηρος καλεί τον θάνατον αδελφόν του ύπνου. Ο θάνατος θεωρείται, δηλαδή, ένας άλλου είδους ύπνος. Εξυπονοείται με αυτήν την παρομοίωση η αθανασία της ψυχής ότι, δηλαδή, ο άνθρωπος πεθαίνει κατά το υλικό του στοιχείο και όχι κατά το πνευματικό. Κατά τον Όμηρο,
μόνο η παρούσα ζωή έχει αξία. Ο θάνατος δε, γι' αυτό τον λόγο είναι μέγα κακόν διότι αφαιρεί από τον άνθρωπο την δυνατότητα να απολαύσει αυτή τη ζωή. Μετά δε τον θάνατο, ο άνθρωπος οδηγείται σε πλήρη εξαθλίωση. Με τον θάνατο η ψυχή του ανθρώπου απελευθερώνεται και περιπατεί σαν σκιά στον Άδη. Αυτός είναι, με λίγα λόγια, ο πυρήνας της περί θανάτου και ψυχής διδασκαλίας του Όμηρου.

Οι Βαβυλώνιοι, από την άλλη μεριά, αρχαίος λαός, πίστευαν ότι οι νεκροί παραμένουν μέσα στο βαθύ σκοτάδι του Άδη. Βλέπουμε εδώ κάτι που πρέπει να επισημάνουμε. πως λαοί προχριστιανικοί, που δεν είχαν ιδέα της Αποκαλύψεως του Θεού, πιστεύουν ότι μετά τον θάνατο ο άνθρωπος, υπό άλλην Ιδιότητα και άλλον τρόπο, εξακολουθεί να ζει μία ζωή άλλοτε καλύτερη της επιγείου ζωής και άλλοτε χειρότερη. Αυτή την αντίληψη βρίσκουμε και στα διάφορα νε-

κρικά έθιμα οπού υπάρχει η έντονη απήχηση της αθανασίας της ψυχής. Ας δούμε μερικά απ' αυτά.

Στους αρχαίους τάφους, που η αρχαιολογική σκαπάνη ανακαλύπτει, ανευρίσκονται μαζί με τα οστά των νεκρών και ορισμένα αντικείμενα τα όποια είχαν θαφτεί μαζί με τον νεκρό. Αυτό συνέβαινε για όλους τους νεκρούς της ειδωλολατρικής περιόδου. Όταν πέθαινε κάποιος, συνήθιζαν και του έβαζαν μαζί του τα πιο αγαπημένα του αντικείμενα π.χ. το κύπελλο με το όποιο έπινε νερό όσο ζούσε, νομίσματα, λίγο ψωμί η οτιδήποτε άλλο του άρεσε όπως δακτυλίδια, στέφανα κ.λπ. Κι αυτό γιατί πίστευαν οι αρχαίοι λαοί ότι ο άνθρωπος, μετά τον θάνατο, δεν παύει να ζει, αλλά χρειάζεται να έχει αυτά τα όποια είχε και στη γη και με τα όποια είχε συνδεθεί μαζί τους και συναισθηματικά. έβαζαν δε νομίσματα γιατί οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν ότι όταν πεθαίνει ο άνθρωπος, η ψυχή του πηγαίνει στον Άδη που βρισκόταν στο άκρο της αχερουσίας λίμνης. Για να φτάσει εκεί, έπρεπε να πληρώσει το εισιτήριο στον βαρκάρη που εκτελούσε την διαδρομή.

οι Αιγύπτιοι πίστευαν στην αθανασία της ψυχής και μάλιστα έλεγαν ότι η ψυχή ακολουθεί το σώμα γι' αυτό και ταρίχευαν τους νεκρούς ώστε το σώμα να μη διαφθαρεί, να μη λιώσει δηλαδή, διότι πίστευαν ότι θα έλιωνε μαζί του και η ψυχή. Τα αντικείμενα δε τα όποια έβαζαν μέσα στους τάφους ονομάζονται κτερίσματα.

οι Έλληνες ειδικότερα δίδασκαν ότι ο θάνατος είναι αναπόφευκτος. Μάλιστα ο Αισχύλος μας λέει ότι ο θάνατος δεν εξαγοράζεται. Οι νεκροί λέγει ο Ευριπίδης ζουν στον Άδη. Οι Έλληνες θλίβονταν με τον θάνατο διότι αυτός στερεί τους ανθρώπους από την ζωή η οποία είναι χαρά, φως, κάλλος και συμμετρία. Ο άδης για τους αρχαίους Έλληνες είναι χώρος σκοτεινός. Οι νεκροί για τον λόγο αυτόν είναι δυστυχείς. Ωστόσο, έχουν την δυνατότητα να σκέπτονται. αφού λοιπόν ο θάνατος είναι κακός, είναι προτιμότερο —πίστευαν— να μην είχε γεννηθεί κάποιος.

ο Πλάτωνας δέχεται ειδικότερα:) η ψυχή είναι αθάνατη 2) προϋπάρχει του σώματος 3) η ψυχή ανήκει στην θεία φύση, ενώ το σώμα στην γήινη και θνητή 4) παρέχει ζωή και κίνηση στο ανθρώπινο σώμα 5) υπάρχει μετενσάρκωση, επομένως ο θάνατος είναι επιθυμητός, το σώμα είναι δεσμωτήριον της ψυχής και η απαλλαγή της από το σώμα διευκολύνει την γνώση των αιωνίων. Ο σωματικός θάνατος είναι, κατά τον Πλάτωνα, μεγάλη ευεργεσία για τον άνθρωπο. ΓΙ' αυτό και ο Σωκράτης με πολλή ηρεμία και γαλήνη ψυχής οδηγήθηκε στον θάνατο και ήπιε αδιαμαρτύρητα το κώνειο μένοντας πιστός στο δίκαιο της πατρίδας του.

ΤΙ ΛΕΓΟΥΝ Η ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Η εκκλησία μας διδάσκει ότι ο άνθρωπος είναι διφυής, δυσυπόστατος, αποτελούμενος από δύο βασικά υπαρξιακά στοιχεία. Το ένα είναι το σώμα του και το άλλο είναι η ψυχή του. Σώμα και ψυχή αποτελούν μία ενότητα και όχι μία αντιπαλότητα Υπάρχει σε πολλούς ανθρώπους η αντίληψη ότι σώμα και ψυχή είναι δύο αντίθετα και αντίπαλα στοιχεία τα όποια και ανταγωνίζονται το ένα το άλλο. Ωστόσο, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι τα δύο αυτά στοιχεία δημιουργήθηκαν από τον Θεό και δόθηκαν στον άνθρωπο όχι για να ανταγωνίζονται μεταξύ τους. αλλά, αντίθετα, για να συνεργάζονται και να συναγωνίζονται προς επίτευξη του τελικού στόχου κάθε ανθρωπινής υπάρξεως.

Και δεν μπορούσε να είναι διαφορετικά, επειδή αλλιώς, αν τα στοιχεία αυτά είχαν μεταξύ τους μία δεδηλωμένη αντιπαλότητα, θα έπρεπε να διερωτάται κανείς για ποιο λόγο ο Θεός προίκισε τον άνθρωπο με την παρουσία δύο αντιθέτων από την φύση τους στοιχείων, τα όποια συνεχώς μάχονται μεταξύ τους και αναιρούν την δύναμη και την παρουσία το ένα του αλλού. Εάν ακόμη δε συνεργάζονταν αλλά ήσαν αντίπαλα, τότε θα έπρεπε ο άνθρωπος ν' αποτελεί μία διχασμένη προσωπικότητα, διότι θα ήτο διαπαντός υποχρεωμένος να παρίσταται μάρτυρας αυτών των δύο αντιμαχομένων δυνάμεων, οι όποιες θα δημιουργούσαν στην ύπαρξη του μεγάλα και δυσεπίλυτα προβλήματα.

η Αγία Γραφή λέγει ότι ό Κύριος έκτισεν εκ γης τον άνθρωπον. η Παλαιά Διαθήκη σαφώς διδάσκει ότι ο άνθρωπος είναι δημιούργημα του θεού, πλασμένο από τον ίδιο τον Θεό, από χοϊκή ουσία. Ωστόσο, ενώ το σώμα του άνθρωπου είναι χοϊκό, η ψυχή έχει πνευματική υπόσταση. Αυτό τονίζει επιγραμματικά και χαρακτηριστικά ο Μ. Βασίλειος Ή σαρξ από της γης, η ψυχή ουρανία. έτσι, λοιπόν, ο Θεός δίδει την ταυτότητα καθενός από τα δύο στοιχεία εκ των οποίων απαρτίζεται η ανθρώπινη υπόσταση. Και τα δύο δε αυτά στοιχεία είναι πολύτιμα για τον άνθρωπο. Το ένα προστατεύει το άλλο. Και τα δύο μαζί είναι πλασμένα για να συνεργάζονται από κοινού προκειμένου να επιτύχουν του ποθούμενου.

Όμως η αμαρτία η οποία εμφιλοχώρησε μέσα στην ιστορία του κόσμου, δημιούργησε την αντιπαλότητα και την ανταγωνιστικότητα ανάμεσα σε ψυχή και σε σώμα. Η επιθυμία του Θεού ήταν και είναι,

τα δύο αυτά στοιχεία να συνεργάζονται, ώστε ο άνθρωπος να αισθάνεται την εσωτερική αρμονία. Γι' αυτό και η Αγία Γραφή, κατ' αντίθεση με την αρχαία Ελληνική φιλοσοφία και τις άλλες διανοητικές συλλήψεις των φιλοσόφων του ειδωλολατρικού κόσμου, που θεωρούσαν το σώμα δεσμωτήριον της ψυχής, ονομάζει και χαρακτηρίζει το ανθρώπινο σώμα ως ναόν του Αγίου Πνεύματος. Το σώμα δε θεωρείται φυλακή που μέσα της είναι δεσμώτης η ψυχή, αλλά ναός που μέσα του φιλοξενείται το άγιον Πνεύμα. Και μόνος ο χαρακτηρισμός αυτός του σώματος δείχνει πόσο πολύτιμο και ιερό είναι το ανθρώπινο σώμα, το όποιο έχει να επιτελέσει ένα σημαντικό και πολύ σοβαρό σκοπό. στην προπτωτική κατάσταση, πριν δηλαδή μεσολαβήσει η αμαρτία των πρωτοπλάστων και πριν διαστραφούν όλες οι πνευματικές δυνάμεις του ανθρώπου, υπήρχε μία αρμονική ενότητα και πλήρης συνεργασία μεταξύ του ανθρωπίνου σώματος και της ψυχής. Άλλα επελθών γαρ ο θάνατος ταύτα πάντα εξηφάνισται, όπως λέγει ο υμνογράφος της Εκκλησίας μας.

ο θάνατος ήταν άγνωστος στους πρωτοπλάστους, δεν είχαν γευθεί τον θάνατο πριν από το προπατορικό αμάρτημα. Λέγουν οι Πατέρες ό άνθρωπος

εδημιουργήθη ούτε θνητός ολοσχερώς, ούτε αθάνατος το καθ' όλον. Εάν, δηλαδή, οι πρωτόπλαστοι ήθελαν να συμμορφωθούν με την εντολή την οποία τους έδωσε ο θεός, τότε δεν θα γνώριζαν θάνατο. η εντολή του Θεού να μη φάγουν από το δένδρο της γνώσεως του κάλου και του κάκου ήταν ένα γύμνασμα αρετής. Ο διάβολος, όμως, ενήργησε με πονηρία και φθόνο και οι πρωτόπλαστοι έπεσαν στην αμαρτία της ανυπακοής και του εγωισμού, και επειδή δεν μετενόησαν για την αμαρτία τους, για τούτο και δοκίμασαν τον θάνατο. Ο θάνατος, όμως, έπληξε μόνο το σώμα και όχι και την ψυχή, η οποία διετήρησε την απαρχής ιδιότητα της αθανασίας.

Η ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Θα πρέπει, ίσως, να εντρυφήσουμε γύρω από την έννοια της αθανασίας εξ απόψεως ορθοδόξου δογματικής διδασκαλίας. Όταν μιλούμε περί αθανασίας, εννοούμε τέσσερις έννοιες: Πρώτη η κατά φύσιν αθανασία, δηλαδή η ιδιότητα του μη θνήσκειν εκ φύσεως και όχι επιγενόμενος. Όπως αντιλαμβανόμαστε, την κατά φύσιν αθανασία έχει μόνο ο Θεός. Διότι μόνο ο Θεός εξ υπαρχής έχει την αθανασία και είναι ο μόνος κατά φύσιν αθάνατος. Με αυτό που λέμε άγιος Αθάνατος αποδίδουμε αυτήν ακριβώς την αλήθεια Επειδή ο Θεός είναι άναρχος, από

την φύση του δεν έχει και τέλος. Αυτό τονίζει και ο Απόστολος Παύλος όταν λέγει στην Α' προς Τιμόθεον επιστολή του ότι ο Θεός είναι ό μόνος έχων αθανασίαν, φως οίκων απρόσιτον. Αυτή, λοιπόν, είναι η πρώτη έννοια της αθανασίας.

η δεύτερη είναι η κατά χάριν αθανασία. Αυτή η αθανασία σημαίνει μία κατάσταση την οποία έχει κάποιος όταν κάποιος άλλος του την έχει δώσει, είναι δοτή Ιδιότητα: ' Οφείλεται σ' ένα χάρισμα, σε μία δωρεά την οποία έχει δώσει κάποιος σε κάποιον άλλον. Αυτή την κατά χάριν αθανασία έχει ο άνθρωπος. η ψυχή του ανθρώπου έχει την κατά χάριν αθανασία και όχι την κατά φύσιν, διότι η ψυχή του ανθρώπου είναι κτιστή, είναι δημιούργημα του Θεού, ως εκ τούτου έχει αρχή και επομένως κάθε τι που έχει αρχή έχει και τέλος. Θα έπρεπε, λοιπόν, τηρούμενης αυτής της βασικής αρχής η ψυχή του ανθρώπου έχουσα αρχή, να έχει και τέλος. Εδώ, όμως, γίνεται μία εξαίρεση και ενώ η ψυχή είναι κτιστή, και έχει αρχή, εν τούτοις δεν έχει τέλος, διότι έτσι το θέλησε ο Θεός. Αυτή είναι μία κατά χάριν αθανασία, την οποία έχει η ψυχή του άνθρωπου.

η τρίτη έννοια της αθανασίας είναι εκείνη που συνδέεται με την ύπαρξη της χάριτος του Θεού. η ψυχή ως ενωμένη με τον Θεό έχει αυτήν τη μορφή της αθανασίας. Τέτοια μορφή αθανασίας έχουν οι δίκαιοι. Οι αμαρτωλοί έχουν μεν την κατά χάριν αθανασία εφ' όσον ο Θεός έδωσε σε όλους αυτή την Ιδιότητα, δεν ευρίσκονται, όμως, ενωμένοι με
την χάρη του Θεού. 0 ψυχές των αμαρτωλών ανθρώπων δε διαθέτουν αυτήν την θεοποιό ενέργεια. Ζουν μεν αιωνίως, αλλά μακράν του Θεού. Για τούτο ο Μ. Βασίλειος ονομάζει την αμαρτία Θάνατον του αθανάτου εννοώντας ότι υπάρχει μεν η κατά χάριν αθανασία η οποία όμως στερείται της θεοποιού ενεργείας εξ αιτίας της αμαρτίας. Υπάρχει και η τετάρτη μορφή αθανασίας, όταν ο άνθρωπος μετέχει της αναστάσεως του Χρίστου.

Χαώδης είναι η διαφορά ανάμεσα στην Ορθόδοξη αντίληψη περί της αθανασίας της ψυχής και της φιλοσοφικής διδασκαλίας. Κατά την Ορθόδοξη άποψη η ψυχή δεν είναι άναρχη, δεν είναι αγέννητη, δεν είναι άκτιστη, ούτε προϋπάρχουσα. Είναι κτιστή, κατά χάριν αθάνατη το δε σώμα και η ψυχή αποτελούν μία ενότητα και δεν υπάγονται σε καμία έννοια δυϊσμού, δηλαδή δεν είναι δύο αυτόνομες αρχές, οι όποιες έχουν ξεχωριστή προέλευση και καταγωγή, και που η μία αντιμάχεται την άλλη.

Θα πρέπει να αναφέρουμε ακόμα ότι και στο θέμα της αθανασίας της ψυχής υπήρξαν και μέσα στους χώρους του Χριστιανισμού

αρκετές αιρετικές διδασκαλίες, τις οποίες εγκαίρως επεσήμανε και κατεδίκασε η Εκκλησία. Δύο από αυτές που έχουν άμεση σχέση με την αθανασία της ψυχής είναι α) η αίρεση των λεγομένων θνητοψυχιτών και β) η αίρεση της ψυχοπανυχίας.

οι θνητοψυχίτες δίδασκαν ότι η ψυχή του ανθρώπου είναι όμοια με την ψυχή των ζώων και ότι χάνεται μαζί με το σώμα μετά τον θάνατο. Όπως δηλαδή με τον θάνατο παύει να υπάρχει το σώμα και διαλύεται, το ίδιο ισχυρίζοντο ότι συμβαίνει και με τις ψυχές.

στην αίρεση της ψυχοπανυχίας ισχυρίζοντο ότι μετά τον θάνατο οι ψυχές βρίσκονται σε μία κατάσταση λήθαργου και υπνώσεως. η Ορθόδοξη άποψη δεν δέχεται ούτε την περί θνητοψυχίας αίρεση, ούτε την περί ψυχοπανυχίας.

ΓΙΑΤΙ ΠΕΘΑΙΝΕΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ;

Το γεγονός ότι ο άνθρωπος αποθνήσκει οφείλεται κατά πρώτο λόγο στην αμαρτία και κατά δεύτερον στην αμετανοησία. Λέγει ο άγιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος Αν ο Αδάμ έλεγε, ναι αλήθεια Δέσποτα, παρέβην την εντολή Σου, ήμαρτον, ακήκοα συμβουλής της γυναικός και έσφαλα πολλά, όσον όπου έκαμα τον λόγον εκείνης και παρέβηκα τον εδικόν Σου. Ελέησον με Κύριε, συγχώρησαν με, θα εσώζετο και θα διατηρούσε την αθανασία της ψυχής και του σώματος. Τώρα, όμως, η αμαρτία έφερε τον θάνατο. Για τούτο και η Αγία Γραφή, περιγράφοντας την κατάσταση που διαμορφώθηκε μετά την αμαρτία για το γένος των πρωτοπλάστων και εν συνεχείς για όλο το ανθρώπινο γένος, ομιλεί περί των δερματίνων χιτώνων. Ποιοί είναι, άραγε, αυτοί οι δερμάτινοι χιτώνες που ο Θεός περιέβαλε τους ανθρώπους μετά την πτώση; οι Πατέρες της Εκκλησίας ερμηνεύουν αυτό τον όρο με την ιδιότητα της θνητότητας. η φθαρτότητα και θνητότητα, που απετέλεσαν το τίμημα της αμαρτίας των πρωτοπλάστων, είναι οι δερμάτινοι χιτώνες που περιεβλήθησαν μετά την αμαρτία οι άνθρωποι. Βλ. και σ. 27 επ. του παρόντος.

ο Θεός είχε προειδοποιήσει τους πρωτοπλάστους στον Παράδεισο, ότι, εάν φάγουν εκ του καρπού της γνώσεως του κάλου και του κάκου, θα αποθάνουν. Μιλώντας για τον θάνατο των πρωτοπλάστων αναφερόμεθα σε δύο είδη θανάτου: ο πρώτος είναι ο χωρισμός του ανθρώπου από τον Θεό και είναι ο πνευματικός θάνατος και ο άλλος είναι η φθορά και διάλυση του σώματος και είναι ο σωματικός. Την στιγμή της παρακοής ήλθε ο πνευματικός. Ο σωματικός θάνατος ήλθε έπειτα από καιρό. Ο Θεός δημιουργώντας αυτήν την απόσταση μεταξύ του πνευματικού και σωματικού θανάτου θέλησε να δώσει πάλι χρόνο

μετανοίας στον άνθρωπο. Όρισε, λοιπόν, ο σωματικός θάνατος να επέρχεται συχνά βραδύτερον και όχι ταυτόχρονα με τον πνευματικό. στον ίδιο δε σκοπό, δηλαδή στη μετάνοια του ανθρώπου, δουλεύουν όλες οι αντιξοότητες, οι θλίψεις και δοκιμασίες, τις όποιες ο άνθρωπος δοκιμάζει κατά τον επίγειο βίο του. Οι Άγιοι Πατέρες δίδουν μεγάλη σημασία στον πρώτο θάνατο. Αυτόν, κυρίως, θεωρούν θάνατο. Ο άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής διδάσκει ότι θάνατος είναι ο χωρισμός από τον Θεό. Ο πνευματικός, λοιπόν, θάνατος είναι ο κατά κυριολεξίαν θάνατος. 'Αλλά σ' αυτόν οι άνθρωποι δεν δίδουμε σημασία η τουλάχιστον αυτή που έπρεπε να δίδουμε. Ο Κύριος μας όταν διηγήθηκε την παραβολή του
ασώτου υιού, είπε για τον νεώτερο υιό, ο όποιος είχε φύγει από τον πατέρα του, τα εξής: ευφρανθήναι δε και χαρήναι έδει, ότι ο υιός μου ούτος νεκρός ην και ανέζησε και απολωλώς ην και ευρέθη Εδώ σαφώς ο Κύριος εννοεί τον πνευματικό θάνατο.

Πρώτος από τα κτίσματα του Θεού απέθανε πνευματικά ο διάβολος, κάνοντας πρώτος αυτός ανυπακοή και ανταρσία απέναντι του Θεού. Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς ομιλεί γι' αυτή την πρώτη νέκρωση την οποία πρώτος υπέστη ο διάβολος.

Για τον πνευματικό θάνατο μίλησε πολλές φορές ο Κύριος μας. Είπε δε στο μαθητή του ο όποιος του ζήτησε την άδεια να θάψει τον πατέρα του που είχε πεθάνει: Άφες τους νεκρούς θάψαι τους εαυτών νεκρούς. Δηλαδή άφησε τους πνευματικά νεκρούς να θάψουν τους σωματικά νεκρούς. Κι' άλλου ο Κύριος λέγει Αμήν αμήν λέγω υμίν ότι ο τον λόγον μου ακούων και πιστεύων τα πεμψαντί με έχει ζωήν αιώνιον.

Αυτό τον πνευματικό θάνατο μπορεί να καταργήσει ανά πάσα στιγμή ο άνθρωπος εφ' όσον είναι μέλος της Αγίας μας Εκκλησίας και τούτο διότι πρώτος ο Χριστός κατήργησε τον πνευματικό θάνατο δια της Εκκλησίας και των μυστηρίων της.

Έχουμε, λοιπόν, θάνατο πνευματικό και πνευματική ανάσταση και θάνατο σωματικό με ανάσταση σωματική. Δηλαδή, πρώτα πεθαίνουμε πνευματικά και, αν θέλουμε, ανασταινόμαστε πνευματικά μετέχοντες των μυστηρίων της Εκκλησίας ενώ μετά πεθαίνοντας σωματικά θα αναστηθούμε σωματικά κατά την Δευτέρα Παρουσία.

η αμαρτία επιταχύνει τον σωματικό θάνατο. Εν τούτοις, επειδή ο σωματικός θάνατος δεν είναι η φυσιολογική εξ υπαρχής κατάσταση μας, γι' αυτόν τον λόγο ο άνθρωπος α) δεν θέλει να πεθάνει και β) αυτός ο θάνατος έχει ουσιαστικά καταργηθεί και θα καταργηθεί εις την μέλλουσα ζωή και βασιλεία. Διότι λέγει ο Απ. Παύλος έσχατος εχθρός καταργείται ο θάνατος.

Σήμερα έχουμε τον σωματικό θάνατο, αλλά μπορούμε να μην έχουμε τον πνευματικό θάνατο. Ο σωματικός θάνατος είναι προσωρινός, γι' αυτό δεν πρέπει να μιλούμε περί θανάτου και περί νεκρών αλλά περί ύπνου και κεκοιμημένων. Αυτή είναι η Ορθόδοξη πίστη μας. Δεν μιλούμε, γι' αυτό, περί νεκροταφείων αλλά περί κοιμητηρίων. Όταν είπαν κάποτε στον Χριστό ότι απέθανε η θυγατέρα του Ιαείρου, ο Κύριος είπε Ουκ απέθανε, αλλά καθεύδει και κατεγέλον αυτού οι πάντες ειδότες ότι απέθανε. Ο Χριστός ονόμασε τον θάνατο ύπνο, διότι κατήργησε τον το κράτος έχοντα του θανάτου τουτέστι τον διάβολον.

Κατήργησε τον θάνατο διότι ανέστη εκ των νεκρών. Πρέπει να γνωρίζουμε πως ο Χριστός ονομάζεται στην Αγ. Γραφή Πρωτότοκος πάσης κτίσεως δηλαδή το αρχέτυπο του άνθρωπου. Ό, τι επομένως ισχύει για τον Χριστό, Ισχύει και για όλους εμάς, εφ' όσον είμεθα μέλη του Σώματος του Χρίστου. έτσι συμμετέχουμε στην δόξα και στην ανάσταση Του. ένας υπέροχος ύμνος της Μ. Παρασκευής λέγει Βασιλεύει αλλ' ουκ οιωνίζει άδης του γένους των βροτών, δηλαδή, ο θάνατος κυριαρχεί προσωρινά αλλά δεν αποτελεί μόνιμη και αιωνία κατάσταση. έχουμε, λοιπόν, το σώμα και την ψυχή, τα όποια ακολουθούν μαζί τον αγώνα της αρετής, αλλά και αμαρτάνουν μαζί. Γι' αυτό και η απόφαση του Θεού είναι, τα δύο αυτά στοιχεία, είτε να σωθούν, είτε να κατακριθούν αιωνίως δια της αναστάσεως των σωμάτων, που θα γίνει με την σάλπιγγα του αγγέλου όταν αυτή σαλπίσει λίγο πριν την Δευτέρα Παρουσία

οι Άγιοι Πατέρες ομιλούν, βεβαίως, περί του φρονήματος της σαρκός που δεν έχει, όμως, σχέση με το σώμα μας. Το φρόνημα της σαρκός έχει έννοια πνευματική. Ο Απόστολος Παύλος χαρακτηρίζει ως φρόνημα της σαρκός τον εγωισμό, την έπαρση, την συκοφαντία, την μοχθηρία, το μίσος. άλλο, λοιπόν, είναι το φρόνημα της σαρκός κι άλλο η σάρκα και το σώμα το όποιο έχουμε. Ο Απόστολος και οι Πατέρες συμβουλεύουν να απέχουμε από το φρόνημα της σαρκός διότι αντιστρατεύεται το φρόνημα του πνεύματος.

Η ΩΡΑ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ

ο θάνατος είναι το πιο βέβαιο γεγονός στην ιστορία του κόσμου. Γεγονός που όλοι θα δοκιμάσουμε. Το εδοκίμασαν όλοι όσοι έζησαν σ' αυτή τη ζωή. Κανένας δεν κατόρθωσε να διαφύγει. Όλοι μας πορευόμεθα προς την ώρα του και, δια της ώρας αυτής, πορευόμεθα προς την αιωνιότητα η ώρα, όμως, αυτή είναι άδηλη και άγνωστη. Βέβαιο γεγονός ο θάνατος, αλλά αβέβαιη η ώρα του.

Θα είναι όπως η ώρα της Δευτέρας Παρουσίας, την οποία δεν γνωρίζει κανείς άνθρωπος. η Αγία Γραφή χρησιμοποιεί ορισμένες εκφράσεις για να μας δείξει το αιφνίδιο της επελεύσεως του θανάτου. Ως κλέπτης, έρχεται εν νυκτί. Δηλαδή, όπως το βράδυ έρχεται ένας κλέπτης την ώρα κατά την οποία όλοι κοιμούνται, έτσι θα έλθει και η ώρα του θανάτου. Ο Ιερός Χρυσόστομος λέγει ότι ο θάνατος έρχεται χωρίς να προειδοποιεί.

έχουμε, λοιπόν, οι άνθρωποι την εντύπωση ότι υποκείμεθα σ' ένα αιφνιδιασμό. Και όπως όταν έχουμε δυο αντίπαλα στρατόπεδα και προσπαθεί το ένα να αιφνιδιάσει το άλλο, διότι ο αιφνιδιασμός είναι ένα προτέρημα προς την πλευρά εκείνου ο όποιος τον μετέρχεται και χάρις σ' αυτόν πολλές φορές έρχεται και η νίκη, έτσι είναι και ο θάνατος. έχουμε την εντύπωση ότι ο θάνατος είναι ένας εχθρός που μας αιφνιδιάζει, που προσπαθεί να μας βρει κοιμωμένους και όχι αγρυπνούντες. Νιώθουμε ότι υποκείμεθα σε εχθρική ενέδρα Αυτή την αίσθηση έχουμε όταν αντιμετωπίζουμε τον θάνατο.

Θα τόνιζε, βέβαια, κανείς ότι μερικές φορές έχουμε κάποια προειδοποίηση για την φοβερή επέλευση του θανάτου. Ο Θεός ο όποιος θέλησε επιμελώς να μας κρύψει την ήμερα και την ώρα του θανάτου, εν τούτοις ευδοκεί ώστε για ορισμένους ανθρώπους να προηγούνται μερικά προειδοποιητικά σημεία όπως π.χ. μία ασθένεια, που γνωρίζομε πως είναι θανατηφόρος. έτσι, ο άνθρωπος προειδοποιείται, κατά κάποιο τρόπο, ότι επίκειται η επέλευση αυτού το όποιο ονομάζουμε μοιραίο και το ονομάζουμε έτσι γιατί θεωρούμε ότι δεν μπορούμε να το αποτρέψουμε, παρ' όλο που ο άνθρωπος κάνει χίλιες δυο προσπάθειες προκειμένου ν' αποφύγει τον θάνατο καταφεύγει σε γιατρούς, συντηρείται με υγιεινές τροφές, φροντίζει να μην κουράζεται, ελέγχει την πορεία της υγείας του, με κάθε τρόπο, δηλαδή, προσπαθεί να προεκτείνει τον χρόνο της ζωής του. Ωστόσο κι αυτοί οι όποιοι μετέρχονται όλες αυτές τις μεθοδείες προκειμένου να αναστείλουν η να αναβάλουν την χρονική στιγμή της επελεύσεως του θανάτου τους, τελικά δεν κατορθώνουν τίποτε. Αν ήταν δυνατόν με τέτοιες μεθοδεύσεις ν' απέφευγε κανείς τον θάνατο, τότε είναι βέβαιο ότι ορισμένοι ισχυροί άνθρωποι, είτε με την δόξα, έπε με τον πλούτο που διαθέτουν, θα κατέβαλλαν αμύθητα ποσά και πλούτο πολύ, προκειμένου με κάθε τρόπο να δυσωπήσουν τον αδυσώπητο θάνατο. Όμως, η αλήθεια είναι διαφορετική. Με κανένα τρόπο δεν κατέστη μέχρι τώρα δυνατόν ν' αποφύγουμε την επέλευση του μοιραίου.

ΓΙΑΤΙ ΔΕΝ ΓΝΩΡΙΖΟΥΜΕ ΤΗΝ ΩΡΑ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΜΑΣ;

Υπάρχουν μερικοί Χριστιανοί οι όποιοι διερωτώνται και λέγουν. Γιατί ο Θεός μας απέκρυψε την ήμερα του θανάτου μας; Δεν θα ήταν προτιμώτερο να γνωρίζει ο καθένας μας πότε έρχεται γι' αυτόν αυτή η ώρα; Εάν κάτι τέτοιο συνέβαινε, δεν θα ήμεθα όλοι μας προετοιμασμένοι ώστε δεχόμενοι τον θάνατο να μεταβούμε ευθύς εις την ζωήν; Δεν θα ήταν καλύτερη η ζωή μας αφού ο καθένας, γνωρίζοντας πότε θα πεθάνει, θα φρόντιζε να ζήσει σύμφωνα με το θέλημα του Θεού; Μήπως, λοιπόν, ο Θεός έκανε λάθος;

Θα λέγαμε απαντώντας ότι πανσόφως ο Θεός μας απέκρυψε την ήμερα και την ώρα του θανάτου μας. Τα κρίματα, ο τρόπος δηλαδή που ο Θεός κρίνει και αποφασίζει, δεν είναι κατανοητά στον άνθρωπο. Τις έγνω νουν Κυρίου; Είναι ασφαλώς βλασφημία το να ισχυρίζονται κάποιοι ότι ο Θεός δεν έκανε καλά κάποιο πράγμα η κάποιο άλλο. Ό Θεός τα πάντα εν σοφία εποίησε. Το ότι δεν θέλησε ο Θεός

να μας γνωρίσει την ώρα του θανάτου μας, αυτό οφείλεται όχι μόνο στην σοφία του, αλλά και στη φιλανθρωπία του. Από αγάπη δεν μας αποκάλυψε την στιγμή της αναχωρήσεως μας. Θα αναφέρουμε στη συνέχεια έξι λόγους για τους οποίους ο Θεός θέλησε να μην γνωρίζουμε αυτήν την ώρα

)Ο πρώτος είναι ότι εάν γνωρίζαμε την ώρα του θανάτου μας και πλησιάζοντες σε αυτήν αλλάζαμε τρόπο ζωής και μετανοούσαμε για τις αμαρτίες μας, τότε καμμία αξία δε θα είχε ούτε η μετάνοια μας, ούτε η αρετή μας, αφού όλα αυτά θα ήταν το αποτέλεσμα ενός υπολογισμού και μάλιστα συμφεροντολογικού. Θα σκεφτόταν, δηλαδή, ο καθένας: Ας δοκιμάσω κάθε αμαρτία, ας ζήσω όπως θέλει ο κόσμος και όπως επιτάσσει ο διάβολος και, λίγο πριν έρθει η ώρα του θανάτου, μετανοώ για όλα όσα θα έχω κάνει. Όλοι μας αντιλαμβανόμαστε ότι μία τέτοια λογική είναι παράλογη και αποβλέπει στην εξαπάτηση του Θεού.

Δεν νοείται μετάνοια η οποία γίνεται με υπολογισμό, ούτε μεταμέλεια που δουλεύει στο συμφέρον. Μια τέτοια μετάνοια ούτε αληθινή, ούτε ειλικρινής είναι. Ο Ιερός Δαμασκηνός λέγει το κατά βίαν γινόμενον, ου λογικόν, ουδέ αρετή κάθε πράγμα, δηλαδή, το όποιο κάνουμε με τη βία, εκβιαζόμενοι από ένα ορισμένο παράγοντα, δεν έχει αξία, ούτε ως αρετή μπορεί να αξιολογηθεί. τι είδους αρετή μπορούσε να είναι η μεταστροφή κατόπιν υπολογισμού, προκειμένου στο τέλος της ζωής μας να εμφανίσουμε προσωπείον αντί προσώπου; Και εν πάση περιπτώσει, εάν με αυτού του είδους τις μεθοδεύσεις μπορεί να ελπίζει κανείς ότι είναι δυνατόν να εξαπατήσει τους

ανθρώπους, πως είναι δυνατόν να νομίσει ότι μπορεί να εξαπατηθεί ο Θεός· ο Ιερός Χρυσόστομος, ένας μεγάλος Πατήρ της Εκκλησίας μας, στηριζόμενος σ' αυτό το λογικό επιχείρημα, φέρνει τρία παραδείγματα προκειμένου ν' αποδείξει ότι δεν έχει καμμία αξία η αρετή η οποία γίνεται με υστεροβουλία.

Το πρώτο παράδειγμα το αντλεί από τη γνωστή ιστορία του Αβραάμ, ο όποιος δέχθηκε από τον Θεό την εντολή να θυσιάσει το μονάκριβο παιδί του Ισαάκ. Λέγει, λοιπόν, ο Ιερός Χρυσόστομος ότι, εάν ο Αβραάμ γνώριζε εκ των προτέρων ότι και εάν ακόμη πήγαινε στο θυσιαστήριο το παιδί του και σήκωνε το μαχαίρι για να το θανατώσει, τελικά δεν θα επέτρεπε ο Θεός να κάνει αυτό το έγκλημα, τότε ποια αξία θα είχε η πιστότητα την οποία έδειξε ο Αβραάμ απέναντι του Θεού; ο Αβραάμ έδειξε πιστότητα χωρίς να ξέρει ποιο θα είναι το αποτέλεσμα.

Το δεύτερο παράδειγμα που αναφέρει ο Ιερός Πατήρ το αντλεί από τη ζωή που διακινδυνεύεται για την πίστη του Χρίστου και υφίσταται μύριους κινδύνους και ταλαιπωρίες, αλλά στο τέλος θα εσώζετο κάθε φορά ποία αξία θα είχε το να υποβληθεί σε τόσους κόπους και δοκιμασίες; Ο Απ. Παύλος παρεδίδετο από κριτού εις κριτήν και καταδιωκόμενος έφευγε από πόλεως εις πόλιν μη γνωρίζοντας ότι θα διασωθεί.

Το τρίτο παράδειγμα το αντλεί ο μέγας της Εκκλησίας Ιωάννης ο Χρυσόστομος από τη γνωστή ιστορία των τριών παίδων, οι όποιοι δεν δέχθηκαν την εντολή του βασιλέως Ναβουχοδονόσορος και, ένεκα τούτου, ερίφθησαν εις την κάμινον την επταπλασίως καιομένην. Δεν θα είχε, λέγει ο Ιερός πατήρ, καμμία αξία η άρνηση τους εάν εκ των προτέρων γνώριζαν ότι, εμβαλλόμενοι εις την κάμινο δεν επρόκειτο να βλαφθούν από το πυρ, αλλ' επρόκειτο, δια της θαυματουργικής ενεργείας του Αγγέλου, να διασωθούν. Ποία αξία θα είχε τότε η ομολογιακή άρνηση τους να προσκυνήσουν την χρυσή εικόνα του βασιλέως;

Αυτός είναι, λοιπόν, ο πρώτος λόγος που θέλησε ο Θεός να μην γνωρίζουμε την στιγμή του θανάτου μας. Γιατί ακριβώς δε θα είχε καμμία αξία ούτε η μετάνοια ούτε η αρετή.

2)Ο δεύτερος λόγος είναι ότι με αυτόν τον τρόπο εμποδίζεται ο κακός άνθρωπος να ολοκληρώσει το κακό έργο του επισπεύδοντας τις ενέργειες του για να προλάβει, πριν τον προλάβει ο θάνατος. Σ' αυτήν την ζωή είμαστε αναμεμειγμένοι καλοί και κακοί, δίκαιοι και

πονηροί. ΟΙ δίκαιοι δεινοπαθούν από τους αδίκους και οι αγαθοί πάσχουν από τους πονηρούς. Πολλές φορές μάλιστα οι άνθρωποι της κακίας και της πονηρίας μετέρχονται σχέδια προκειμένου να εξοντώσουν τον καλό. Λέγουν, λοιπόν, οι Πατέρες πώς, εάν οι άδικοι και πονηροί γνώριζαν την στιγμή του θανάτου τους, δεν θα περίμεναν σιγά-σιγά να θέσουν σε ενέργεια τα σχέδια τους. Άλλα γρήγορα, πριν τους προλάβει ο θάνατος, θα φρόντιζαν να τα εφαρμόσουν στην εντέλεια, εξοντώνοντας και εξαφανίζοντας τους δικαίους. έτσι, αφού αιφνιδίως τους προλαμβάνει ο θάνατος, αφήνουν ημιτελή τα σχέδια και τις αποφάσεις τους.

3)Ένας τρίτος λόγος, ένεκε του οποίου ο Θεός δεν θέλησε να γνωρίζουμε την ώρα του θανάτου, είναι το ότι η ακριβής γνώση της ώρας του θανάτου θα οδηγούσε πολλούς ανθρώπους σε μεγαλύτερες αμαρτωλές απολαύσεις για να μην στερηθούν τίποτε. Αν, όταν ο θάνατος χτυπά την πόρτα των συγγενών και φίλων, ο άνθρωπος δε μετανοεί, πόσο μάλλον δεν θα μετανοήσει στην ζωή όταν γνωρίζει πότε ακριβώς θα πεθάνει πάρα μόνο λίγο πριν πεθάνει.

4)Ο τέταρτος λόγος ένεκε του οποίου μας απέ κρύψε ο Θεός την ώρα του θανάτου είναι ότι μας βοηθά αυτή η αγνοία στο να είμεθα πάντοτε έτοιμοι ώστε, όπως λέγει ο Χρυσόστομος, εν αρετή κατέχωμεν εαυτούς. Αυτό βέβαια ισχύει για τους ευσεβείς. Γι' αυτούς που, πιστεύοντας στον Θεό, δέχονται ότι ακολουθεί μία άλλη πραγματικότητα. Αυτοί είναι που εφαρμόζουν αυτό που είπε ο Κύριος Γρηγορείτε. Ανά πάσα στιγμή, λοιπόν, οι ευσεβείς άνθρωποι πρέπει να είναι έτοιμοι γιατί δεν γνωρίζουν πότε έρχεται η ώρα του θανάτου. Ποιος, πραγματικά, γνωρίζει εάν αύριο το πρωί θα είναι ζωντανός; Αυτό το γνωρίζει μόνο ο Θεός, αυτός είναι και ο λόγος για τον όποιο πρέπει να φροντίζουμε να είμαστε κάθε στιγμή έτοιμοι. Λέγει ο Ιερός Χρυσόστομος πως ο Θεός δεν θέλησε να γνωρίζουμε την ώρα του θανάτου μας, για να μπορέσουμε να δείξουμε πρόνοια, σπουδή κι ενδιαφέρον, για να μην παραδοθούμε σε χέρια εχθρικά χωρίς να πολεμήσουμε.

5)Σ' αυτόν τον λόγο απέβλεψε ο Κύριος με το να μην γνωρίζουμε την ώρα του θανάτου μας: στο να μας καταστήσει έτοιμους προς υποδοχήν του μεγάλου και συνταρακτικού γεγονότος της ζωής μας. Αυτή η ετοιμασία επιτυγχάνεται με τα έργα της αρετής

και της μετανοίας. Ο πιστός ζητά συγχώρηση από τον Θεό, επαγρυπνεί επί των κινήσεων της καρδίας του προκειμένου να συλλάβει πάντα αμαρτωλόν λογισμόν, πάσα αμαρτωλή σκέψη, πράξη και ενέργεια.

Φιλοσοφεί σε κάθε στιγμή της ζωής του και επειδή δεν γνωρίζει την ώρα του θανάτου του, φροντίζει αυτή την στιγμή να την αναμένει.

έλεγε ο άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός: κάθε φορά που πέφτετε στο κρεββάτι για να κοιμηθείτε, να σκέφτεστε ότι αυτό το κρεββάτι μπορεί να μεταμορφωθεί σε φέρετρο σας. Μπορεί το πρωί να μην ξυπνήσετε. Κι όμως, αυτό που συμβαίνει σε όλους αδυνατούμε να κατανοήσουμε ότι μπορεί να συμβεί και σ' εμάς. έτσι ακολουθούμε την πρακτική της στρουθοκαμήλου όταν οι κυνηγοί την καταδιώκουν για να την σκοτώσουν, τρέχει να σωθεί. Όταν βλέπει δε, ότι δε μπορεί να γλιτώσει, βάζει το κεφάλι της μέσα στο χώμα και δεν βλέπει τίποτε. Κι επειδή δε βλέπει τίποτε, νομίζει ότι δεν την βλέπουν και οι κυνηγοί. Την ίδια τακτική ακολουθούν πολλοί από εμάς. Εφόσον ο θάνατος είναι βέβαιο γεγονός και κανένας δεν γλίτωσε από αυτόν, έτσι ούτε εμείς θα γλιτώσουμε.

ΜΕ ΕΛΠΙΔΑ ΚΑΙ ΑΙΣΙΟΔΟΞΙΑ

6) ένας τελευταίος λόγος που ο Θεός, φιλανθρώπως σκεπτόμενος, μας απέκρυψε την στιγμή του θανάτου μας είναι ότι, εάν γνωρίζαμε αυτήν την ώρα, θα είμαστε δυστυχείς άνθρωποι, όχι μόνο τις παραμονές του θανάτου μας, αλλά σε ολόκληρη την ζωή μας. Τώρα, μη γνωρίζοντας ο άνθρωπος πότε θα πεθάνει ατενίζει τη ζωή με ελπίδα και αισιοδοξία. Φανταστείτε να γνώριζε ένας πατέρας ότι το παιδί του θα πεθάνει σε ηλικία δέκα ετών. Να γνώριζε ένας νέος ότι όταν θα έφτανε στα εικοσιτρία χρόνια του θα πέθαινε.

Εάν μάλιστα εκτός από την ήμερα γνωρίζαμε και την ώρα του θανάτου μας φανταστείτε τι κλαυθμός και οδυρμός που θα ήτο αυτή η ζωή. Παντού θα έβλεπες ανθρώπους που θα θρηνούσαν με οιμωγές. Δεν θα βρίσκαμε πουθενά καμμία στιγμή αναπαύσεως και ηρεμίας. Θα άκουγες εμένα θα μου σκοτωθή το παιδί μου, εγώ θα πνιγώ στην θάλασσα κ.λπ. Γι' αυτούς τους λόγους, λοιπόν, λέμε, πώς, εξ αγάπης προς εμάς τους ανθρώπους, μας απέκρυψε ο Θεός αυτήν την ώρα του θανάτου μας.

Εάν γνωρίζαμε την στιγμή του θανάτου μας, θα πεθαίναμε χιλιάδες φορές καθημερινά, χωρίς να επιθυμούμε να δημιουργήσουμε τίποτε καλό και όμορφο στην γη.

ο άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης σημειώνει: ενθυμού πως αυτός ο

θάνατος είναι τόσον αιφνίδιος κλέπτης, εις τρόπον οπού δεν ξέρεις πότε έρχεται εις του λόγου σου. Ενδέχεται να έλθη ετούτην την ημέραν, τούτην την ώραν, τούτην την στιγμήν. Και συ που εξημερώθης καλά να μη φθάσεις να ιδείς την εσπέραν. Και συ οπού έφθασες να Ιδείς την εσπέραν να μην φθάσεις να εξημερωθείς. Συμπέραινε, λοιπόν, από ταύτα και είπε έτσι εις τον εαυτό σου. Αν εγώ έχω να αποθάνω και ίσως με έναν αιφνίδιο θάνατο, τι έχω να γίνω ο ταλαίπωρος, τι θέλει με ωφελήσει τότε αν απολαύσω όλας του κόσμου τας ηδονάς; τι θέλω κερδίσει τότε εάν κάμω τούτην την αμαρτίαν; τι θέλει μου μείνει εάν πράξω τούτο το κακόν; Υπάγε οπίσω μου Σατανά και κακέ λογισμέ. Δεν θέλω σου ακούσω ώστε να αμαρτήσω.

Ας είμαστε, λοιπόν, ανά πάσαν στιγμή έτοιμοι να δεχθούμε αυτή την ώρα, όταν και όπως θελήσει ο Θεός να μας εύρει. Ο Θεός, πάνσοφος ων και φιλάνθρωπος, έτσι αποφάσισε για το καλό μας. Αυτό το καλό πρέπει εμείς να αξιοποιήσουμε ώστε να βρεθούμε έτοιμοι ενώπιον του γεγονότος του θανάτου.

Ή ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ

Παρά το γεγονός της βεβαιότητας του θανάτου, οι άνθρωποι δεν θέλουν να τον σκέπτονται. Θεωρούν πως η μνήμη του θανάτου, όπως λέγεται στη γλώσσα της ορθοδόξου πνευματικότητος, είναι υπόθεση μακάβρια. Εν τούτοις, η εκκλησία ζητά από τους πιστούς και να σκέπτονται τον θάνατο και να συμφιλιωθούν μαζί του. Ό χρόνος του βίου τρέχει, τι μάτην ταραττόμεθα; γράφει σε μία στροφή του Μεγάλου Κανόνος ο άγιος Ανδρέας Κρήτης. Κάθε μέρα συναντάμε τον θάνατο. Διάγομε, όμως, την ζωή μας σαν να πρόκειται να μην πεθάνουμε ποτέ. Κι όμως, εάν συχνά σκεπτόμεθα τον θάνατο μας, τότε πολύ διαφορετικός θα ήταν και ο τρόπος της ζωής μας. Ο Σοφός Σειράχ στην Παλαιά Διαθήκη συνιστά. Εν πάσι τοις έργοις σου, μιμνήσου τα έσχατα σου και εις τον αιώνα ουχ αμαρτήσεις, δηλαδή, για κάθε πράγμα που πρόκειται να επιτελέσεις σ' αυτή την ζωή, να θυμάσαι ότι θα πεθάνεις και τότε δεν πρόκειται ποτέ να αμαρτήσεις.

Πράγματι. Γιατί οι άνθρωποι αδικούν; Γιατί παραβαίνουν τις εντολές του Θεού; Μα διότι δεν σκέπτομαι ότι θα πεθάνουν. Νομίζουν ότι θα είναι σ' αυτή την ζωή αιώνιοι. Κι όμως, έρχεται η ώρα του θανάτου και ο άνθρωπος προσγειώνεται με τρόπο τραγικό.

η συνεχής μνήμη του θανάτου είναι ένα διηνεκές έναυσμα αγώνος εναντίον της αμαρτίας. Λέγει ο Μ. Βασίλειος: Ό ενθυμούμενος τον θάνατο η καθόλου δεν θα αμαρτήσει στην ζωή του η ελάχιστα. Ο δε

μοναχός Ησύχιος έλεγε: Ουδείς μνήμην θανάτου εσχηκώς δυνήσεται αμαρτήσαι ποτέ δηλαδή, κανένας από εκείνους που θυμούνται τον θάνατο δεν πρόκειται να αμαρτήσει.

Πολλές φορές εμείς οι άνθρωποι ζητούμε να μάθουμε ένα τρόπο για να μην αμαρτάνουμε. Αυτός
είναι ο καλύτερος: Το να σκεφτόμαστε, δηλαδή, ότι θα πεθάνουμε. έτσι διατηρούμε νηφαλιότητα, ψυχραιμία αλλά και, αντιλαμβανόμενοι την ματαιότητα των ανθρωπίνων πραγμάτων, δεν μετερχώμεθα αμαρτωλές μεθόδους, είτε για να επιβιώσουμε, είτε για να κατακτήσουμε κάτι. Χρειαζόμαστε, λοιπόν, την συνεχή μνήμη του θανάτου. Καλούμεθα να ζήσουμε υπό το πρίσμα της αιωνιότητας. η γη αυτή δεν είναι η μόνιμη κατοικία μας, αλλά ένας σταθμός που στέκουμε για να ξαποστάσουμε και να συνεχίσουμε πάλι την πορεία μας εκεί που μας καλεί ο Θεός.

οι Άγιοι Πατέρες μας δίδουν τις κατευθυντήριες γραμμές προκειμένου να τοποθετηθούμε σωστά απέναντι στο πρόβλημα του θανάτου. Μας δίδουν όχι μόνο την θεωρητική διάσταση του ζητήματος, αλλά μας προσφέρουν και πρακτικούς τρόπους με τους οποίους μπορούμε να πραγματώσουμε και να υλοποιήσουμε τις θεωρίες.

Μας συμβουλεύουν, λοιπόν, να συμφιλιωνόμαστε όσο γίνεται περισσότερο με την έννοια του θανάτου και ταυτοχρόνως ν' αντλούμε εκείνα τα πνευματικά συμπεράσματα που θα μας φανούν χρήσιμα στην περαιτέρω ζωή μας. Προκειμένου δε να συμφιλιωθούμε με την ιδέα του θανάτου, οι Πατέρες συμβουλεύουν να έχουμε τακτικές επισκέψεις στο κοιμητήριο της πόλεως μας.

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΤΑΦΟΥ

Κάποτε ένας ιεροκήρυκας επισκέφθηκε μία πόλη οπού είχε πολλά χρόνια να την επισκεφθεί Ιεροκήρυκας. Είπε, λοιπόν, στο ακροατήριο του: πληροφορούμαι ότι εδώ στην πόλη σας έχετε δύο τακτικούς ιεροκήρυκες. ΟΙ άνθρωποι που ήξεραν ότι δεν είχαν ιεροκήρυκα στα μέρη τους, απόρησαν και διερωτήθηκαν. Υπέθεσαν ότι κάνει λάθος ο κήρυκας του Θείου λόγου. Εκείνος τότε βλέποντας αυτή την απορία έσπευσε να διευκρινίσει. Εννοώ τα δύο κοιμητήρια που έχετε στην πόλη σας. Διότι τα κοιμητήρια παίζουν τον ρόλο ενός διαρκούς Ιεροκήρυκας. Τα κοιμητήρια διδάσκουν την ματαιότητα των ανθρωπίνων πραγμάτων, την σωστή τοποθέτηση απέναντι στο φαινόμενο της ζωής.

Το ίδιο πράγμα δίδασκε πριν δεκαέξι αιώνες ο Μεγάλος Πατήρ της

Εκκλησίας μας άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος. έλεγε, λοιπόν, Ας πάμε εκεί που είναι τα μνήματα όσο μέσα στο σώμα μας υπάρχει η ψυχή μας. Ας δούμε την ματαιότητα που κρύβεται μέσα μας και που πρόκειται να καταλήξει. Ας παρατηρήσουμε τι πρόκειται να γίνουμε υστέρα από λίγο, ώστε να μην τρέφουμε αυταπάτες. Ας δούμε ότι πρόκειται να διαλυθεί το σώμα μας, ώστε να διορθώσουμε τον εαυτό μας όσον καιρό μας μένει να ζήσουμε. Ας δούμε που καταλήγουμε ώστε να φροντίσουμε γι' αυτό· για την διόρθωση της πνευματικής μας πορείας.

Οι Πατέρες της Εκκλησίας ως αληθινοί φιλόσοφοι αντλούν χρήσιμα οφέλη από την συνεχή και
διαρκή μνήμη του θανάτου. Λέγει πάλι ο Ιερός Πατήρ της Εκκλησίας Βασιλείς που λόγω της θέσεως σας κινδυνεύετε να επαρθήτε, πηγαίνετε και κοιτάξτε εις τους τάφους, και τότε δεν πρόκειται να σκεφθείτε πράγματα εγωκεντρικά, που φέρνουν την έπαρση στην καρδιά σας. άρχοντες που κι εσείς διατρέχετε τον ίδιο κίνδυνο κι εσείς πηγαίνετε εκεί να δείτε. Τότε θα ταπεινωθείτε, θα εγκαταλείψετε την επηρμένη σκέψη σας και θα γίνετε άνθρωποι του Θεού. η αλήθεια είναι ότι ο θάνατος ισοπεδώνει όλους τους ανθρώπους. Τόσο ωραία και χαρακτηριστικά το περιγράφει αυτό ο Ιερός Δαμασκηνός σ' ένα από τα νεκρώσιμα τροπάρια. Ας βγούμε λέγει και να επισκεφθούμε τους τάφους και να δούμε τα γυμνά οστά. Τότε θα διερωτηθούμε... άρα, τις εστίν, βασιλεύς η στρατιώτης η πλούσιος η πένης η δίκαιος η αμαρτωλός;. Και αλλού σημειώνει πάντα ματαιότης τα ανθρώπινα όσα ουχ υπάρχει μετά θάνατον ου παραμένει ο πλούτος, ου συνοδεύει η δόξα. Αυτή είναι η αλήθεια όσο και αν ορισμένοι δεν θέλουν να την παραδεχθούν. Γι' αυτό και σ' ένα άλλο τροπάριο του ο ίδιος Ιερός Πατήρ διερωτάται Πού εστίν η του κόσμου προσπάθεια, που εστίν η των πρόσκαιρων φαντασία; που εστίν ο χρυσός και ο άργυρος, που εστίν των Ικετών η πλημμύρα και ο θόρυβος; Πάντα κόνις, πάντα τέφρα, πάντα σκιά. Όσο κι αν τα φώτα της παρούσης ζωής προσπαθούν να εξωραΐσουν την κατάσταση και να εμφυτεύσουν μέσα στις ψυχές μας την ψευδαίσθηση της παντοδυναμίας μας, εν τούτοις, η αλήθεια είναι μία και μοναδική. Είμαστε οδοιπόροι.

Αυτή την αλήθεια, ο! κατέχοντες την κατά Χριστόν φιλοσοφία, δεν την αγνοούν, αλλά αντιθέτως την αξιοποιούν. Επομένως, ο πραγματικός Χριστιανός, ο πραγματικός φιλόσοφος αυτής της ζωής, γνωρίζει ότι δεν είναι μόνιμος κάτοικος της γης, γνωρίζει ότι απλώς από τον κόσμο αυτόν περνάμε και προσπερνάμε. Αυτός ο κόσμος δεν είναι ο τόπος της καταπαύσεώς μας, δεν είναι ο τόπος του

προορισμού μας. Είμαστε οδοιπόροι οι οποίοι κατευθυνόμεθα προς μίαν άλλη πόλη για την οποία μιλά ο Απ. Παύλος στην προς Εβραίους επιστολή του. Ου γαρ έχομεν ώδε μένουσαν πόλιν, αλλά την μέλλουσαν επιζητούμεν. Ο Απ. Παύλος προβάλλει ένα μοναδικό παράδειγμα πίστεως στο πρόσωπο του πατριάρχη Αβραάμ ο όποιος εξεδέχετο γαρ την τους θεμέλιους έχουσαν πόλιν ης τεχνίτης και δημιουργός ο θεός. Ο Αβραάμ είναι ένα κλασσικό παράδειγμα ανθρώπου ο όποιος επίστευε στην μέλλουσα πραγματικότητα, γι' αυτό και ποτέ δεν έχτισε μόνιμη κατοικία, αλλά έμενε σε σκηνή. Και αυτό διότι περίμενε να ζήσει σε μία άλλη πόλη της οποίας τεχνίτης και δημιουργός θα ήταν ο Θεός, δηλαδή η επουράνια βασιλεία.

ο θάνατος είναι η πύλη προς την αιωνιότητα. Ο φιλόσοφος της ζωής Χριστιανός γνωρίζει ότι μία των ήμερων, αργά η γρήγορα, θα διασκελίσει το κατώφλι αυτής της πύλης. Και αυτό για το όποιο πρέπει να ενδιαφέρεται είναι να βρεθεί έτοιμος για την ώρα εκείνη, προκειμένου να κερδίσει την Βασιλεία του Θεού.

Πιστεύει ότι σε εκείνη την πορεία, ακολουθούν τον άνθρωπο μόνο τα έργα του και τίποτε άλλο. Αυτό λέμε με το στόμα του Ιερού Δαμάσκηνου ου παραμένει ο πλούτος, ου συνοδεύει η δόξα. Πλούτος και δόξα, στα οποία οι άνθρωποι δίνουν μεγάλη σημασία όσο καιρό ζουν σ' αυτό τον κόσμο, είναι αγαθά πρόσκαιρα Δεν συνοδεύουν τον άνθρωπο στην άλλη ζωή. Ούτε παραμένουν, ούτε συνοδεύουν.

Γι' αυτό και ο τρόπος της ζωής μας η μας ωφελεί, αν είναι Χριστοπρεπής η καταβαραθρώνει την οντότητα μας με τις αμαρτωλές του πράξεις. Ο Απ. Παύλος μιλούσε για την ωφέλεια την οποία προσδίδει στον άνθρωπο η ευσεβής και ευλαβής ζωή του. Ή δε ευσέβεια προς πάντα ωφέλιμος εστίν επαγγελίας έχουσα ζωής της νυν και της μελλούσης.

έτσι, λοιπόν, διδασκόμεθα να μην φοβούμεθα τον θάνατον, αλλά να τον σκεπτώμεθα και να συμφιλιωνόμεθα με αυτόν, όπως έκαναν οι Άγιοι της Εκκλησίας μας, οι όποιοι έλεγαν ότι γι' αυτούς ο θάνατος ήταν κέρδος. Διότι επίστευαν ότι δια του θανάτου οδηγούντο μία ώρα ενωρίτερα κοντά στην αγκαλιά του Θεού. Με αυτό το φρόνημα οφείλουμε να ζούμε σαν Χριστιανοί. Είναι το φρόνημα το όποιο χωρίς να μας απομακρύνει απ' τα καθημερινά μας έργα, συντηρεί μέσα μας την πίστη μας στην μακαρία ζωή, δηλαδή στην αιωνιότητα.

ο Χριστιανός στέκεται με διαφορετικό τρόπο απέναντι στο θάνατο, αντίθετα απ' ό,τι στέκονται Άλλοι άνθρωποι, οι όποιοι είτε δεν πιστεύουν στην μεταθανάτια πραγματικότητα, είτε έχουν εσφαλμένη αντίληψη περί αυτής.

Ο ΦΟΒΟΣ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ

Παραδεχόμεθα οι πιστοί ότι κάποτε έρχεται ο θάνατος και ότι κανένας άνθρωπος δε πρόκειται να του διαφύγει. η αλήθεια είναι, όμως, ότι όλοι, πιστοί και άπιστοι, φοβούνται τον θάνατο και περισσότερο, βεβαίως, οι άπιστοι. Μέχρις ενός σημείου, για να είμαστε ρεαλιστές, είναι δικαιολογημένος αυτός ο φόβος του άνθρωπου απέναντι στον θάνατο. Ο άνθρωπος έχει μέσα του τον πόθο της αθανασίας και της αιωνιότητας, για τούτο αυτός ο πόθος τον ωθεί να ζήσει περισσότερο. έτσι υπάρχει απέναντι στον θάνατο μία επιφυλακτικότητα κι ένας φόβος που γίνεται μεγαλύτερος σ' αυτούς που δε πιστεύουν στην μέλλουσα, μετά θάνατον, ζωή.

Υπάρχουν άνθρωποι που έχουν αναγάγει ως δόγμα της ζωής των το φάγωμεν, πίωμεν, αύριο γαρ αποθνήσκωμεν. Άλλα και με αυτή την φιλοσοφία δεν μπορούν να εκδιώξουν τον φόβο του θανάτου. Υπάρχει, λοιπόν, αυτός ο φόβος. Και θα πρέπει για τούτο να πλησιάσουμε ακόμη περισσότερο το θέμα

Καταρχήν, θα πρέπει να πούμε ότι ο διάβολος είναι εκείνος ο όποιος καλλιεργεί αυτόν τον φόβο, προκειμένου να κλονίσει την εμπιστοσύνη των ανθρώπων στο έλεος του Θεού. Εάν, δηλαδή, υποθέσει κανείς ότι ο Θεός θα είναι πολύ αυστηρός απέναντι μας, ότι το μέγα έλεος Του δεν θα μας σώσει, αλλά ο θάνατος μας θα σημάνει για όλους την αιώνια καταδίκη μας, τότε βέβαια δικαιολογείται αυτός ο φόβος. Βλέπει ο άνθρωπος με πραγματικό τρόμο αυτό που ακολουθεί τον θάνατο μας. Κι ενώ η εκκλησία μας, μας διδάσκει να πιστεύουμε και να στηριζόμεθα στη φιλανθρωπία και ευσπλαχνία του Θεού και στις μεσιτείες των Αγίων, ο διάβολος αντιθέτως, προκειμένου να κλονίσει την εμπιστοσύνη μας στον Θεό, καλλιεργεί αυτόν τον φόβο, σε τέτοιο βαθμό, ώστε ο άνθρωπος να μην αισθάνεται εσωτερική γαλήνη και ηρεμία, αλλά, όσο προχωρούν τα χρόνια και πλησιάζει ο άνθρωπος προς την στιγμή της εξόδου του, τόσο περισσότερο ν' αυξάνεται αυτός ο φόβος.

οι άγιοι, οι άνθρωποι του Θεού, όπως γνωρίζουμε από τα συναξάρια, επειδή ακριβώς είχαν μεγάλη εμπιστοσύνη στην χάρη του Θεού, για τούτο και πίστευαν πως ο θάνατος είναι γι' αυτούς μία πύλη, η όποια τους οδηγεί από τον μάταιο κόσμο αυτόν, στον κόσμο της αιωνίου μακαριότητας. Οι Άγιοι πιστεύοντες στο έλεος και στην ευσπλαχνία του Θεού, όχι μόνο δεν εφοβούντο τον θάνατο, αλλά, αντιθέτως, πολλοί από αυτούς τον επεδίωκαν. Εύχονταν, δηλαδή, να έλθει το συντομότερο ο θάνατος, η ώρα του θανάτου, όπως έκαμε ο

Μέγας Απόστολος των Εθνών Παύλος, ο όποιος έγραφε την επιθυμίαν έχω εις το αναλύσαι και συν Χριστό είναι, δηλαδή, επιθυμώ να φύγω απ' αυτόν τον κόσμο προκειμένου να είμαι μαζί με τον Χριστό.

Όποιος πιστεύει ότι μετά τον θάνατο του θα είναι μαζί με τον Χριστό, δεν υπάρχει κανένας λόγος να φοβάται τον θάνατο. Αντίθετα τον επιθυμεί Αυτή, λοιπόν, είναι η πρώτη κατηγορία των ανθρώπων οι όποιοι δεν φοβούνται τον θάνατο.

Ο ΦΟΒΟΣ ΤΗΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ

Δεύτερη κατηγορία είναι οι άνθρωποι που φοβούνται την τιμωρία του Θεού για τον άστατο βίο που έζησαν σ' αυτόν τον κόσμο, επειδή δεν έχουν την διάθεση της μετανοίας και της συγγνώμης απέναντι του Θεού.

Το ότι όλοι οι άνθρωποι είμαστε αμαρτωλοί δεν γεννάται λόγος. Το πρόβλημα δεν είναι εκεί Όλοι είμεθα αμαρτωλοί, μπορούμε, όμως, να μετανοήσουμε και, με την χάρη του Θεού, να σωθούμε. Υπάρχουν, όμως, και άνθρωποι που δεν έχουν διάθεση μετανοίας, δεν επιθυμούν να αλλάξουν τρόπο ζωής και προσπαθούν να πείσουν τον εαυτό τους ότι δεν υπάρχει τίποτε μετά τον θάνατο, διότι αυτό τους συμφέρει. Εάν πείσουν τον εαυτό τους ότι δεν υπάρχει τίποτε μετά από τον θάνατο, τότε δεν υπάρχει και κανένας λόγος να μετανοήσουν.

Όμως, υπάρχουν και στιγμές ειλικρίνειας. Μπορεί βέβαια, να διακηρύσσουν 8π τα περί θανάτου δεν τα είδε κανείς, δεν τα έχει αποδείξει κι επομένως είναι ανύπαρκτα και δεν θα έπρεπε να φοβούνται τον θάνατο, όμως, αυτοί οι άνθρωποι εσωτερικά και μυστικά φοβούνται περισσότερο από τους άλλους ανθρώπους τον θάνατο και τις συνέπειες του. Κάποτε λέγουν, σε μία συντροφιά, ορισμένοι έλεγαν ότι δεν υπάρχει τίποτε μετά τον θάνατο και μάλιστα για να τεκμηριώσουν την άποψη αυτή έλεγαν: ποιος πέθανε ώστε να γυρίσει και να μας πει ότι πράγματι κάτι υπάρχει μετά τον θάνατο; Στη συντροφιά αυτή ήταν κι ένας κληρικός, ο όποιος τους είπε το εξής: εσείς λέτε ότι μετά τον θάνατο δεν υπάρχει τίποτε, εγώ λέω ότι μετά τον θάνατο υπάρχει ζωή· υπάρχει Παράδεισος και Κόλαση. Τώρα εσείς δεν το πιστεύετε αυτό σκέπτεσθε, όμως, ποια θα είναι η θέση σας αν αυτό που λέτε δεν ισχύει; Εγώ μεν που πιστεύω, εάν όντως δεν υπάρχουν αυτά, δεν έχασα και τίποτε. Σκεφτείτε, όμως, εσείς τι έχετε να χάσετε όταν δείτε τότε ότι δεν είχατε δίκιο.

λέγει ο Ιερός Χρυσόστομος: αυτοί οι όποιοι φοβούνται τον θάνατο

λένε ότι τον φοβούνται διότι δεν έχουν καλή ζωή και διότι η συνείδηση τους δεν είναι καθαρή και οι τύψεις τους ενοχλούν.

ΠΡΟΣΚΟΛΛΗΣΗ ΚΑΙ ΑΓΝΟΙΑ

Μία τρίτη κατηγορία ανθρώπων οι όποιοι φοβούνται τον θάνατο, είναι αυτοί οι όποιοι υπερτονίζουν την αξία της παρούσης ζωής. Συνήθως πρόκειται για δημιουργικούς ανθρώπους ικανούς και άξιους, οι όποιοι ρίχνουν όλη την δραστηριότητα και δημιουργικότητα τους, στο να κατακτήσουν αυτή την ζωή. Είναι άνθρωποι που απέκτησαν πολλά χρήματα σ' αυτόν τον κόσμο. Μπορεί να είναι, όμως, και μεγάλοι επιστήμονες που αφιερώνουν στην επιστήμη τους πολλές ήμερες από την ζωή τους. Αυτοί οι άνθρωποι κυριολεκτικά απορροφώνται από τις βιωτικές μέριμνες. η ζωή τους φαίνεται πολύ ωραιότερη απ' ό,τι στην πραγματικότητα είναι, έτσι προσκολλώνται στα γήινα πράγματα και δε θέλουν με κανένα τρόπο να τ' αποχωριστούν. Αυτοί οι άνθρωποι φοβούνται να πεθάνουν. Πρώτον μεν, διότι θα χάσουν όσα έχουν αποκτήσει και στα όποια δείχνουν μία εφάμαρτη προσκόλληση, δεύτερον δε, επειδή είναι φορτωμένοι με πολλές αμαρτίες και δεν έχουν ζήσει πνευματική ζωή, για τούτο, μπροστά στον θάνατο, αισθάνονται ασθενείς και αδύναμοι. Ο Όσιος Ισαάκ ο Σύρος λέγει ότι στον αμαρτωλό άνθρωπο η ζωή που ζει στη γη είναι ποθητή. Οι προσκολλήσεις αυτές, στις όποιες αναφερθήκαμε, είναι εφάμαρτες προσκολλήσεις. Εάν αγαπάς σ' αυτόν τον κόσμο είτε πρόσωπα, είτε πράγματα τα όποια κατ' ουδένα τρόπο επιθυμείς ν' αποχωρισθείς, πρέπει να διερωτηθείς μήπως δεν είσαι άξιος να γευθείς την αγάπη του Κυρίου.

Μία τέταρτη κατηγορία ανθρώπων που φοβούνται τον θάνατο είναι οι άπιστοι και οι υλιστές. Αυτοί οι όποιοι από το ένα μέρος λέγουν ότι δεν πιστεύουν στην μετά θάνατον ζωή, ενώ από το άλλο μέρος δεν ξέρουν τι συμβαίνει μετά τον θάνατο. Βρίσκονται έτσι σε μία κατάσταση αμφιβολίας. Για τούτο και αγωνιούν μπροστά στο φαινόμενο του θανάτου. Επειδή, λέγει ο Ιερός Χρυσόστομος, δεν ξέρουν τι ακολουθεί τον θάνατο γι' αυτόν το λόγο φοβούνται τον θάνατο. Αυτοί οι άνθρωποι είναι αξιοθρήνητοι. Δεν έχουν προοπτική στην ζωή τους· τα πάντα, λένε, τελειώνουν με τον θάνατο. Ωστόσο, ο πόθος της αθανασίας που υπάρχει μέσα μας, τοποθετημένος από τον ίδιο τον Θεό, τους κάνει ν' αμφιβάλουν, μερικές φορές, για πράγματα τα όποια πιστεύουν.

ΠΟΛΙΤΕΣ ΤΗΣ ΓΗΣ

Μία άλλη κατηγορία ανθρώπων που φοβούνται τον θάνατο είναι αυτοί οι οποίοι δεν ζουν ως ουρανοπολίτες, αλλά ως μόνιμοι κάτοικοι της γης. Ο Αγ. Ιωάννης ο Χρυσόστομος ονομάζει πανδοχείο αυτή την ζωή. Γιατί χρησιμοποιεί αυτόν τον όρο; Μα διότι το πανδοχείο είναι για να σε φιλοξενήσει προσωρινά, μία δύο νύχτες· βρίσκεται στον δρόμο σου πηγαίνοντας στον τόπο του προορισμού σου. τι θα λέγατε για κάποιον που ξεκίνησε από το χωριό του για να πάει σε άλλο μέρος και καθοδόν βρήκε ένα πανδοχείο κι έμεινε εκεί μέχρι ιό τέλος της ζωής του; Δεν θα λέγατε ότι αυτός ο άνθρωπος έχασε τον προσανατολισμό του και τον σκοπό της ζωής του; Αυτοί, λοιπόν, οι άνθρωποι που πιστεύουν πως είναι πολίτες της Γής, ενώ θα έπρεπε να πιστεύουν ότι είναι πολίτες του ουρανού, έχουν χάσει το νόημα της ζωής και έχουν αστοχήσει. 'Ημών γάρ το πολίτευμα εν ουρανοίς υπάρχει γράφει ο 'Απόστολος Παύλος. Μπορεί αυτή την ώρα να ζούμε στην γή, όμως, είμαστε πολίτες του ουρανού. Πρέπει να προ γευόμεθα της χαράς της ουρανίου βασιλείας. Αυτή η πρόγευση είναι δώρο της πίστεως. Είναι δώρο της συμμετοχής μας στην Βασιλεία του Θεού απ' αυτήν ακόμα την ζωή.

Όταν οι άνθρωποι δεν δέχονται ότι είναι ουρανοπολίτες, περιορίζονται στα στενά πλαίσια αυτού του κόσμου, γίνονται γήινοι και με φρόνημα μακρινό από την ουράνια πατρίδα. Σ' αυτή την ζωή είμαστε εξόριστοι και πρόσκαιροι. Περιμένουμε το διαβατήριο μας όχι για να μεταβούμε σε τόπο άλλης εξορίας, αλλά για να επιστρέψουμε στην φιλτάτη πατρίδα μας. η Γή που βρισκόμαστε δεν είναι ο τόπος του μονίμου προορισμού μας. Είμαστε αποδημητικά πουλιά που περνάμε από ένα μέρος, μένουμε για λίγο κάπου να ξεχειμωνιάσουμε και, όταν έρθει η άνοιξη, φεύγουμε τότε για την πατρίδα μας.

Πολλοί άνθρωποι, όμως, έχουν ξεχάσει ότι έρχονται από τον ουρανό και κατευθύνονται προς τον ουρανό. Γι' αυτό κι έχουν στερήσει τον εαυτό τους από τους ωραίους γλυκασμούς των αναμνήσεων και της νοσταλγίας για την ουράνια πατρίδα. Οι άνθρωποι του Θεού ζούσαν σ' αυτή την γή, αλλά νοσταλγούσαν τον ουρανό. Ο Απ. Παύλος έγραφε Πάντα ηγούμαι σκύβαλα είναι ίνα Χριστόν κερδήσω. Ο Απ. Παύλος, δηλαδή, ζούσε σ' αυτόν τον κόσμο, όχι για να παραμείνει μόνιμος, αλλά για να ετοιμάσει την μετάβασή του, στον τόπο της αιωνίου μακαριότητος.

Τέλος, φοβούνται τον θάνατο πολλοί άνθρωποι που σκέπτονται για την ώρα του θανάτου τους πως γίνεται η διαίρεση, η διάσπαση και ο αποχωρισμός ανάμεσα σε ψυχή και σε σώμα.

Τον θάνατο δεν τον φοβούνται παρά μόνον οι πιστοί άνθρωποι. Μόνο αυτοί που, λέγοντας το Σύμβολο της Πίστεως μας, ομολογούν πίστη στην Ανάσταση των νεκρών και εις ζωήν του μέλλοντος αιώνος. Δεν φοβούνται τον θάνατο οι αγωνιστές της ευσεβείας και της εναρέτου ζωής. Αγωνίζονται προκειμένου να μορφώνουν εντός τους τον Χριστό. Τον θάνατο δεν φοβούνται οι φιλόθεοι οι οποίοι δεν φοβούνται τον Θεόν, αλλά Τον αγαπούν, γι' αυτό και λαχταρούν πότε θα Τον συναντήσουν. Τον θάνατο δεν τον φοβούνται και οι εκζητούντες το Θείον έλεος. Η εκκλησία μας διδάσκει να επικαλούμεθα το μέγα και πλούσιον έλεος του Θεού. Αυτός που πραγματικά πιστεύει ότι ο Θεός έχει μέγα και πλούσιον έλεος κυριεύεται από μία αισιοδοξία κι ελπίδα.

οι Άγιοι όχι μόνο δεν εφοβούντο τον θάνατο, αλλά είχαν κατορθώσει να συμφιλιωθούν μαζί του. 'Υπάρχουν διηγήσεις στα ασκητικά βιβλία για μοναχούς που φιλοξενούσαν στο κελλί τους μία νεκροκεφαλή! Και αυτό, για να έχουν συνεχή μνήμη του θανάτου και να συμφιλιώνονται με τον θάνατο. θα λέγαμε, λοιπόν, πως όσο προχωρούμε στην πνευματική ζωή και καταρτιζόμεθα, τόσο συμφιλιωνόμαστε με τον θάνατο. η μνήμη του θανάτου δεν συνεπάγεται σταμάτημα της ζωής, ούτε κατάπαυση των δραστηριοτήτων, αλλά συνέχιση όλων αυτών με την προοπτική, όμως, της ουρανίου βασιλείας.

λέγει ο 'Ιερός Χρυσόστομος Κάνε με σαν τον Απόστολο Παύλο και τότε ποτέ δεν φοβάμαι τον θάνατο. Ο Απ. Παύλος δεν εφοβείτο τον θάνατο επειδή αγαπούσε τον Χριστό. Ο τρόπος που αντιμετωπίζουμε τον θάνατο είναι ο καθρέπτης της πνευματικότητάς μας.

ΠΩΣ ΠΡΕΠΕΙ Ν' ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΥΝ ΟΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟ;

Διερωτάται κάθε άνθρωπος τι είναι ο θάνατος. Υπάρχουν χαρακτηριστικές εικόνες οι όποιες θέλουν να παραστήσουν στον άνθρωπο το τι είναι ο θάνατος. Οι ζωγράφοι τον παρουσιάζουν σαν σκελετό ο οποίος κρατά στο χέρι του ένα μεγάλο δρεπάνι με το όποιο κόβει το νήμα της ζωής των ανθρώπων. Ο λαός μας συνηθίζει να προσωποποιεί τον θάνατο και τον ονομάζει Χάρο ο όποιος καιροφυλακτεί

Ή Εκκλησία, μιλώντας για τον θάνατο, ομιλεί περί ενός φοβερού μυστηρίου. Όντως φοβερώτα τον το του θανάτου μυστήριον. Δηλαδή, ο θάνατος καλύπτεται από μία ομίχλη, από ένα γνόφο. Οι γιατροί αν ερωτηθούν θ' απαντήσουν με το ότι θάνατος είναι η βιολογική λύση

της ζωής και νέκρωση των ιστών του σώματος. αλλά και αυτός ο ορισμός είναι απλώς περιγραφή ενός φαινομένου. Το τι είναι αυτό καθ' αυτό το φαινόμενο δεν μας το λέει ο ορισμός.
Ονομάζοντάς το μυστήριο η εκκλησία θέλει να μάς πει πως είναι μάταιη η προσπάθεια που καταβάλλουν ορισμένοι άνθρωποι προκειμένου να προσπελάσουν πολύ βαθιά στην ουσία αυτού του φαινομένου.
Αλίμονο αν ο θάνατος είναι μόνο η βιολογική λύση της ζωής. δεν είναι δυνατόν να ικανοποιηθεί ο άνθρωπος με τέτοιου είδους περιγραφικές απαντήσεις, οι όποιες δεν θίγουν καθόλου την ουσία του θέματος και δεν μάς δίνουν να καταλάβουμε περί τίνος πρόκειται. Μόνο όταν πεθάνουμε θα καταλάβουμε τι είναι ο θάνατος.
Ή Χριστιανική μας πίστη μάς δίνει ορισμένες πληροφορίες περί του μυστηρίου του θανάτου. Και αυτές οι πληροφορίες που αντλούνται από την 5 Αγ. Γραφή και τους Αγίους Πατέρες είναι αρκετές για ν' αποκιήσουμε τις γνώσεις που χρειαζόμαστε να γνωρίζουμε γι' αυτό το τόσο λεπτό κι ενδιαφέρον θέμα.

ΤΑΞΙΔΙ ΚΑΙ ΥΠΝΟΣ

Για την εκκλησία ο θάνατος δεν είναι θάνατος με την έννοια την οποία δίδουμε σ' αυτόν τον όρο. Είναι αποδημία, δηλαδή ταξίδι. Και μάλιστα αποδημία από των λυπηροτέρων προς τα ευειδέστερα. Ταξίδι, δηλαδή, από ένα τόπο προς ένα άλλο τόπο καλύτερο. Ψάλλουμε, κατά το Τρισάγιο, ν' αναπαύσει ο Κύριος τους κεκοιμημένους ένθα ουκ έστι πόνος, ου λύπη, ου στεναγμός, αλλά ζωή ατελεύτητος. η ζωή είναι γεμάτη δοκιμασίες και ασθένειες. Ο θάνατος είναι το εισιτήριο για ένα ταξίδι.
Όταν εκκάλεσαν τον Κύριο να επισκεφθεί τον τάφο του φίλου του Λαζάρου είπε ουκ απέθανεν, αλλά καθεύδει δηλαδή, δεν πέθανε αλλά κοιμάται. Γι' αυτό και τον τόπο που τοποθετούμε τους νεκρούς μας δεν πρέπει να τον ονομάζουμε νεκροταφείο, αλλά κοιμητήριο. εκεί κοιμούνται οι αδελφοί μας περιμένοντας να ξυπνήσουν. Βέβαια, οι ψυχές ούτε κοιμούνται, ούτε πεθαίνουν. Επομένως, ο θάνατος για την Ορθόδοξη εκκλησία είναι μετάβαση εκ του θανάτου εις την ζωήν. Ο Κύριος είπε ότι όποιος πιστεύει σ' Εκείνον δεν πεθαίνει αλλά ζει και μεταβαίνει εκ του θανάτου εις την ζωήν. Ο Κύριος, δηλαδή, αυτή την ζωή που τώρα ζούμε, την ονομάζει θάνατο και την άλλη ζωή που ακολουθεί μετά τον θάνατο μας, ονομάζει ζωή. έτσι, λοιπόν, διά του

θανάτου μεταβαίνουμε εις την ζωήν. αυτή είναι η πραγματικότητα της Χριστιανικής μας πίστεως και διδασκαλίας.

ΔΥΟ ΒΑΣΙΚΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΣ

Οι Άγιοι Πατέρες στο θέμα για το πως πρέπει ν' αντιμετωπίζουμε τον θάνατο, μάς δίνουν δύο βασικές συμβουλές. η μία είναι να μην φοβούμεθα τον θάνατο και η δεύτερη είναι να μην κλαίμε υπέρμετρα τους νεκρούς μας. να μην θλιβόμαστε πέραν από τα λογικά όρια

ο θάνατος δεν είναι το οριστικό τέλος της υπάρξεώς μας αλλά το προσωρινό τέρμα της επιγείου ζωής μας και ταυτόχρονα η αφετηρία μίας άλλης ζωής η οποία θα εκτείνεται αιωνίως χωρίς να τελειώνει ποτέ. Ο θάνατος δεν είναι μία οδός που οδηγεί στην ανυπαρξία όπως πίστευαν μερικοί αιρετικοί. Ο θάνατος ακόμη δεν είναι ό, τι εκ πρώτης όψεως φαίνεται, δηλαδή μία φθορά ο Μεγάλος Πατέρας της Εκκλησίας Ιωάννης ο Χρυσόστομος λέγει, ου κωλύω το δακρύειν, ουκ ειμί θηριώδης, ουδέ απηνής δηλαδή, δεν εμποδίζω να δακρύζετε όταν πεθαίνει κάποιος δικός σας, διότι δεν είμαι τόσο σκληρός, απάνθρωπος και θηριώδης. ας θυμηθούμε ότι και ο Κύριος δάκρυσε, όταν του είπαν ό φίλος Σου Λάζαρος απέθανε. Μήπως δεν κλαίμε σε κάποιον προσωρινό αποχωρισμό, όταν κάποιος οικείος μας πάει π. χ. στην Αυστραλία; Κι αν ακόμη γνωρίζεις ότι ο συγγενής σου στην ξενιτειά ζει και δεν πέθανε, εν τούτοις κλαίγεις με λυγμούς. Μάς επιτρέπεται, λοιπόν, να κλαίμε τους κεκοιμημένους μας, όμως με την προσδοκία και την πίστη ότι θα τους ξαναδούμε.

Όταν πήγαν τον Κύριο στον τάφο του Λαζάρου αναφέρει ο Ευαγγελιστής ενεβριμήσατο τω πνεύμα τι δηλαδή, έκανε μεγάλη προσπάθεια να συγκρατηθεί διότι θα κατελαμβάνετο από λυγμούς. Τόσο αγαπούσε τον Λάζαρο και τόσο λυπήθηκε για τον θάνατο του. Όλα αυτά δείχνουν πως η εκκλησία δεν μάς θέλει χωρίς αισθήματα, όπως, δυστυχώς, έχουν καταντήσει οι άνθρωποι της υψηλής κοινωνίας, οι όποιοι —κυρίως στο εξωτερικό— στέκονται πολιτισμένα μπροστά στο φέρετρο ενός συγγενούς τους.

Στην πατρίδα μας διατηρούμε ακόμη στοιχεία ανθρωπιάς, ιδίως στα χωριά, οι άνθρωποι καταλαβαίνουν ότι ένας άνθρωπος φεύγει και όλοι, συγγενείς και γείτονες και χωρικοί, συμμετέχουν στο πένθος. Ο λαός λέγει: θλίψη μοιρασμένη, μισή θλίψη, χαρά μοιρασμένη, διπλή χαρά.

Το να κλαίμε, λοιπόν, τους κεκοιμημένους μας δεν απαγορεύεται από την Ορθόδοξη εκκλησία μας, φτάνει να έχουμε υπ' όψιν μας αυτό που

ο απ. Παύλος λέγει στην προς Θεσσαλονικείς επιστολή του. Αδελφοί, ου θέλω υμάς αγνοείν περί των κε κοιμημένων, ίνα μη λυπήσθε καθώς και οι λοιποί, οι μη έχοντες ελπίδα. Δηλαδή, θέλω αδελφοί μου να γνωρίζετε την αλήθεια για να μην λυπεισθε υπέρμετρα, όπως λυπούνται εκείνοι που δεν έχουν καμιά ελπίδα. Πράγματι, αν δέχεσαι ότι ο άνθρωπος σου χάθηκε διά παντός και δεν πρόκειται ποτέ να τον ξαναδείς, τότε δικαιολογείσαι. Όταν, όμως, γνωρίζεις τι είναι ο θάνατος και τι ακολουθεί μετά από αυτόν, τότε, βέβαια, οφείλεις να διαφοροποιηθείς

Ό ΘΑΝΑΤΟΣ ΝΕΑ ΓΕΝΝΗΣΗ

Γι' αυτό και οι Πατέρες της Εκκλησίας μας και οι πραγματικοί Χριστιανοί ήταν αληθείς φιλόσοφοι αυτής της ζωής. Γνωρίζοντας την αλήθεια της Εκκλησίας γνώριζαν καλά τι είναι ζωή και τι θάνατος. Οι Χριστιανοί πίστευαν πάντοτε, από τα πρώτα χρόνια, ότι κατά την ώρα του θανάτου γίνεται μία νέα γέννηση του ανθρώπου. τα γενέθλια του ανθρώπου τα εόρταζαν όχι όταν γεννιόταν σ' αυτή την γή αλλά όταν πέθαινε. Πότε εορτάζουμε τους Αγίους μας; δεν τους εορτάζουμε την ημέρα που γεννήθηκαν. τους εορτάζουμε την ήμερα που πέθαναν. Οι Χριστιανοί, λοιπόν, γιορτάζουν τον θάνατο διότι βλέπουν τον θάνατο ως μία πύλη η οποία οδηγεί εις την όντως ζωή.

Ας δούμε, όμως, τώρα πως πρακτικά να συμπεριφερώμεθα απέναντι του θανάτου. Ο άγιος Θεόδωρος ο Στουδίτης, ο όποιος ήτο ηγούμενος της περιωνύμου μονής του Στουδίου στην Κωνσταντινούπολη, διηγείται ότι την Μεγάλη Τεσσαρακοστή ένας αδελφός είχε να κάνει το εξής διακόνημα: να περιέρχεται τις διακονίες, δηλαδή, να πηγαίνει στους τόπους που εργάζονταν οι πατέρες κι έλεγε: Αδελφοί και πατέρες προσέχωμεν εαυτοίς, ότι αποθνήσκωμεν... αποθνήσκωμεν... αποθνήσκωμεν. Μνημονεύσωμεν και της επουρανίου βασιλείας.

Αυτά τα λόγια υπενθύμιζε στους μοναχούς ο εντεταλμένος διακονητής. να προσέχουν, δηλαδή, τον εαυτό τους με το να μην αμαρτάνουν. να προσέχουν τα σκιρτήματα της καρδίας. να προσέχουν μήπως ο διάβολος καταλάβει τον άνθρωπο σε κατάσταση ραστώνης. τους υπενθύμιζε δε ότι πεθαίνουμε... πεθαίνουμε και να μνημονεύουμε την επουράνια Βασιλεία.

Το να θυμάται κάποιος τον θάνατο δεν είναι μία νοσηρή κατάσταση, όπως θα νόμιζε κάποιος, αλλά μία δοκιμασμένη μέθοδος για να είναι

πάντοτε σε κατάσταση επαγρυπνήσεως. για να εκτελεί τα διάφορα κοινωνικά του χρέη, αλλά ταυτόχρονα να βρίσκεται σε κατάσταση ετοιμότητος.

ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ

Αυτό που πρέπει να πούμε εξ αρχής είναι ότι ο Χριστιανός δεν πιστεύει σε προλήψεις και δεισιδαιμονίες οι όποιες έχουν σχέση με τον θάνατο. Ο λαός μας συνηθίζει να πιστεύει σ' αυτές τις προλήψεις οι όποιες έχουν, ως επί το πλείστον, συμβολικό χαρακτήρα, που αφ' ενός δείχνουν μία απέχθεια για τον θάνατο, αφ' ετέρου συντηρούν μία αφελή αντίληψη γι' αυτόν. Π. χ. όταν κάποιος συμμετέχει εις την εξόδιον ακολουθία ενός γνωστού, συνηθίζει, επανερχόμενος στο σπίτι, να πλένει τα χέρια του πιστεύοντας ότι με τον τρόπο αυτόν διώχνει μακριά τον θάνατο. Μακάρι να ήταν αλήθεια αυτό και με ένα απλό πλύσιμο των χεριών να μπορούσαμε ν' αποφύγουμε τον θάνατο. Όμως μία τέτοια αντίληψη είναι παιδαριώδης. Αντίληψη που δείχνει φόβο έναντι του θανάτου.

Άλλοι πάλι πιστεύουν ότι το να συζητάμε τέτοια μακάβρια, όπως τα χαρακτηρίζουν, θέματα είναι γρουσουζιά. Και όταν το φέρει ο λόγος να μνημονεύσουν πάνω στην κουβέντα τους την λέξη θάνατος η νεκρός, χτυπούν ξύλο και λένε κούφια να 'ναι η ώρα. Λες και με τον τρόπο αυτόν μπορεί να εξορκιστεί ο θάνατος. Αυτές είναι λαϊκές αντιλήψεις οι όποιες δεν έχουν Χριστιανική προέλευση και βάση. Και όπως είναι αφελές το να πιστεύει κανείς ότι όταν βάλει την Πρωτοχρονιά πάνω από την είσοδο του σπιτιού του μία κρεμμύδα, ο χρόνος που έρχεται θα είναι γεμάτος ευτυχία, άλλο τόσο αφελές είναι να πιστεύει κανείς ότι φέρνει γρουσουζιά η περί θανάτου συζήτηση. Αυτά όλα είναι κατάλοιπα της ειδωλολατρίας, διότι ο άνθρωπος ο όποιος ζει πριν τον Χριστό αυτός δικαιούται να φοβάται τον θάνατο και να τον αποστρέφεται. Και αυτό διότι προ Χρίστου ο θάνατος ήτο καταστροφή για τον άνθρωπο. Από τότε, όμως, που ήρθε στον κόσμο ο Θεάνθρωπος Χριστός, έχουν αλλάξει οι συσχετισμοί. Τώρα πλέον δεν υπάρχει το κεντρί του θανάτου. Δεν υπάρχει η δύναμη του. Δεν είναι ο αφανισμός της εικόνος του Θεού ο θάνατος. Είναι απλώς ένα επεισόδιο που τελικά είναι για όλους μας ευεργετικό.

Επομένως, ούτε προλήψεις χρειάζεται να υπάρχουν, ούτε απέχθεια απέναντι του θανάτου, ούτε και δεισιδαιμονίες που συνδέονται με το φαινόμενο του θανάτου, όπως π. χ. το να συνδέει κανείς το ουρλιαχτό

ενός σκύλου στη διάρκεια της νύχτας με την επέλευση του θανάτου η το πέταγμα ενός πουλιού με τον θάνατο. Αυτές είναι εξωχριστιανικής προελεύσεως αντιλήψεις. Ο θάνατος έρχεται όταν ο Θεός το θελήσει. Όλα αυτά πρέπει να τα υποβάλλουμε στη δοκιμασία της Χριστιανικής διδασκαλίας. Και όσα συμφωνούν με αυτήν, αυτά να κρατούμε, όσα δε, έρχονται σε αντίθεση με την ελπίδα και πίστη που έχουμε για τη μέλλουσα ζωή, αυτά οφείλουμε να τα απαρνηθούμε. Ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος λέγει ότι όταν βρισκόμαστε κοντά στους τάφους, το φρόνημα μας γίνεται υψηλότερο, μεγαλύτερη η προθυμία, θερμότερη η Πίστη. Όταν οι Πατέρες της Εκκλησίας συμβουλεύουν αυτά πως είναι δυνατόν να έχουν ισχύ όλες οι άλλες κακές μας συνήθειες που συνδέονται με τον θάνατο;

ΤΑ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΑ ΤΟΠΟΣ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ

Κι' ο Όσιος Ιωάννης ο Σιναίτης, ο συγγραφέας του βιβλίου της Κλίμακας, συμβουλεύει: αδελφέ εκεί που είναι θαμμένα των Χριστιανών τα σώματα προσεύχου συχνά.
Επομένως, οι τάφοι είναι τόποι προσευχής. Είναι τόποι που ο άνθρωπος εμπνέεται στην προσευχή του, διότι βλέπει εν τοις πράγμασι την ματαιότητα και κατευθύνει τη σκέψη του προς την αιωνιότητα.
Ή Θεία δε Ευχαριστία τελούμενη επί των τάφων των Αγίων Μαρτύρων είναι η τρανώτερη απόδειξη της αλήθειας αυτών των λόγων. Επειδή δε μετά την κατάπαυση των διωγμών και την επικράτηση της ειρήνης στην Εκκλησία, δεν υπήρχαν Μάρτυρες, για τούτο όρισε η εκκλησία μας σε κάθε Ιερό Ναό κάτω από την Αγία Τράπεζα, να τοποθετούνται Ιερά λείψανα Αγίων Μαρτύρων, ώστε η κάθε Αγία Τράπεζα οιουδήποτε Ορθοδόξου Ιερού Ναού να μοιάζει με ένα τάφο και να τελείται το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, όπως ετελείτο τα πρώτα χρόνια, επάνω στους τάφους των Μαρτύρων.
Οι Χριστιανοί διδάσκονται και παρηγορούνται όταν βρίσκονται κοντά στους τάφους. Λέγει πάλι ό
Ιερός Χρυσόστομος Μαρτύρων θάνατος, πιστών εστί παράκλησις, Εκκλησιών παρρησία, Χριστιανισμού σύστασις (στερέωσις), θανάτου κατάλυσις. Αναστάσεως απόδειξις, δαιμόνων γέλως (χλευασμός), διαβόλου κατηγορία, φιλοσοφίας διδασκαλία.
Έτσι οι Άγιοι αντιμετώπιζαν τον θάνατο, δείχνοντας και σε μας τον τρόπο που πρέπει να αντιμετωπίζουμε τον θάνατο.
Ή ήμερα δε του θανάτου των Χριστιανών δεν ήταν μόνο ήμερα λατρευτικής προσευχής και πανηγύρεων, αλλά και μία αφορμή

ελεημοσυνών. έτσι καθιερώθηκε στις νεκρώσιμες αυτές συνάξεις να τρώνε ταυτόχρονα οι Χριστιανοί, μεταξύ δε αυτών και οι πτωχοί. Τα νεκρόδειπνα αυτά ήσαν ένα είδος αγαπών. αγάπαι —να σημειώσουμε— στην γλώσσα της πρωτοχριστιανικής Εκκλησίας ελέγοντο τα κοινά δείπνα εις τα όποια συμμετείχαν όλοι οι πιστοί. η ήμερα, λοιπόν, του θανάτου ήταν ήμερα ελεημοσύνης και αγάπης για όλους τους Χριστιανούς. έτσι βίωναν οι πρώτοι Χριστιανοί το φαινόμενο του θανάτου.

Σήμερα πολλά απ' αυτά έχουν αποχρωματισθεί. Διότι οι εξελίξεις της ζωής επηρεάζουν και τον τρόπο σκέψεως μας και τον τρόπο της ζωής μας. Δεν εκτιμούν όσο θα έπρεπε οι άνθρωποι την προσευχή που γίνεται επί τη εκδημία κάποιου γνωστού μας. Δεν αναπληρώνονται τα μνημόσυνα και οι προσευχές με το να δώσουμε π. χ. κάποιο ποσόν για φιλανθρωπικό σκοπό. η προσευχή είναι προσευχή. Το αντί μνημόσυνου είναι λάθος.

Ένα δεύτερο σημείο είναι ότι, κατά την τέλεση των μνημοσυνών, δεν πρέπει ν' ακολουθούμε επιδείξεις και πολυτέλειες, οι όποιες γίνονται προς το θεαθήναι τοις ανθρώποις και δεν προσφέρουν τίποτε στις ψυχές των κεκοιμημένων. Αυτά είναι ματαιοδοξίες ανθρώπινες. Γίνονται για να δει ο κόσμος και να σχολιάσει, αλλά η ψυχή του κεκοιμημένου σε τίποτα δεν ωφελείται. Χρειάζεται μέτρο και διάκριση. Πολλές φορές, με την ευκαιρία κηδειών και μνημοσυνών, ξοδεύονται πολλά χρήματα που κυριολεκτικά χάνονται, ενώ θα μπορούσαν να πιάσουν τόπο με έργα αγάπης και φιλανθρωπίας. Επίσης, θα πρέπει να πούμε ότι δεν είναι Χριστιανικά μερικά έθιμα, τα όποια στην πατρίδα μας συνδυάζονται με το φαινόμενο του θανάτου, π. χ. σε ορισμένα χωριά συνηθίζουν οι οικείοι του αποθανόντος να μην εκκλησιάζονται για τις πρώτες σαράντα μέρες μετά τον θάνατο του ανθρώπου τους. Μήπως η εκκλησία είναι κοσμική συγκέντρωση; Το να μην πάς σ' ένα χορό το αντιλαμβανόμεθα αφού πενθείς. η εκκλησία είναι προς παρηγοριά στην εκκλησία πηγαίνουμε για να έλθουμε σε αμεσώτερη επικοινωνία με τον Θεό, για να παρηγορούμεθα, για να στερεωνόμεθα στην πίστη, να ενισχυόμεθα στον πνευματικό μας αγώνα, για να λάβουμε το Σώμα και το Αίμα του Χριστού. Αυτός που δεν πηγαίνει στην Εκκλησία, όχι μόνο στερείται της δυνατότητας να συμμετάσχει στην κοινή λατρεία και κοινή προσευχή, αλλά στερεί τον εαυτό του και από το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. Αυτά τα έθιμα δεν έχουν καμία Χριστιανική προέλευση. Ό θάνατος, λοιπόν, είναι ένας μεγάλος και σοφός διδάσκαλος. Διδάσκαλος που μας επαναφέρει στην ευθεία οδό, διδάσκαλος

εναντίον της ματαιότητας. 'Ανάνηψαν —δηλαδή ξύπνησε, λέγει ο Ιερός Χρυσόστομος— σκεπτόμενος τον θάνατο. Κι' αλλού λέγει, όταν επισκεφθείς τους τάφους, μην περιορίσεις την σκέψη σου μέχρι το μνήμα, αλλά προχώρησε στην ανάσταση και δια της αναστάσεως στην αιώνια ζωή και μακαριότητα.

Ο ΤΡΟΠΟΣ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΜΑΣ

Γνωρίζουμε ασφαλώς ότι υπάρχουν πολλοί τρόποι με τους οποίους τελειώνουν την ζωή τους οι άνθρωποι. Πολλοί, όμως, άνθρωποι συνηθίζουν να διαχωρίζουν τους τρόπους αυτούς σε καλούς και κακούς, δικαίους και αμαρτωλούς συνδυάζοντας μάλιστα τον τρόπο του θανάτου με τον τρόπο της ζωής του συγκεκριμένου ανθρώπου. Εάν, δηλαδή, ο θάνατος δεν είναι καλός, λέμε πως οφείλεται στο ότι ο άνθρωπος αυτός δεν ήταν καλός στην ζωή του η επειδή έφυγε με βίαιο θάνατο, αυτό σημαίνει ότι και στην άλλη ζωή δεν θα βρίσκεται σε καλή κατάσταση. ΓΙ' αυτό και η ευχή την οποία διατυπώνει ο καθένας μας για τον εαυτό του είναι να έχει ένα καλό θάνατο. Γνωστές είναι ορισμένες φράσεις τις οποίες ο λαός μας λέγει, π. χ. να πεθάνω όρθιος η να πεθάνω
στα πόδια μου. Δηλαδή, εκφράζει ο άνθρωπος την ευχή να μην πεθάνει από αρρώστια. Άλλοι πάλι διατυπώνουν την ευχή να πεθάνουν με φυσιολογικό θάνατο, και εννοούν να μην πεθάνουν με βίαιο τρόπο, π. χ. τροχαίο ατύχημα η ακόμη από κάποιον πόλεμο. Χρειάζεται, όμως, να εμβαθύνουμε για να δούμε την σχέση που έχει ο τρόπος του θανάτου μας, με τον τρόπο της ζωής μας, είτε ακόμη και με την κατάσταση στην οποία θα βρεθούμε μετά τον θάνατο μας. Πρώτη η Αγία μας εκκλησία εύχεται να είναι χριστιανό τα τέλη της ζωής ημών και μάλιστα ανώδυνα, ανεπαίσχυντα και ειρηνικά. Αυτό είναι διατύπωση μιας ευχής, μιας επιθυμίας δηλαδή, με την οποία παρακαλούμε να μας χαρίσει ο Κύριος χριστιανό τέλη. Ζητούμε, δηλαδή, από τον Θεό να πεθάνουμε εν ειρήνη, και μέσα στην πίστη. Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι ο μόνος θάνατος που υπάρχει είναι αυτός τον όποιο η εκκλησία μας εύχεται. Ούτε, βέβαια, σημαίνει ότι όλα τα αλλά είδη θανάτου που υπάρχουν προμηνύουν κάτι, σε σχέση με την κατάσταση των ψυχών, είτε πολύ περισσότερο, ο τρόπος του θανάτου μας, εφ' όσον δεν είναι καλός, είναι ένα είδος τιμωρίας του Θεού απέναντι σε κάποιον που είναι αμαρτωλός. Θα πρέπει εκ των προτέρων να πούμε, ότι για την εκκλησία δεν έχει τόσο μεγάλη σημασία ο τρόπος του θανάτου μας όση σημασία έχει ο τρόπος της ζωής μας. η εκκλησία μας ενδιαφέρεται να ζούμε χριστιανικά και

διατυπώνει την ευχή να πεθάνουμε χριστιανικά.
Πολλές φορές —αυτό δεν μπορούμε να το αρνηθούμε— ο τρόπος του θανάτου μας είναι απόρροια του τρόπου της ζωής μας, χωρίς, όμως, αυτό να είναι απόλυτο.
Στην Π. Διαθήκη είναι γραμμένο Θάνατος αμαρτωλών πονηρός. Δηλαδή ο θάνατος των αμαρτωλών είναι κακός. Και η εκκλησία ερμηνεύει την λέξη πονηρός με την έννοια ότι ο αμαρτωλός φεύγει από τον κόσμο αυτόν αμετανόητος. Όπως στη συνέχεια θα δούμε, εκείνο που έχει σημασία είναι να μην πεθάνει κανένας αμετανόητος. Εάν πεθάνουμε αμετανόητοι τότε αυτός ο θάνατος είναι τραγικός. Και ο θάνατος αυτός προδικάζει την κατάσταση της ψυχής μας.
Ας έρθουμε, όμως, τώρα να δούμε αναλυτικά αυτούς τους τρόπους θανάτου.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΤΕΛΗ

Ας δούμε πρώτα τα χριστιανικά τέλη τα όποια εύχεται να έχουμε η Εκκλησία. Αυτό σημαίνει κατά την ώρα του θανάτου μας να βρισκόμαστε σε κοινωνία με τον Θεό ένεκα της πίστεως και ευλάβειας μας. Να ανήκουμε, δηλαδή, στην κατηγορία των δικαίων, οι όποιοι πιστεύουν και αγαπούν τον Θεό και αγωνίζονται στην ζωή τους να εφαρμόσουν τις εντολές Του. η εκκλησία μας εύχεται για χριστιανό τέλη διότι δεν είναι εύκολο πράγμα η επιτυχία αυτού του στόχου. Πολλοί άνθρωποι ξεκινούν την ζωή τους καλά, δεν την τελειώνουν, όμως, το ίδιο καλά. Σημασία, λοιπόν, δεν έχει τόσο πως αρχίζει κανείς, αλλά κυρίως πως τελειώνει.
Ας πάρουμε σαν παράδειγμα τον μαραθώνιο δρόμο. στην αφετηρία συνωθούνται εκατοντάδες αθλητές, οι όποιοι φιλοδοξούν, λαμβάνοντας μέρος στο αγώνισμα αυτό, να φτάσουν στο τέλος ως νικητές. Όμως, ενώ όλοι μαζί ξεκινούν μόλις δοθεί το σύνθημα, υστέρα από λίγο αραιώνουν οι τάξεις των μαραθωνοδρόμων. Μετά από ορισμένα χιλιόμετρα είναι οι μισοί. Οι άλλοι εγκατέλειψαν την μάχη και έπαψαν να αγωνίζονται. στο τέλος θα φτάσει κάποιος πρώτος και θα ακολουθήσουν λίγοι. η σωρεία των αθλητών εγκαταλείπει. Ποιος παίρνει το βραβείο; Όχι αυτός που ξεκίνησε αλλά αυτός που έφτασε και μάλιστα πρώτος.
Να, λοιπόν, γιατί η εκκλησία μας εύχεται να έχουμε χριστιανό τέλη. Όλοι Χριστιανοί είμαστε. Όμως, αν δεν πεθάνουμε με τρόπο Χριστιανικό, αν, δηλαδή, κατά την ώρα της εξόδου μας δεν διακατεχόμαστε από την πίστη στον Χριστό, στην αιώνια ζωή, στο μέγα έλεος

του Θεού και δεν μας χαρακτηρίζει η επίγνωση της αμαρτωλότητός μας και η μετάνοια μας, τότε δεν έχουμε χριστιανό τέλη.
Είναι δύσκολο να φτάσει κανείς να έχει τέλη χριστιανό. Διότι αυτός ο αγώνας είναι προς τας αρχάς, προς τας εξουσίας, προς τον κοσμοκράτορα του
σκότους του αιώνος τούτου. Ο διάβολος δεν στέκεται με σταυρωμένα χέρια, αλλά πολεμά και προσπαθεί να υφαρπάσει τους ανθρώπους από την πίστη, να τους απομακρύνει από το αγωνιστικό τους φρόνημα ώστε η ώρα του θανάτου να τους βρει, είτε σε απιστία, είτε σε ολιγοπιστία, είτε σε ραθυμία, δηλαδή σε λήθαργο της ψυχής, στον όποιο παραδίδεται σε ένα ύπνο αδιαφορίας και αμελείας. Αυτό επιδιώκει ο διάβολος. Γι' αυτό και όλοι οι Άγιοι της Εκκλησίας που αγωνίζονταν μία ολόκληρη ζωή να είναι ευάρεστοι στον Θεό, δεν περνούσαν τις τελευταίες στιγμές της ζωής τους ανέμελα, αλλά, αντιθέτως, όσο πλησίαζε η ώρα του θανάτου, τόσο περισσότερο εντατική γινόταν η προσπάθεια τους. Είναι γνωστό από τον βίο του Μ. Αντωνίου ότι, όταν απέθνησκε, είχε κυκλωθεί από πλήθος μαθητών του ο! όποιοι τον μακάριζαν λέγοντας του: Πορεύεσαι στην Βασιλεία του Θεού· εκείνος τότε τους έκανε νόημα να μην λέγουν τέτοια λόγια διότι μέχρι την τελευταία στιγμή, όπως έλεγε, κινδύνευε, αν έδειχνε κάποια αμέλεια η αδιαφορία για την ψυχή του. Από τι κινδύνευε ο Μέγας Αντώνιος; Από τον διάβολο, αλλά και από τους λογισμούς που του ψιθύριζαν να παρασυρθεί και να πιστέψει ότι πλέον έφθασε στην τελειότητα.
Γι' αυτό και οι Άγιοι, μέχρι την τελευταία στιγμή τους, αγωνίζονταν να έχουν χριστιανό τέλη.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΑΜΑΡΤΩΛΩΝ ΠΟΝΗΡΟΣ

Η εκκλησία εύχεται να έχουμε χριστιανό τέλη. Και όταν γίνεται αυτό χαίρει ως μητέρα βλέπουσα ότι το παιδί της προοδεύει. Αντιθέτως, θλίβεται και δακρύζει κάθε φορά που βλέπει ότι Χριστιανοί αποθνήσκουν χωρίς τέλη χριστιανό. Ούτοι θρήνων άξιοι λέγει ο Ιερός Χρυσόστομος. Αυτοί που αποθνήσκουν χωρίς μετάνοια είναι άξιοι κοπετών και θρήνων. Τώρα που έκλεισαν τα μάτια, δεν υπάρχει περίπτωση να μετανοήσουν κι επομένως να σωθούν. Αυτοί που φεύγουν από την ζωή αυτή, χωρίς να έχουν μετανοήσει, χωρίς να πιστεύουν στον Ιησού Χριστό, αυτών οι ψυχές βρίσκονται μαζί με τους τα φαύλα πράξαντες.
Τέτοιους θανάτους, που δεν ήταν ευάρεστοι στον Θεό, γνωρίζουμε πολλούς και είναι άξιοι θρήνων όσοι πεθαίνουν μακράν της πίστεως

και της ελπίδος. Από την Παλαιά Διαθήκη ένας τέτοιος θάνατος είναι εκείνος του Σαούλ. Μα πιο κοντινός σε μας υπήρξε ο θάνατος του Ιούδα, του μαθητού του Κυρίου, ο όποιος πρόδωσε τον Διδάσκαλο του και αυτοκτόνησε χωρίς να μετανοήσει. Απίστου θάνατος ήταν κι εκείνος του Ηρώδου του Αγρίπα, εις τον όποιον οφείλεται η σφαγή των Νηπίων. η εκκλησία θλίβεται γι' αυτούς τους θανάτους, οι οποίοι προδικάζουν και το μέλλον των ανθρώπων στην άλλη ζωή.
Είναι πράγματι τραγικό να φεύγουμε απ' αυτόν
τον κόσμο χωρίς την επίγνωση της αμαρτωλότητός μας, μακριά από το έλεος του Θεού, χωρίς πίστη κι ελπίδα. Οι Άγιοι Πατέρες λέγουν πως σε τίποτε δεν ωφελούν, σε αυτού του είδους των ανθρώπων, τα μνημόσυνα η άλλες προσευχές, εάν πέθαναν με αυτόν τον τρόπο.
Αξίζει να αναφερθούμε στην περίπτωση ενός αλλού αιμοσταγούς και αιμοβόρου ηγέτου του Ιωσήφ Βησσαριόνοβιτς Στάλιν. η κόρη του η Σβετλάνα, μία κοπέλα που έζησε μαζί του στο Κρεμλίνο και ήταν παρούσα στις τελευταίες του στιγμές, έχει περιγράψει στ' απομνημονεύματα της τον τραγικό θάνατο που είχε ο πατέρας της. Γράφει, λοιπόν, η κοπέλα αυτή η οποία ήταν Χριστιανή.
Ό πατέρας μας είχε ένα δύσκολο και φοβερό θάνατο. Ο Θεός δίνει εύκολο θάνατο στους δικαίους. η εσωτερική αιμορραγία είχε εξαπλωθεί σταδιακά σ' όλο του τον εγκέφαλο. Ήταν ο εγκέφαλος εκείνος που συνέλαβε και κατέστρωσε τα πλέον απάνθρωπα σχέδια για την εξόντωση εκατομμυρίων ανθρώπων, οι περισσότεροι από τους οποίους ήσαν αθώοι. Μια και η καρδιά του ήταν ισχυρή και υγιής, συμπληρώνει η κόρη του, η εσωτερική αιμορραγία προσέβαλε λίγο-λίγο το αναπνευστικό του σύστημα και του προξένησε ασφυξία. η αναπνοή του γινόταν όλο και πιο λαχανιαστή. τις τελευταίες δώδεκα ώρες ασφυκτιούσε από έλλειψη οξυγόνου. Το πρόσωπο του Αλλοιώθηκε και σκούρυνε. Τα χείλη του μαύρισαν και τα χαρακτηριστικά του έγιναν αγνώριστα. Οι τελευταίες του ώρες δεν ήταν παρά ένα αργό στραγγαλισμό. η επιθανάτια αγωνία του ήταν φοβερή. Κυριολεκτικά πνίγηκε μπροστά στα μάτια μας. Την στιγμή που έμοιαζε να έχει τελειώσει, άνοιξε ξαφνικά τα μάτια κι έριξε μια ματιά σε όλους όσοι βρίσκονταν στο δωμάτιο. Το βλέμμα του ήταν φοβερό. Βλέμμα τρέλας η ίσως θύμου και φόβου για τον θάνατο και για τα άγνωστα πρόσωπα των σκυμμένων από πάνω του γιατρών. Το βλέμμα του γλίστρησε σ' όλα τα πρόσωπα μέσα σ' ένα δευτερόλεπτο. Κι υστέρα έγινε κάτι ακατανόητο και φοβερό που μέχρι σήμερα δεν μπορώ ούτε να ξεχάσω αλλά ούτε και να καταλάβω. Σήκωσε ξαφνικά το αριστερό του χέρι, σα να έδειχνε κάτι ψηλά και αμέσως το

άφησε να πέσει, σα να μας έριχνε μια κατάρα. η χειρονομία ήταν ακατανόητη και απειλητική και κανείς δεν ήξερε σε ποιόν θα μπορούσε να απευθύνεται και τι να σημαίνει. Την επομένη στιγμή, σε μία εσχάτη προσπάθεια, το πνεύμα ελευθερώθηκε από την σάρκα.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΝ

Αν είναι, λοιπόν, ο θάνατος των αμαρτωλών πονηρός αντιθέτως τίμιος εναντίον Κυρίου ο θάνατος
των οσίων αυτού. Δηλαδή, είναι αξιοζήλευτος ο Χριστιανικός θάνατος. Ο θάνατος των δικαίων είναι, κατά κανόνα, ειρηνικός θάνατος. Όχι, βέβαια, πάντοτε. έχουμε πλήθος παραδειγμάτων Αγίων ανθρώπων που δεν πέθαναν με ειρηνικό τρόπο. Πρώτα οι Άγιοι Μάρτυρες οι όποιοι πέθαναν με βίαιο θάνατο και όμως ήσαν δίκαιοι. Ακόμη, ο δίκαιος Άβελ που δολοφονήθηκε από την αδελφό του Κάιν. Ο θάνατος του Τιμίου Προδρόμου ήταν βίαιος, ο θάνατος του Αγίου Πρωτομάρτυρας Στεφάνου, των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, των άλλων μαθητών του Κυρίου μας δεν ήταν ειρηνικός θάνατος. Και όμως, όλοι αυτοί ήσαν άνθρωποι του Θεού.
Πώς ο Θεός επέτρεψε οι Άγιοι Του να έχουν τέτοιο θάνατο και όχι ειρηνικά και ανώδυνα τέλη; οι Πατέρες της Εκκλησίας προσπαθούν να δώσουν απάντηση και σ' αυτό το ερώτημα Μας λέγουν, κατά πρώτον, ότι ο βίαιος και ο άδικος θάνατος εξιλεώνει τον άνθρωπο (πού αδίκως τελειώνει την ζωή του) απέναντι του Θεού. Το αίμα, δηλαδή, το όποιο χύνεται κατά τρόπον άδικο, είναι ένα είδος εξιλαστήριου θυσίας απέναντι του Θεού. Και ο Θεός δίδει βραβεία σε ανθρώπους που έχουν έναν τέτοιο θάνατο. Ίσως, όμως, όπως λέγει ο Μέγας Αθανάσιος και όλοι αυτοί οι άνθρωποι, οι οποίοι είχαν έναν τέτοιο τραγικό θάνατο, να είχαν κάπου αμαρτήσει ενώπιον του Θεού. Γι' αυτήν την περίπτωση, λέγει ο Ιερός Πατήρ, μπορεί να επέτρεψε ο Θεός να έχουν έναν τέτοιο τραγικό και άδικο θάνατο προκειμένου να σβηστούν όλες οι αμαρτίες τους.
Από το Ιερό Ευαγγέλιο έχουμε την μαρτυρία του
Κυρίου, ο όποιος, όταν του είπαν ότι δεκαοκτώ άτομα φονεύθηκαν όταν έπεσε επάνω τους ο πύργος του Σιλωάμ, απήντησε. Δεν είναι βέβαιο ότι όλοι αυτοί ήταν αμαρτωλοί και γι' αυτό είχαν τόσο τραγικό θάνατο. Δεν ήταν αυτοί οι χειρότεροι είπε ο Κύριος.
Ό Χριστός, ωστόσο, στη συνέχεια, συνέδεσε την αμετανοησία με τον βίαιο θάνατο διότι είπε σ' αυτούς που του ανέφεραν το γεγονός αυτό. Προσέξτε, γιατί μπορεί να πάθετε και εσείς το ίδιο αν δεν

μετανοήσετε.
Ωστόσο, μπορεί ο βίαιος θάνατος να συμβεί και στους δικαίους για τους λόγους που προαναφέραμε.
Έχουμε το παράδειγμα της Π. Διαθήκης του προφήτου αχιά, ο όποιος παρέβη εντολή του Θεού και ετιμωρήθη με βίαιο θάνατο, προκειμένου να εξιλεωθεί Άξιος, όμως, οποιουδήποτε ταλανισμού είναι μόνον εκείνος ο όποιος αποθνήσκει αμετανόητος και εν αμαρτία.
Ή εκκλησία όχι τυχαία προσεύχεται για τους επ' ελπίδι ζωής αιωνίου κοιμηθέντας, που εκοιμήθησαν πιστεύοντας στην αιώνια ζωή. Πρέπει να θεωρούμε δώρο Θεού το να πεθάνουμε μέσα στην εκκλησία με πίστη στην αιώνια ζωή. Αυτά, βέβαια, εξαρτώνται από τον τρόπο της ζωής μας.
Κάθε φορά που είμαστε στην εκκλησία και ακούμε τον Ιερέα να λέγει χριστιανό τα τέλη της ζωής ημών... να κάνουμε τον σταυρό μας. έτσι επαναλαμβάνουμε μυστικά την δέηση της Εκκλησίας.

ΑΝΩΔΥΝΑ, ΑΝΕΠΑΙΣΧΥΝΤΑ ΕΙΡΗΝΙΚΑ...

Δεν ζητούμε μόνον να είναι χριστιανό τα τέλη της ζωής μας. Ευχόμεθα να είναι ανώδυνα, ανεπαίσχυντα και ειρηνικά. Επομένως, αυτά τα είδη του θανάτου είναι ευπρόσδεκτα, σύμφωνα με την Αγία μας Εκκλησία. Και είναι και ευκταίος, κατά κάποιο τρόπο, ένας τέτοιος θάνατος για τον όποιο ευχόμεθα στον Θεό.. Αυτή η επιθυμία μας είναι εύλογη. Παρακαλούμε τον Θεό να μην πεθάνουμε από αρρώστια επώδυνη. Να μην έχουμε, δηλαδή, πόνους στις τελευταίες στιγμές μας.
Ή εκκλησία και ο! Άγιοι Πατέρες δίδουν μεγάλη σημασία και μάλιστα λυτρωτική στον πόνο. Ο πόνος, όταν βέβαια τον στέλνει ο Θεός, πρέπει να είναι ευπρόσδεκτος. Ωστόσο, κανείς δεν μας απαγορεύει να ζητάμε από τον Θεό αυτό που θεωρούμε πως είναι σωστό. Ο Κύριος, λίγο πριν το Πάθος, στη Γεθσημανή προσευχόμενος, ζητούσε από τον Θεό Πατέρα Του να παρέλθει απ' Αυτού το ποτήριον του θανάτου. Όμως, ευθύς, συμπλήρωνε πλην ούχ ως εγώ θέλω, αλλ' ως Σ. Ο Κύριος, δηλαδή, αρχικώς εξέφραζε μία επιθυμία ανθρώπινη, όμως, συμπλήρωνε αμέσως ας μην γίνει το δικό μου θέλημα, αλλά το δικό Σου.
Μπορούμε, λοιπόν, κι εμείς να ζητούμε από τον Θεό ό, τι είναι προς το συμφέρον μας, αλλά πάντοτε εντασσόμενο στο σχέδιο που κάθε φορά έχει για εμάς ο Θεός. Δικαιούμεθα να παρακαλούμε και να ζητούμε

από τον Θεό να μας εξασφαλίσει θάνατο μακριά από πόνο. Όσοι από εμάς έχουμε παρευρεθεί στις τελευταίες στιγμές ανθρώπων με επώδυνο θάνατο πραγματικά παρακαλούμε ακόμη γι' αυτό πιο έντονα. Και για τον συγκεκριμένο άνθρωπο να τον απαλλάξει ο Θεός από την δοκιμασία του πόνου, αλλά κι εμάς για να έχουμε ανώδυνα τα τέλη της ζωής μας.

ΑΝΕΠΑΙΣΧΥΝΤΑ, ΕΙΡΗΝΙΚΑ

Ευχόμεθα, όμως, ακόμη τα τέλη μας να είναι ανεπαίσχυντα, δηλαδή μακριά από την ντροπή, την σφραγίδα, δηλαδή, της αισχύνης. Ευχόμεθα ν' αποφύγουμε τον θάνατο που συνοδεύεται από την κατακραυγή και την καταισχύνη.

Ευχόμεθα, ακόμη, τα τέλη μας να είναι ειρηνικά. Εν ειρήνη δηλαδή, να παραδώσουμε το πνεύμα μας. 'Υπάρχουν περιπτώσεις που ο θάνατος συνοδεύεται από μία αγωνία, οπού, κατά την λαϊκή έκφραση, δεν βγαίνει η ψυχή του άνθρωπου, ^ως θα έχουμε παραστεί σε τέτοιου είδους θάνατο, τον όποιο απεύχεται η Εκκλησία. έχει δε και καθορισμένη ακολουθία την οποία τελεί καλούμενος ο Ιερεύς στο προσκέφαλο ενός τέτοιου ανθρώπου που χαροπαλεύει. Αυτή η ακολουθία είναι εις ψυχορραγούντα. Αυτή η επιθανάτια αγωνία είναι μία φοβερή εμπειρία την οποία δεν ξέρουμε για ποιόν λόγο ο Θεός επιτρέπει.

Στη λαϊκή συνείδηση αυτός ιδιαίτερα ο τρόπος του θανάτου, ερμηνεύεται ως τιμωρία του Θεού πριν από τον θάνατο η ακόμη σαν αποτέλεσμα κάποιας αράς, δηλαδή κατάρας, την οποία έχει δώσει, είτε κάποιος από τους γονείς στο παιδί του, είτε κάποιος ιερωμένος η πολύ περισσότερο ένας Επίσκοπος της Εκκλησίας. Αυτό το δέχεται η εκκλησία μας. Πιστεύει δε ότι το της κατάρας θέμα έχει συνέχεια και μετά τον θάνατο, δηλαδή, όχι μόνον δυσκολεύεται να πεθάνει ο άνθρωπος που βαρύνεται με τέτοιου είδους κατάρα, αλλά και το σώμα του δεν διαλύεται εις τα εξ ων συνετέθη, όπως συμβαίνει με τους ανθρώπους, οι όποιοι δεν βαρύνονται με κατάρα τέτοιου είδους. Σύμφωνα με την διδασκαλία της Εκκλησίας μας, την αρά, δηλαδή την κατάρα, μόνον ο Επίσκοπος μπορεί να λύσει, γι' αυτό υπάρχουν δύο ειδικές ευχές τις οποίες καλείται να αναγνώσει, είτε επί του λειψάνου, είτε επί του τάφου και είναι πολύ χαρακτηριστικές. Οι ευχές για τους ανθρώπους των οποίων δεν λειώνει το σώμα τους όταν πεθάνουν, και αυτό σημαίνει ότι υπέπεσαν στο ίδιον ανάθεμα, δηλαδή οι ίδιοι κατηγόρησαν και καταράστηκαν τον εαυτό τους, είτε τινά των ιερωμένων παρεπίκραναν και παρ' αυτού δεσμόν άλυτον εδέξαντο,

είτε υπό αρχιερέως βαρυτάτω αφορισμό περιέπεσαν και αμελεία η ραθυμία χρησάμενοι, ουκ έτυχον συγχωρήσεως, είτε υπό πατρός η μητρός κατηράσθησαν. Σ' αυτές τις περιπτώσεις ο Επίσκοπος διαβάζει ορισμένες ευχές με τις προηγούμενες φράσεις και μία ακόμη με την οποία δίδει μετά θάνατον συγχώρηση για να λυθούν οι αρές και, ταυτόχρονα, εύχεται το μεν σώμα να διαλυθεί μέσα στη γη, η δε ψυχή να καταταγεί στον χορό των δικαίων.
Να, λοιπόν, όταν η εκκλησία μας προσεύχεται να έχουμε χριστιανό τα τέλη της ζωής ημών ανώδυνα, ανεπαίσχυντα, ειρηνικά ομιλεί για μια φυσιολογική έξοδο της ψυχής από το σώμα, όπως αυτό αναμένεται να συμβεί σε όλους τους ανθρώπους.

Ο ΑΙΦΝΙΔΙΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ

Ενώ, λοιπόν, η εκκλησία μας εύχεται για τον θάνατο, εν τούτοις απεύχεται τον αιφνίδιο θάνατο. Είναι ο θάνατος ο όποιος έρχεται ξαφνικά. Ο Κύριος είπε ότι πρέπει να προσέχουμε διότι ο θάνατος έρχεται ως κλέπτης εν νυκτί... δηλαδή, έρχεται μία στιγμή όπως ακριβώς ο κλέπτης, ο όποιος έρχεται κρυπτόμενος. Κανένας κλέπτης δεν προειδοποιεί ο κλέπτης επενδύει στον αιφνιδιασμό. Γι' αυτόν τον λόγο η εκκλησία μας βάζει στο στόμα μας προσευχές με τις όποιες απευχόμεθα έναν τέτοιο θάνατο, επειδή ο θάνατος αυτός δεν μας δίδει το περιθώριο του χρόνου που θα ήθελε να έχει ο καθένας μας τις τελευταίες του στιγμές, για να προετοιμασθεί πνευματικά και να υποδεχθεί τον θάνατο κατά πάντα, αν είναι δυνατόν, έτοιμος.
Είναι χαρακτηριστική η αίτηση που λέμε στην εκκλησία οπού προσευχόμαστε, ο Θεός να μας γλυτώσει από όλα τα μεγάλα δεινά που υπάρχουν στον κόσμο. Υπέρ του διαφυλαχθήναι —λέμε— την αγίαν εκκλησίαν και την πόλιν ταύτην και πάσαν πόλιν και χωράν από λιμού, λοιμού, σεισμού, καταποντισμού, πυρός, μαχαίρας, επιδρομής άλλο φύλων, εμφυλίου πολέμου και αιφνίδιου θανάτου. Μαζί με όλα τα δεινά, η εκκλησία προσέθεσε στο τέλος και τον αιφνίδιο θάνατο. Τον θεωρεί μάστιγα, την οποία θα πρέπει να παρακαλούμε να μη μας δώσει ο Θεός. η εκκλησία μας θεωρεί αυτόν τον θάνατο ως μέγα κακό, διότι ο θάνατος αυτός δεν σου δίνει την δυνατότητα να πεις στο τέλος της ζωής, όταν καταλαβαίνεις ότι πρόκειται να πεθάνεις, ένα ήμαρτον ένα Κύριε ελέησον με. Βέβαια, αν κάποιος είναι προετοιμασμένος ανά πάσα στιγμή της ζωής του, δεν φοβάται ούτε τον αιφνίδιο θάνατο.
Ένας ωραίος ύμνος που ακούγεται πολύ τακτικά και έχει την

προέλευση του από το Άγιον Όρος και απευθύνεται προς την Παναγία μας λέγει: Παναγία Δέσποινα υπό την σκέπην Σου πάντες, οι δούλοι Σου τρέχωμεν και παρακαλούμεν Σε οι ανάξιοι... πρόφθασον και λύτρωσαι ημάς από πάσης περιστάσεως και από θάνατον τον εξαφνικόν και πανώλεθρον... Με πανωλεθρία παρομοιάζει, λοιπόν, η εκκλησία μας τον ξαφνικό θάνατο.

Ὁ ΑΔΙΚΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΩΡΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ

Περί δε του αδίκου θανάτου, η Πατερική σοφία διδάσκει ότι ο άνθρωπος που πεθαίνει αδίκως, αυτός καλύπτει πλήθος αμαρτιών και μεταβαίνει εις τον τόπον των δικαίων. Ο Ιερός Χρυσόστομος επικαλείται το παράδειγμα του δικαίου Άβελ, ο όποιος δια της αδικοτάτης σφαγής, εδέχθη από τον Θεό λαμπρότερο στεφάνι αρετής. Επομένως, ο άδικος θάνατος δε θα πρέπει πάντοτε να ερμηνεύεται ως θάνατος που μαρτυρεί την τιμωρία του Θεού, αλλά ίσως να σημαίνει εύνοια του Θεού. Αυτό που δεν πρέπει να λησμονούμε είναι πως ο Θεός έχει ένα σχέδιο για τον καθένα μας, που έχει εκπονηθεί με διάθεση ευεργεσίας μας και όχι καταδίκης μας η τιμωρίας μας.
Ας έλθουμε τώρα στον λεγόμενο άωρο θάνατο. Είναι ο θάνατος, πριν την ώρα που περιμένει κανείς και Ιδιαίτερα ο θάνατος των παιδιών. Ιδίως δε, όταν πρόκειται για θάνατο μονάκριβου παιδιού η θλίψη εί-ναι πολύ μεγάλη. Ο πόνος είναι αβάσταχτος. Κλαυθμός απαράκλητος παρατηρείται πρώτα στους γονείς και εν συνεχεία σε όλους.
Θα κάνουμε μία απόπειρα απαντήσεως στο δικαιολογημένο και εύλογο παράπονο, το όποιο έχουν οι γονείς που έχασαν το παιδί τους σε άωρο ηλικία, σε ηλικία, δηλαδή, που το παιδί ήταν μικρό και δεν είχε ακόμη δοκιμάσει τις χαρές της ζωής. Κατ' αρχήν θα πρέπει να επαναλάβουμε μαζί με τον Ιερό Χρυσόστομο. Δεν λέγω να μη θρηνήσεις, διότι και εγώ είμαι άνθρωπος. Δεν λέγει, λοιπόν, ότι θα πρέπει να είμαστε αναίσθητοι μπροστά στον πόνο και μάλιστα σε τόσο μεγάλο και βαθύ πόνο από την απώλεια του παιδιού μας. Από την άλλη, όμως, μεριά ας δούμε τι λένε οι Άγιοι Πατέρες της Εκκλησίας για τον θάνατο των παιδιών. Ο Μ. Βασίλειος λέγει: Τον υιόν σου δεν κατέκρυψε η γη, αλλά ο ουρανός τον δέχθηκε. Εδώ έχουμε μία νέα θεώρηση ενός συγκλονιστικού φαινομένου. Εσύ που είσαι πατέρας η μητέρα ενός παιδιού που το παρέδωσες στη γη του κοιμητηρίου λες το παιδί μου και σπλάχνο μου τώρα είναι μέσα στο χώμα. Λοιπόν, ο Μ. Βασίλειος λέγει: Δεν το κρύβει το χώμα αλλά ο

ουρανός το έχει υποδεχθεί. Το χώμα καλύπτει το φθαρτό σαρκίο. η ψυχή, όμως, του παιδιού βρίσκεται στον ουρανό. Κι εδώ ο Μέγας Πατήρ της Εκκλησίας μας διαβεβαιώνει πως η ψυχή του παιδιού βρίσκεται στον ουρανό, βρίσκεται, δηλαδή, στα χέρια του Θεού.
Από την Παλαιά Διαθήκη έχουμε το παράδειγμα του Ιώβ του πολυάθλου, ο όποιος, μεταξύ όλων των άλλων συμφορών οι όποιες τον βρήκαν, έχασε και όλα τα παιδιά του, αλλά μέσα στη θλίψη του είπε εκείνο το παροιμιώδες ό Κύριος έδωκε, ο Κύριος αφείλετο δηλαδή, ο Θεός μου τα έδωσε ο Θεός μου τα πήρε Εἴη το όνομα Κυρίου ευλογημένον. Ο Ιώβ δεν επέτρεψε στον εαυτό του να γογγίσει και να πει το παράπονο του στον Θεό.
λέγει ο Ιερός Χρυσόστομος για τον Αβραάμ που βρισκόταν σε βαθύ γήρας όταν ο Θεός του έδωσε ένα παιδί: τον Ισαάκ. Και αφού μεγάλωσε το παιδί, του ζήτησε ο Θεός να το θυσιάσει! λέγει λοιπόν: Δεν είπε ο Αβραάμ για τούτον τον λόγο με έκανες πατέρα; για να γίνω παιδοκτόνος; αλλά ετοιμάσθηκε να θυσιάσει το αθώο παιδί του. Και ο Θεός, αφού δοκίμασε την πίστη και την υπακοή του, δε θέλησε να πραγματοποιηθεί η εντολή. Οι Άγιοι Πατέρες προσπαθούν να πλησιάσουν αυτό το λεπτό θέμα με πολλή διάκριση. Σημειώνουν πως τα μικρά παιδιά είναι όπως οι άγγελοι. Δεν πρόλαβαν να γνωρίσουν την κακία του κόσμου. Δεν πρόλαβε η ψυχή του παιδιού να γίνει σπήλαιο ληστών. Κι έτσι όπως έφυγε από την ζωή αυτή, πριν ακόμη αμαρτήσει, πριν ακόμη γνωρίσει την κακία, τώρα προγεύεται την Βασιλεία του Θεού. Αν ζούσε, μπορεί να αμάρτανε και κανείς δεν ξέρει ποια θα ήταν η κατάληξη αυτού του συγκεκριμένου ανθρώπου. Ό Ιερός Χρυσόστομος απευθυνόμενος στους γονείς που έχασαν το παιδί η τα παιδιά τους, λέγει Το έδωσες στον Θεό. Τότε, ευχαρίστησε, ύμνησε, προσκύνησε Εκείνον που το παρέλαβε. Δηλαδή, να σκέφτεσαι όχι ανθρώπινα αλλά με την προοπτική της αιωνιότητας. Να σκέφτεσαι ότι το παιδί πλέον βρίσκεται στα χέρια του Θεού. έχει ήδη κριθεί από τον Θεό, αφού δεν έχει εις βάρος του τίποτε.
Οι γονείς, αντιμετωπίζοντας με πίστη έναν τέτοιο πόνο, δίνουν δείγμα αγάπης και αφοσίωσης στον Θεό. Πόσο αλήθεια εύκολο είναι να λέμε πως πιστεύουμε στον Θεό και πόσο δύσκολο είναι να εννοούμε αυτό το όποιο λέμε. έχουμε υποχρέωση να υποτασσόμαστε στο θέλημα του Θεού και να λέμε όπως θέλησε ο Κύριος, έτσι ας γίνει.
Ή αλήθεια είναι ότι δεν ξέρουμε γιατί ο Θεός
έτσι αποφασίζει κι έτσι ενεργεί. Εκείνο, όμως, γενικά που ξέρουμε είναι ότι ο Θεός αποφασίζει και ενεργεί έχοντας πάντοτε προ οφθαλμών το πνευματικό συμφέρον του ανθρώπου. Θυμάμαι έναν

ιεροκήρυκα ο όποιος, αναλύοντας αυτό το θέμα, χρησιμοποίησε το εξής παράδειγμα από την ποιμενική ζωή. Όταν ο τσομπάνος θέλει να μαζέψει την προβατίνα που φεύγει μακριά και δεν ακούει, εκείνος πιάνει το αρνάκι, το βάζει στον ώμο και πηγαίνει στο μαντρί. Τότε η προβατίνα αμέσως ακολουθεί κι έτσι γυρίζει κι εκείνη στο μαντρί.

Ό ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΩΝ ΝΗΠΙΩΝ

Θα θέλαμε στη συνέχεια ν' αναλύσουμε ένα άλλο είδος θανάτου: εκείνο των νηπίων. ένα πρώτο και αμείλικτο ερώτημα το όποιο γεννάται είναι, γιατί επιτρέπει ο Θεός να πεθαίνουν σ' αυτήν την ηλικία τα άωρα βρέφη. η απάντηση σ' αυτό το ερώτημα θα δοθεί με βάση την διδασκαλία των Αγίων Πατέρων, αλλά και με το να προστρέξουμε στην ειδική νεκρώσιμη ακολουθία, την οποία έχει θεσπίσει η εκκλησία μας και η οποία ψάλλεται όταν κηδεύεται ένα νήπιο. Αν είναι σκληρός ο θάνατος ενός παιδιού, σκληρότερος είναι ο θάνατος του νηπίου. Και βέβαια για τους γονείς· Τα σπλάχνα αυτών συνταράττονται λέγει ο Ιερός Χρυσόστομος.

Είναι αλήθεια ότι η πρόνοια του Θεού είναι εκείνη, η οποία κατευθύνει τα πάντα σ' αυτόν τον κόσμο. Ο άγιος Γρηγόριος ο Νύσσης διδάσκει ότι τίποτε στην ζωή αυτή δεν γίνεται χωρίς την παρουσία του Θεού. Επομένως, κάθε τι που συμβαίνει στον κόσμο αυτό, συμβαίνει —όπως λέγουν οι Πατέρες— είτε κατ' ευδοκίαν, είτε κατά παραχώρηση. Δηλαδή, είτε επειδή το θέλει ο Θεός γίνεται, είτε γιατί το ανέχεται ο Θεός. Πίσω από κάθε τι που συμβαίνει, είτε ευχάριστο, είτε δυσάρεστο, υπάρχει κάποια αιτία. Αν, λοιπόν, αυτό είναι μία γενική αιτία που ισχύει παντού και πάντοτε, η ίδια αρχή πρέπει να ισχύει και σ' εκείνη του θανάτου των νηπίων.

Ας ιχνηλατίσουμε, λοιπόν, το έδαφος μήπως μπορέσουμε να δώσουμε μία πειστική απάντηση στο θέμα μας.

Κατ' αρχάς πρέπει να πούμε ότι τα βρέφη αυτά είναι βαπτισμένα στο όνομα του Πατρός, του Υιού και του ' Αγίου Πνεύματος. Ό, τι λεχθεί στην συνέχεια προϋποθέτει την βάπτιση των νηπίων.

Πρέπει να πούμε πως τα βρέφη αυτά είναι άκακα, είναι αναμάρτητα, λόγω της ηλικίας τους κι επομένως είναι βέβαιο ότι με τον θάνατο μεταβαίνουν εις την Ζωήν, δηλαδή στην μακαριότητα της ουρανίου Βασιλείας. Πηγαίνουν, δηλαδή, εις τον Παράδεισο. Αυτή και μόνη η πληροφορία αρκεί για έναν πιστό άνθρωπο, ο όποιος βλέπει τα πάντα στην ζωή αυτή διαχρονικά και κάτω από το πρίσμα της αιωνιότητας. Αν προστρέξουμε στα τροπάρια και στους ύμνους της Εκκλησίας, που

ψάλλονται όταν γίνεται η κήδευση κάποιου νηπίου, θα δούμε ότι κυριαρχεί η βεβαιότητα της σωτηρίας αυτού του νηπίου. Και είναι πράγματι πολύ συγκινητικά τα τροπάρια που έχουμε επιλέξει προκειμένου να τ' αναλύσουμε με λίγες σκέψεις. έχουν ένα είδος διαλόγου, οπού διαλέγονται τα ίδια τα νήπια απευθυνόμενα στους γονείς τους, που είναι φυσικό να είναι απαρηγόρητοι. Τα νήπια, λοιπόν, έρχονται να παρηγορήσουν τους γονείς τους και τους λένε: Μην κλαίτε γιατί τώρα βρισκόμαστε σε καλύτερη κατάσταση απ' αυτή που είχαμε στην ζωή, στην πρότερα κατάσταση.

**Ω μακαρίων νηπίων, μακαριά και η κοίμησις λέγει ένα από τα τροπάρια. Αυτοί είναι λόγοι του Ιερού Χρυσοστόμου. Λέγει ο Ιερός Πατήρ ότι έχουμε ένα λυπηρό γεγονός, το όποιο αναδεικνύεται σε πηγή χαράς, γι' αυτό και αποκαλεί μακάρια τα νήπια τα όποια έφυγαν σ' αυτήν την άωρο ηλικία από την ζωή, διότι ο θάνατος τους υπήρξε γι' αυτά η αρχή της όντως ζωής, της ζωής που έχει χαρά ανεκλάλητη. Σε μία δε ευχή, η οποία διαβάζεται στην εξόδιο ακολουθία, ο ιερέας απευθυνόμενος στον Θεό λέγει: ὁ φυλάσσων τα νήπια, Κύριε, εν τω παρόντι βίω, εν δε τω μέλλοντι δια το της γνώμης απλούν και ανεύθυνο ν, τους αβραμιαίους κόλπους αποπληρών και φωτοειδέσι τόποις κατασκηνών, εν οις αυλίζεται των δικαίων τα πνεύματα· πρόσδεξαι εν ειρήνη και του δούλου Σου την ψυχήν. Αυτός γαρ είπας των τοιούτων είναι την Βασιλείαν των Ουρανών. Δηλαδή, Εσύ Κύριε ο όποιος φυλάς από κάθε κακό και κάθε παγίδα τα νήπια όσο ζουν στον παρόντα βίο, εις δε τον μέλλοντα βίο εξασφαλίζεις στα νήπια τον Παράδεισο, επειδή αυτά είναι ανεύθυνα και αναμάρτητα και Εσύ που ορίζεις σε φωτισμένους τόπους να κατασκηνώνουν ο! ψυχές και τα πνεύματα των δικαίων, δέξαι και την ψυχή αυτού του μικρού παιδιού, του νηπίου, διότι Εσύ είπες ότι στα παιδιά ανήκει η Βασιλεία των Ουρανών.*

Βλέπουμε, λοιπόν, με πόση στοργή και αγάπη περιβάλλει η εκκλησία τις ψυχές των ανθρώπων που φεύγουν από αυτόν τον κόσμο, έστω κι αν είναι ψυχές νηπίων τα όποια δεν έχουν αποκτήσει συνείδηση. η Εκκλησία, άλλωστε, μιλά για άνθρωπο, όχι μόνον όταν γεννάται, αλλά όταν κυοφορείται ως έμβρυο στην κοιλία της μητρός του. Και μάλιστα από την στιγμή της συλλήψεως του έχουμε εμψυχωμένο σώμα Δεν είναι απλώς υπό διαμόρφωση και μορφοποίηση σώμα αλλά είναι πλήρης άνθρωπος.

Ή πρώτη απάντηση την όποια θα είχαμε να δώσουμε στο ερώτημα γιατί ο Θεός επιτρέπει τον θάνατο των νηπίων, είναι, ότι ο Θεός αγάπησε αυτά τα νήπια και τα πήρε κοντά Του. Τα πήρε στην ηλικία

που δεν είχαν αμαρτίες. Ίνα μη κακία αλλάξει σύνεσιν αυτών η δόλος απατήση ψυχήν αυτών, όπως γράφει ο Σοφός της Παλαιάς Διαθήκης. Όσο ζει ο άνθρωπος στη γη, τόσο περισσότερο αμαρτάνει. Υπάρχει, βέβαια, η μετάνοια προκειμένου ν' αποκαταστήσει τη σχέση του με το Θεό. Αν, ωστόσο, δει κάποιος το πράγμα με την προοπτική της αιωνιότητος, τότε θα πεισθεί ότι σε προνομιακή θέση βρίσκονται, είτε τα νήπια, είτε τα παιδιά τα όποια φεύγουν
πρόωρα από αυτή τη ζωή και γίνονται πολίτες της ουρανίου Βασιλείας.
Μία δεύτερη απάντηση στο 'ίδιο ερώτημα για τους πιστούς ανθρώπους, είναι ότι αυτό υπήρξε το θέλημα του Θεού. Μεγάλος πραγματικά αυτός ο λόγος. Και μόνο άνθρωποι ευσεβείς με γνήσια ευλάβεια και ευσέβεια, με σταθερή πίστη, μόνο αυτοί μπορούν να ψελλίσουν αυτήν την πρόταση. Ότι δηλαδή ούτως έδοξε τω Κυρίω ούτω και εγένετο. Πολλοί άνθρωποι μέσα στην παραζάλη του πόνου περιέρχονται σε μία απαρηγόρητη κατάσταση, απαραμύθητη, επειδή έχασαν το σπλάχνο τους. Και όπως μέχρι τώρα είπαμε, είναι λογικό και ανθρώπινο να θλίβεται κάποιος μέχρις ενός ορίου. Όμως, ο Μ. Βασίλειος, γράφοντας προς τον Νεκτάριο για ένα βρέφος που έφυγε απ' αυτή τη ζωή, σ' αυτήν την ηλικία, του λέγει δεν χάσαμε το βρέφος, το επιστρέψαμε στον Θεό, ο όποιος μας το έδωσε. Και είναι πραγματικά πολύ σωστή η τοποθέτηση ότι του Θεού είμεθα είτε ζούμε, είτε αποθνήσκουμε του Κυρίου είμεθα. Είτε, λοιπόν, είμαστε σ' αυτή τη ζωή, είτε είμαστε στην άλλη ζωή, ζούμε για τον Κύριο. Ουσιαστικά έχει αλλάξει μόνον ο τόπος της κατοικήσεώς μας.
Ό άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος έχει ασχοληθεί με την περίπτωση του θανάτου των νηπίων και βάζει στο στόμα τους, όπως είπαμε, παρηγορητικούς λόγους για τους γονείς των. Λέγει ο Ιερός Πατήρ: Μη κλαίτε για μας πατέρες με τα δάκρυα και τους θρήνους διότι δεν μας ωφελείτε. Εσείς θα θέλατε να μας έχετε κοντά σας, στον φθαρτό κόσμο οπού όλα είναι γεμάτα θλίψη και πόνο. αλλ' ο Δεσπότης και Θεός ημών επειδή μας αγάπησε κυριολεκτικά, μας άρπαξε από την μάταιη αυτή ζωή ως εκ στόματος λεόντων. Ο καλός Ποιμένας μας χώρισε από εσάς, ως αρνία φίλτατα και τώρα είμαστε στην χώρα των ζώντων. Εμείς μαζί με τους Αγγέλους υμνούμεν και μαζί με τους Αγίους χορεύουμε. Πρεσβεύουμε, όμως και για εσάς τους γονείς μας. Αυτά τα λόγια, τα τόσο συγκινητικά, τα τόσο εκφραστικά, βάζει στο στόμα των νηπίων ο Ιερός Πατήρ και μας δείχνει σε πόσο καλύτερη κατάσταση βρίσκονται οι ψυχές των νηπίων. Μας είναι άλλωστε γνωστό ότι η εκκλησία μας από τα πρώτα χρόνια, αυτή την συνείδηση

είχε και αυτό το φρόνημα δίδασκε για τα παιδιά και τα νήπια που έφυγαν από τη ζωή αυτή.
Στον βίο του Αγίου Ανδρόνικου και της Αγίας Αθανασίας, ενός Αγίου ζεύγους, διαβάζουμε ότι κάποτε έχασαν και τα δύο παιδιά τους σε μια μέρα. Η μητέρα ήταν απαρηγόρητη. ένα βράδυ εμφανίσθηκε στην Αθανασία, στο όνειρο της, ο μάρτυς Ιουλιανός ο όποιος της είπε. Μην κλαις για τα παιδιά σου, αυτά παρακαλούν τον Θεό και λέγουν: Δικαιοκρίτα, αντί των επιγείων τα όποια στερηθήκαμε μη μας στερήσεις των επουρανίων. Και η Αγία Αθανασία όταν άκουσε τον μάρτυρα Ιουλιανό να της λέγει αυτή την αλήθεια είπε: άρα ζουν πραγματικά τα παιδιά μου στον Ουρανό. Γιατί άραγε κλαίω. Μ' αυτόν τον τρόπο παρηγορήθηκε.
Ουδέν εστί μητρός —λέγει άλλο τροπάριο— συμπαθέστερον, ουδέν εστί πατρός αθλιώτερον, τα γαρ σπλάχνα αυτών συνταράττονται, όταν νήπια ένθεν προπέμπωσι. Δηλαδή είναι πολύ συγκινητικό να βλέπει κανείς ένα πατέρα και μία μητέρα να θρηνούν και να κλαίνε, γιατί μέσα τους γίνεται ένας μεγάλος σεισμός, όταν αναγκάζονται να προπέμψουν στον άλλο κόσμο τα νήπια. Διότι, όπως συνεχίζει το τροπάριο, είναι μεγάλο το κεντρί που εισχώρησε σαν μία δίστομη μάχαιρα στα έγκατα της ψυχής τους. Κι' ο πόνος είναι τόσο μεγαλύτερος και τόσο οξύτερη η μάχαιρα, η οποία διασπαθίζει την καρδιά των γονέων, όσο το παιδί τους ήταν όμορφο και χαριτωμένο.

Η ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑ

Ας συμπληρώσουμε, όμως, το θέμα μας αναφερόμενοι σε δύο ακόμη τρόπους θανάτων προκειμένου να ολοκληρώσουμε το κεφάλαιο. Πρόκειται για τον θάνατο εξ αυτοκτονίας. Το να φονεύει, δηλαδή, ο ίδιος ο άνθρωπος τον εαυτό του, να αφαιρει την ζωή του. Είναι ένα πρόβλημα το όποιο γεννά πολλές δυσκολίες και μεγάλο προβληματισμό Ιδίως σε εκείνους που βλέπουν τα πράγματα κάτω από το πρίσμα της Χριστιανικής ηθικής. Κανένας δεν έχει, λέγει η Χριστιανική πίστη, το δικαίωμα
ν' αφαιρέσει τη ζωή του, διότι δεν του ανήκει αφού η ζωή είναι δώρο του Θεού, όπως κατ' επανάληψη έχουμε τονίσει. Απέναντι δε και στην υγεία και στην ζωή μας οφείλουμε σεβασμό και πρόνοια προκειμένου να διασωθούν. Επομένως, είναι μέγα αμάρτημα το ν' αφαιρέσει κανείς τη ζωή του. Ο αυτοχειριασμός, όπως λέγεται, θεωρείται και είναι ύβρις εναντίον του Θεού και ασέβεια ενώπιον του Δημιουργού. Είναι σφετερισμός από μέρους του ανθρώπου ενός δικαιώματος που δεν του ανήκει και είναι απόδειξη όχι ολιγοπιστίας αλλά απιστίας

ενώπιον του Θεού.
Αυτό σημαίνει ότι αυτός ο άνθρωπος έφυγε απ' αυτή την ζωή, αμετανόητος και ευρισκόμενος στην απιστία Βέβαια, δεν μπορούμε να γνωρίζουμε τι συμβαίνει στην ψυχή του ανθρώπου από τη στιγμή που πήρε την απόφαση ν' αυτοκτονήσει, μέχρι τη στιγμή που έκανε την μοιραία κίνηση, έως τελικά την στιγμή που παρέδωσε την ψυχή του. η εκκλησία μας, βέβαια, στερεί τους ανθρώπους που αυτοκτονούν από τις εξόδιες τιμές και ιερές ακολουθίες. Δεν επιτρέπει, δηλαδή, σ' αυτούς τους ανθρώπους να γίνει κήδευση με Εκκλησιαστική τελετή. Πρωτίστως το κάνει η εκκλησία μας για να παιδαγωγήσει τους άλλους ανθρώπους, οι όποιοι ζουν και δια του τρόπου αυτού πρέπει να παραδειγματιστούν, ώστε να μην υπάρξουν κι Άλλοι μιμητές αυτού του ανθρώπου που έφυγε μ' αυτόν τον τρόπο. Επίσης η εκκλησία μας θέλει κατ' αρχήν να δείξει ότι είναι περιττό να γίνει Εκκλησιαστική κήδευση κάποιου ανθρώπου που απέδειξε με την τελευταία πράξη της ζωής του ότι δεν σέβεται τον Θεό και δημιουργό του. Βέβαια, είναι πιθανό, ο άνθρωπος που προβαίνει στην αυτοκτονία να μην έχει σώας τας φρένας και επομένως, είναι ανεύθυνος για την πράξη του. Γι' αυτό η εκκλησία μας εξετάζει τις περιπτώσεις της αυτοχειρίας κατά περίπτωση, και προσπαθεί να εξακριβώσει πως ο άνθρωπος έφθασε σ' αυτή την πράξη.

Ή ΘΑΝΑΤΙΚΗ ΠΟΙΝΗ

Ας έρθουμε σ' ένα ακόμη είδος θανάτου, ο όποιος επιβάλλεται από την πολιτεία, δηλαδή τη θανατική ποινή. η άποψη της Εκκλησίας μας είναι, ότι ούτε το κράτος έχει το δικαίωμα ν' αφαιρέσει τη ζωή και του ειδεχθέστερου ακόμη εγκληματία. Ο Θεός μόνο δίδει την ζωή και μόνον Εκείνος έχει το δικαίωμα να την αφαιρέσει. Κι εμείς ως Χριστιανοί, πρέπει να είμαστε τοποθετημένοι εναντίον της θανατικής ποινής. Άλλωστε η θανατική ποινή δεν έχει καν την έννοια της τιμωρίας, αφού το ποινικό δίκαιο μαρτυρεί ότι η ποινή επιβαλλομένη σε κάποιον εγκληματία, εξυπηρετεί δύο βασικούς στόχους, ο πρώτος η λεγομένη ειδική πρόληψη και ο δεύτερος η γενική πρόληψη. Κάθε φορά που επιβάλλεται μία ποινή γίνεται αυτό για την ειδική πρόληψη, δηλαδή, για να διαπαιδαγωγηθεί ο εγκληματίας, ώστε, όταν θα βγει από την φυλακή, να μην ξανακάνει το έγκλημα Ενώ,
δια της γενικής πρόληψης, προσπαθεί να διαπαιδαγωγηθούν οι πολίτες ώστε να μην εγκληματίσουν. Με την επιβολή, όμως, της θανατικής ποινής ούτε το ένα επιτυγχάνεται, ούτε το άλλο. στον άνθρωπο αυτόν δεν αφήνουμε καν ένα περιθώριο να διορθωθεί.

Στατιστικές δε, μαρτυρούν ότι ούτε και γενική πρόληψη επιτυγχάνεται, αφού δεν έχουν μειωθεί τα εγκλήματα εκεί που εφαρμόζεται η θανατική ποινή. Το κράτος δεν πρέπει να εμφανίζεται εκδικητικό αλλά πρέπει να βελτιώσει τον άνθρωπο που εγκλημάτισε, όπως ακριβώς κάνει η Εκκλησία. η εκκλησία δεν παίρνει κανενός την ζωή, αντιθέτως, προσπαθεί να διορθώσει τον άνθρωπο, να του εμπνεύσει εμπιστοσύνη προς τον Θεό, ώστε να φωτισθεί η ψυχή του και να διορθωθεί.

ΟΙ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΜΑΣ ΕΝΑΝΤΙ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΠΟΥ ΦΕΥΓΟΥΝ

Ή ώρα του θανάτου είναι μία εμπειρία την όποια ελάχιστοι άνθρωποι έχουν παρακολουθήσει, διότι όσοι την έχουν βιώσει στον εαυτό τους δεν είναι πλέον ανάμεσα μας. Καθώς, όμως, πλησιάζει η ώρα του θανάτου, αναπηδούν ορισμένες υποχρεώσεις, τις όποιες έχουμε όλοι εμείς, έναντι των αδελφών μας Χριστιανών οι όποιοι αποθνήσκουν. Κι επειδή σ' αυτό το θέμα υπάρχουν μερικές παρεξηγημένες αντιλήψεις, θα μιλήσουμε για τις υποχρεώσεις τις όποιες οφείλουμε να εκπληρώσουμε όταν δικό μας πρόσωπο εγγίζει την ώρα του θανάτου. Βεβαίως, δεν ομιλούμε εδώ για τις Ιατρικές φροντίδες και μέριμνες για τις όποιες θεωρούμε ότι είναι αυτονόητο να γνωρίζει ο καθένας τι πρέπει να πράξει. Ομιλούμε ειδικότερα για τις Χριστιανικές υποχρεώσεις τις οποίες έχουμε απέναντι ανθρώπων, είτε του συγγενικού, είτε του φιλικού μας περιβάλλοντος, τους οποίους και πρέπει να εφοδιάσουμε με τα απαραίτητα πνευματικά μέσα, προκειμένου να προετοιμαστούν για το μεγάλο προς την αιωνιότητα ταξίδι τους.

Πρώτα απ' όλα πρέπει να έχουμε υπ' όψιν μας ότι υπάρχει ένα μυστήριο της Εκκλησίας μας, το μυστήριο του Αγίου Ελαίου η του Ευχελαίου, όπως είναι γνωστό, δια του όποιου γίνεται ειδική επίκληση της χάριτος του Θεού για τους ανθρώπους κυρίως που πάσχουν από κάποια ασθένεια. Από την παρακολούθηση η την συμμετοχή μας σε μυστήριο Ευχελαίου, γνωρίζουμε καλά ότι ο! ευχές ο! όποιες αναγινώσκονται, αναφέρονται πρώτιστα στην ασθένεια των ψυχών και εν συνεχεία στην ασθένεια των σωμάτων. Επομένως, είναι καθήκον κάθε Χριστιανού που ενδιαφέρεται για την ψυχική κατάσταση και σωτηρία του ασθενούς, ιδιαίτερα καθώς πλησιάζει αυτός στην ώρα του θανάτου του, —όχι βέβαια ότι και σε άλλες ευκαιρίες δεν πρέπει η δεν χρειάζεται— να μεριμνά να τελείται υπέρ αυτού το μυστήριο του Ευχελαίου. Ιδιαίτερα συνηθίζεται να τελείται η ακολουθία του Ιερού Ευχελαίου παρά την κλίνην του ασθενούς, προς

ενίσχυση του, με την ειδική χάρη συγχώρηση ιών αμαρτιών του και την ανακούφιση του από τις συνέπειες της ασθενείας.

ΜΕΤΑΝΟΙΑ ΚΑΙ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗ

Ένα δεύτερο μέσο, που πρέπει να έχουμε υπ' όψιν όταν θέλουμε να συμπαρασταθούμε στον άνθρωπο ο όποιος πλησιάζει προς το τέλος του, είναι να του μιλήσουμε για την αναγκαιότητα του μυστηρίου της μετανοίας και της εξομολογήσεως. Πολλοί άνθρωποι ατυχώς φεύγουν απ' αυτή τη ζωή χωρίς να ενδιαφέρεται κανείς για την ψυχική τους κατάσταση και σωτηρία. Μερικοί άνθρωποι πιστεύουν ότι εξοφλούν τις υποχρεώσεις, τις όποιες έχουν απέναντι προσώπων τα όποια αγαπούν, με το να τους εξασφαλίσουν έναν αξιοπρεπή θάνατο, κοντά στους γιατρούς, μέσα σε νοσοκομεία η κλινικές. ΟΙ άνθρωποι αυτοί δεν ενδιαφέρονται διόλου για την ψυχική κατάσταση των ανθρώπων, για το πώς, δηλαδή, βρίσκεται η ψυχή τους. Αν έχουν τακτοποιηθεί με τον Θεό, αν έχουν μετανοήσει για τις αμαρτίες τις όποιες έχουν διαπράξει. Μάλιστα, πολλοί απ' αυτούς πιστεύουν σε μια δεισιδαιμονία και πρόληψη, ότι δήθεν αν μιλήσουν στον ετοιμοθάνατο, είτε για την Ιερά Εξομολόγηση, είτε για την Θεία Μετάληψη, ότι αυτό θα επιταχύνει τον θάνατο η θα τρομάζει τον ασθενή, θα τον βάλει σε υποψία ότι η κατάσταση της υγείας του δεν είναι καλή. Μ' αυτόν τον τρόπο σκέψης οι άνθρωποι αυτοί προτιμούν ν' αφήνουν τους συγγενείς τους χωρίς την πνευματική υποστήριξη των μυστηρίων της Εκκλησίας μας κι έτσι αυτοί οι ασθενείς φεύγουν ψυχικά απροετοίμαστοι και ανεφοδίαστοι απ' αυτή τη ζωή. Αυτή η τακτική προδίδει έλλειψη πραγματικής αγάπης, απέναντι στα πρόσωπα που λέμε πως αγαπάμε. Αντιθέτως, η πραγματική και πνευματική αγάπη έγκειται στο να προετοιμάσουμε κατάλληλα το έδαφος, ώστε αυτά τα πρόσωπα να συνειδητοποιήσουν την ανάγκη να μετανοήσουν για τα αμαρτήματα που τέλεσαν στην ζωή τους και να προσέλθουν στο μυστήριο της Ιεράς εξομολογήσεως. Σ' αυτό, βέβαια, βοηθούν οι άνθρωποι του Θεού, που έχουν επίγνωση για το τι σημαίνει μετάνοια. Όμως, πάνω απ' όλα βοηθά η χάρη του Θεού, η οποία επισκέπτεται τους ανθρώπους, έστω και δίπλα στην επιθανάτια κλίνη και εμπνέει την εμπιστοσύνη στον Θεό, τη συναίσθηση της αμαρτωλότητάς τους και την ανάγκη μετανοίας και εξομολονήσεως. Κάνουν μεγάλη παράλειψη εκείνοι οι άνθρωποι, οι όποιοι αποκρύπτουν, ένεκα σκοπιμότητας, την ανάγκη της εξομολογήσεως. Θα πρέπει, λοιπόν, να τονίσουμε, ότι είναι ανάγκη απαραίτητη να λεχθούν μερικά λόγια με κατάλληλο τρόπο, στα

πρόσωπα που ετοιμάζονται για την μεγάλη αναχώρηση, σχετικά με την τακτοποίηση των πνευματικών τους λογαριασμών με τον Θεό, τον πλησίον και με τον εαυτό τους.
Ή ανάγκη γίνεται οξύτερη όταν πρόκειται για πρόσωπα τα όποια δεν έχουν συνειδητή πνευματικότητα και δεν έζησαν μέσα στην ζωή της Εκκλησίας
και των μυστηρίων κι επομένως, υπάρχουν πολλά τα όποια αγνοούν, με αποτέλεσμα να φεύγουν χωρίς την κατάλληλη προετοιμασία και προπαρασκευή. Πρέπει δε, ταυτόχρονα με την κίνηση η οποία γίνεται με τρόπο πάντοτε κατάλληλο και ψυχολογικό, να λεχθεί η αλήθεια προς τους ανθρώπους μας αυτούς, να καταβάλλεται προσπάθεια επιλογής ενός καταλλήλου και κατηρτισμένου πνευματικού, ο όποιος θα είναι σε θέση ν' αναλάβει να υποβοηθήσει, με κατάλληλο τρόπο, τους ανθρώπους που φεύγουν απ' αυτή την ζωή.

Ή Θεια Μεταληψη

Ένα τρίτο μέσο είναι ο εφοδιασμός του ανθρώπου που ετοιμάζεται να φύγει απ' αυτή τη ζωή με την Θεία Μετάληψη. Βέβαια, όλα αυτά δεν πρέπει να αφήνονται για την τελευταία στιγμή. έχει παρατηρηθεί όταν καλείται κάποιος ιερέας να μεταλάβει κάποιον άνθρωπο να είναι πολύ αργά, είτε διότι ο άνθρωπος δεν έχει πλέον τις αισθήσεις του, οπότε δε μπορεί να μεταλάβει των άχραντων Μυστηρίων, είτε διότι βρίσκεται σε τόσο βεβαρημένη κατάσταση από πλευράς υγείας, ώστε να καθίσταται ανέφικτη η συνειδητή συμμετοχή του στα μυστήρια της Εκκλησίας μας. Ούτε, βέβαια, είναι σωστό όταν καλείται ο Ιερέας, για να κοινωνήσει κάποιον ετοιμοθάνατο, να
πιστεύεται ότι τότε έρχεται και ο θάνατος. Μερικοί το πιστεύουν αυτό αφελώς· ότι όταν καλείται ο Ιερέας έρχεται και ο θάνατος.
Τέλος, μπορούμε να βοηθούμε τους ανθρώπους που φεύγουν απ' αυτή την ζωή με την προσευχή μας και Ιδιαίτερα με την τέλεση της Θείας λειτουργίας επ' ονόματι τους, προκειμένου ο Θεός να συμπαρασταθεί σε αυτούς κατά τις τελευταίες στιγμές και να τους χαρίσει, είτε την σωτηρία από την ασθένεια από την όποια πάσχουν, είτε την αιωνία ανάπαυση, για την όποια άλλωστε η ίδια η εκκλησία μας προσεύχεται.

Ό ΧΩΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΣΩΜΑ

Ας έρθουμε στην στιγμή του θανάτου, σ' αυτή την οδύνη, που προέρχεται από το γεγονός ότι κατά την στιγμή του θανάτου επέρχεται χωρισμός μεταξύ ψυχής και σώματος, χωρισμός, όμως, βίαιος, όχι φυσιολογικός. Αυτός ο χωρισμός δεν είναι φυσιολογικός διότι ο Θεός

θέλησε κι έπλασε τον άνθρωπο από τα δύο στοιχεία, την ψυχή και το σώμα. Πρώτα το σώμα και στη συνέχεια την ψυχή. Επομένως, η ένωση ανάμεσα σε σώμα και ψυχή γίνεται κατά τη στιγμή της συλλήψεως του άνθρωπου. η Ορθόδοξη Χριστιανική διδασκαλία λέγει, ότι η ψυχή του άνθρωπου δεν προϋπάρχει του σώματος, δηλαδή, δεν υπάρχει ένας χώρος που περιμένουν οι ψυχές τις όποιες διατάζει ο Θεός να βγουν και να συναντήσουν κάποιο σώμα η ένωση αυτή ανάμεσα σε σώμα και σε ψυχή έχει γίνει από την απαρχή της υπάρξεως του άνθρωπου. η ύπαρξη δε του ανθρώπου σηματοδοτείται από την ένωση σώματος και ψυχής. Αυτή είναι η φυσιολογική κατάσταση. Γι' αυτό και ο αποχωρισμός της ψυχής από το σώμα είναι μία βίαιη κατάσταση, η οποία δημιουργεί οδύνη και πόνο στον άνθρωπο.

Πολύ ωραία και παραστατικά αποδίδει αυτή την αλήθεια το τροπάριο της Εκκλησίας μας. Όντως φοβερώτατον το του θανάτου μυστήριον πως ψυχή εκ του σώματος βιαίως χωρίζεται εκ της αρμονίας. Μέσα στα λόγια αυτά είναι συμπυκνωμένη η δογματική διδασκαλία της Εκκλησίας για τον βίαιο αυτόν χωρισμό ανάμεσα σε ψυχή και σώμα. τι λέγει, λοιπόν, αυτό το τροπάριο, το όποιο έχει συνθέσει ο Μεγάλος Δογματικός Πατήρ Ιωάννης ο Δαμασκηνός: ότι υπάρχει στενός και φυσικότατος δεσμός και σύνδεσμος μεταξύ ψυχής και σώματος. Σύνδεσμος που δημιουργεί αρμονία. Μία αρμονία που βιώνουμε καθημερινά μέσα στην ύπαρξη μας. Αρμονία που προέρχεται από την ίδια στιγμή που δημιουργούνται σώμα και ψυχή. στο υποτυπώδες, αρχικά, έμβρυο ενοικεί η ψυχή. Γι' αυτό και η εκκλησία μας θεωρεί ότι το έμβρυο, ήδη από της συλλήψεως του, είναι ανθρώπινη ύπαρξη, είναι έμβρυο εμψυχωμένο, έχει, δηλαδή, ψυχή και όχι μόνο σάρκα και γι' αυτό κάθε προσπάθεια και απόπειρα φόνου αυτού του εμβρύου, δεν είναι τίποτε άλλο παρά αφαίρεση της ζωής και γι' αυτό και επιτιμάται με το επιτίμιον του φονέως. Το τροπάριον ακόμα μας λέγει ότι ο χωρισμός μεταξύ σώματος και ψυχής γίνεται βίαια. η πράξη αυτή κείται πέραν των φυσιολογικών δεδομένων. ΓΓ αυτό ο άνθρωπος πονά και υποφέρει. Το τροπάριο συνεχίζοντας ωστόσο, τονίζει, πως η διάσπαση αυτή γίνεται με το θέλημα και τη βούληση του Θεού.

Όμως, όλα αυτά είναι καταστάσεις που δεν τις διακρίνουμε οι περισσότεροι παρά μόνον τις αισθάνεται και τις ζει ο άνθρωπος που τις υφίσταται, δηλαδή ο ετοιμοθάνατος άνθρωπος.

ΜΥΣΤΗΡΙΟ ΜΕΓΑ ΕΠΙΤΕΛΕΙΤΑΙ

Ταυτόχρονα, όμως, συμβαίνουν κατά την ώρα του θανάτου και πολλές άλλες μυστηριώδεις καταστάσεις τις όποιες εμείς δε γνωρίζουμε. Λέγει ο Όσιος Μακάριος ο Αιγύπτιος όταν εξέρχεται από τον άνθρωπο η ψυχή, μυστήριο μέγα επιτελείται. Από διηγήσεις, όμως, οι όποιες περιέχονται στα ασκητικά βιβλία, γνωρίζουμε περίπου τι συμβαίνει κατά την ώρα του θανάτου.

Γενικά πρέπει να πούμε ότι κατά την ώρα του θανάτου οι μεν Δίκαιοι βλέπουν οπτασίες Αγίων και Αγγέλων, οι δε αμαρτωλοί οπτασίες δαιμόνων. Στο

ασκητικό βιβλίο που ονομάζεται Ευεργετινός υπάρχουν ορισμένες σχετικές διηγήσεις.

Ό άγιος Γρηγόριος ο Διάλογος διηγείται ότι μία μοναχή ονόματι Ταρσίλα ενώ πέθαινε, έβλεπε τον Ιησού Χριστό και φώναζε σ' αυτούς που κύκλωναν την επιθανάτια κλίνη της: φύγετε ο Ιησούς έρχεται! Και λέγοντας αυτά τα λόγια εξέπνευσε. Να μία διήγηση γραμμένη από έναν Άγιο της Εκκλησίας μας, ο όποιος μεταφέρει μία εμπειρία από μία επίσης αγία ψυχή, πού, κατά την ώρα του θανάτου, έβλεπε σε οπτασία τον Ιησού.

Ό ίδιος άγιος διηγείται για κάποια μοναχή ονόματι Μούσα, η οποία, πριν πεθάνει, είδε την Κυρία Θεοτόκο και έλεγε: Ιδού Κυρία έρχομαι. η μοναχή αυτή έβλεπε την Παναγία ωσάν να την καλούσε να έλθει κοντά της.

Ό ίδιος άγιος διηγείται ότι ένας ετοιμοθάνατος έβλεπε κάποιο δράκοντα, ο όποιος ήθελε να ορμήσει επάνω του να τον κατασπαράξει. Εκείνη την στιγμή ο ετοιμοθάνατος θέλησε να κάνει το σταυρό του, προκειμένου η χάρις και η δύναμις του Τιμίου Σταυρού να τον ενισχύσουν αυτή την δύσκολη ώρα. Όμως, δεν μπόρεσε να κάνει το σταυρό του για έναν ανεξήγητο λόγο. Τότε παρεκάλεσε τους αδελφούς του μοναχούς, οι όποιοι περιτριγύριζαν το κρεβάτι του και τους είπε: Προσευχηθείτε για έμενα αυτή τη δύσκολη ώρα. Όταν οι πατέρες τον βοήθησαν, ο δράκοντας έφυγε και ο άνθρωπος ελευθερώθηκε απ' την εφιαλτική οπτασία, την όποια οι Άλλοι άνθρωποι δεν μπορούσαν να ειδούν.

Στον Ευεργετινό περιγράφεται η εξής διήγηση:

Ένας μοναχός —άνθρωπος του Θεού— περνούσε έξω από ένα σπίτι ενός πλουσίου ανθρώπου και είδε ανθρώπους που προξενούσαν τον φόβο, να επιβαίνουν επάνω σε μαύρα άλογα. έμαθε δε αυτός ο μοναχός ότι εκείνη την ώρα πέθαινε ο κύριος αυτός του σπιτιού. Ο μεν

ετοιμοθάνατος έλεγε Κύριε ελέησον με. Οι δε άνθρωποι αυτοί του έλεγαν ότι είναι πολύ αργά, για να επικαλείται αυτή την εσχάτη ώρα, το όνομα και τη βοήθεια του Θεού.

Ό άγιος Φιλόθεος ο Κόκκινος διηγείται στο βίο του Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά τη στιγμή του θανάτου του, λέγοντας, ότι μέγα φως διέλαμψε το σώμα, μέσα στο όποιο ευρίσκετο ο άγιος Γρηγόριος και από όλους ερμηνεύτηκε ότι ήτο μια μαρτυρία της Θείας Χάριτος, του ακτίστου φωτός, περί του οποίου ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς είχε αφιερώσει τη ζωή και τη θεολογία του.

Τέλος ο άγιος Αντώνιος ο Μέγας πορευόμενος κάποτε προς τον αββά Παύλο τον Θηβαίο, είδε λέγει, τάγματα Αγγέλων, Προφητών, Μαρτύρων και στο μέσον να έχουν την ψυχή του μακαρίου Παύλου, η οποία έλαμπε από ένα υπερκόσμιο φως.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι κατά την ώρα αυτή του θανάτου, όταν χωρίζεται η ψυχή από το σώμα, συμβαίνουν ορισμένα μυστηριώδη φαινόμενα, τα όποια εμείς δε βλέπουμε. Όμως, συντελείται ένας μεγάλος αγώνας ανάμεσα σε σώμα και ψυχή.

Γι' αυτόν τον αγώνα ομιλεί πολύ χαρακτηριστικά ένα τροπάριο της εξοδίου ακολουθίας που έχει συνθέσει ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός. Οίμοι, οίον αγώνα έχει η ψυχή χωριζόμενη εκ του σώματος!

οίμοι, πόσα δακρύει τότε και ούχ υπάρχει ο ελεών αυτήν! Προς τους Αγγέλους τα όμματα ρέπουσα, άπρακτα καθικετεύεν προς τους ανθρώπους τας χείρας εκτείνουσα, ουκ έχει τον βοηθούντα. Δηλαδή, άλλοί μονο, πόσο μεγάλο αγώνα έχει η ψυχή όταν χωρίζεται από το σώμα. Πόσα δάκρυα χύνει εκείνη την ώρα και δεν έχει κανέναν να την βοηθήσει. Βλέπει τους Αγγέλους και τα βλέμματα τους παραμένουν άπρακτα, βλέπει τους ανθρώπους και εκτείνει τα χέρια της και δεν μπορεί κανείς να την βοηθήσει. η μόνη συνοδία αυτή την ώρα του θανάτου είναι τα έργα της αρετής.

Μιλήσαμε για τις αφηγήσεις των Αγίων σχετικά με την ώρα του θανάτου. έχουμε, όμως, και παραδείγματα από την Παλαιά και Καινή Διαθήκη ανθρώπων που πέθαναν και αναστήθηκαν, πού, όμως, δεν είπαν τίποτε απ' όσα βίωσαν κατά το χρονικό διάστημα του θανάτου των. στην μεν Παλαιά Διαθήκη έχουμε την περίπτωση της χήρας εκείνης στην Σιδώνα τον υιόν της οποίας ανέστησε ο προφήτης Ηλίας. Στη δε Καινή Διαθήκη έχουμε τις τρεις περιπτώσεις των θαυμάτων του Κυρίου, ο όποιος ανέστησε τρεις νεκρούς· τον υιό της χήρας της Ναΐν, τη θυγατέρα του Ιαείρου και τον φίλο του τον Λάζαρο οπού και στις τρεις περιπτώσεις δεν εδόθη καμμία πληροφορία για τα όσα*

συνέβησαν σ' αυτούς τους ανθρώπους.

** στον Συναξαριστή Τριωδίου αναφέρεται περί του δικαίου Λαζάρου, ότι όσα χρόνια έζησε, μετά την εκ νεκρών έγερση του, ποτέ δεν ηδύνατο να φάει οτιδήποτε, χωρίς να το συγκεράσει με κάτι γλυκό και ποτέ δεν εγέλασε, παρά μόνον όταν είδε κάποιον να κλέπτει ένα πήλινο αγγείο· τότε εμειδίασε και είπε ιό ένα χώμα κλέπτει το άλλο. Αυτά έπραττε ενθυμούμενος πάντοτε τον πικρόν θάνατον και την φοβεροτάτην κόλαση.*

ΤΑ ΤΕΛΩΝΙΑ

Όταν ο άνθρωπος προσεγγίσει τον θάνατο, βιώνει μία νέα πραγματικότητα και κατάσταση, η οποία όλον τον άλλο καιρό του είναι άγνωστη. Κατά την ώρα του θανάτου, το μεν σώμα κυκλώνουν οι συγγενείς, την δε ψυχή μας, την κυκλώνουν Άγγελοι και Δαίμονες. Στην παραβολή του πλουσίου και του Λαζάρου, ο Κύριος μας πληροφόρησε ότι όταν πέθανε ο Λάζαρος, την ψυχή του την πήραν οι Άγγελοι και την πήγαν στους κόλπους του Αβραάμ. Αντιθέτως, σε μία άλλη παραβολή του άφρονος πλουσίου, ο Κύριος απευθυνόμενος στον άφρονα του είπε: άφρον ταύτη τη νυκτί την ψυχή σου απαιτούσιν από σου. Για ποιόν τα ετοιμάζεις όλα αυτά; Ποιοί είναι αυτοί που θα απαιτούν την ψυχή ενός αμαρτωλού; Θα είναι ασφαλώς οι πονηροί δαίμονες. Όπως των ενάρετων ανθρώπων την ψυχή παραλαμβάνουν φωτεινοί Άγγελοι, έτσι των αμαρτωλών την ψυχή διεκδικούν οι δαίμονες.

Στη διήγηση περί του Οσίου Σισώη, ενός από τους μεγάλους ασκητές της ερήμου, αναφέρεται ότι πεθαίνοντας ο Όσιος έβλεπε Αγγέλους κι έλεγε ώστε ν' ακούν αυτοί που ήταν γύρω του. Τους παρακαλώ να με αφήσουν για να μετανοήσω λίγο ακόμα.

Το πρώτο, λοιπόν, που έχουμε να πούμε είναι ότι όταν πρόκειται να βγει η ψυχή του ανθρώπου, δίπλα του παρίστανται αγαθοί άγγελοι και πονηροί δαίμονες. Εκεί, λοιπό, γίνεται μία πρώτη κρίση ως προς το ποία πνεύματα, τα αγαθοποιά η τα πονηρά πνεύματα, θα παραλάβουν την ψυχή του ανθρώπου. Τα μεν αγαθά πνεύματα είναι οι Άγγελοι, τα δε πονηρά ονομάζονται τελώνια

Η ονομασία των τελωνίων οφείλεται στον αρχαίο Εκκλησιαστικό συγγραφέα Ωριγένη. Όμως, ο Ωριγένης δε μίλησε αυθαίρετα περί των τελωνίων. Ήδη ο Απ. Παύλος, στην προς εφεσίους επιστολήν του ομιλεί για τα εναέρια πνεύματα που διεκδικούν την ψυχή από τους Αγγέλους.

ΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΠΕΡΙ ΤΕΛΩΝΙΩΝ

Περί του ότι παρίστανται γύρω από την κλίνη του θανάτου. Άγγελοι και Δαίμονες μας πληροφορεί ένα πλήθος Πατέρων της Εκκλησίας μας.

Ο εμέσης Θεόδωρος λέγει μεταξύ άλλων: Τις αμετανόητες ψυχές παραλαμβάνουν οι Δαίμονες. Ο Θεογνωσίας γράφει: Οι ψυχές των δικαίων διασχίζουν τον αέρα ανενόχλητες από τα πνεύματα της πονηρίας.

Η δε εκκλησία μας, μας προτρέπει και μας διδάσκει να προσευχώμεθα και να λέμε Ας μην Ιδεί η ψυχή μου την ζοφερή και σκοτεινή όψη των δαιμόνων, αλλά ας παραλάβουν αυτήν Άγγελοι φαιδροί και φωτεινοί. Είναι μία προσευχή που βάζει στο στόμα μας η σοφή μητέρα μας η Εκκλησία, ώστε εκείνη τη φοβερή ώρα του θανάτου, να μην ειδεί η ψυχή μας τη ζοφερή όψη των δαιμόνων.

Κατά τον Άγιο Κύριλλο, Επίσκοπο Αλεξανδρείας, τα τελώνια είναι δέκα. Τα πρώτα πέντε είναι: το τελώνιο της καταλαλιάς, των ομμάτων, της ακοής της οσφρήσεως και το τελώνιο της αφής. Δηλαδή, ένα τελώνιο για κάθε μία από τις αισθήσεις. Και τούτο διότι μέσω των αισθήσεων εισέρχονται ο! αμαρτίες. Τα υπόλοιπα πέντε τελώνια αναφέρονται σε πνευματικά αμαρτήματα και όχι σε σαρκικά. Αυτά τα τελώνια είναι του φθόνου, του ζήλου, της κενοδοξίας, της υπερηφάνειας και της οργής.

Οι Πατέρες της Εκκλησίας μπορεί να μην ονομάζουν όλους τους δαίμονες τελώνια, χρησιμοποιούν, όμως, άλλες εκφράσεις για να πουν τα ίδια πράγματα ο Μέγας Βασίλειος περιγράφει τους δαίμονες γεμάτους απειλητικές διαθέσεις για τον άνθρωπο. Ο άγιος Διάδοχος Φωτικής ονομάζει τους πονηρούς δαίμονες σκοτεινές παρατάξεις και ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος ταρτάριους άρχοντες, άρχοντες, δηλαδή, του Ταρτάρου.

Στην διήγηση περί του Μεγάλου Αντωνίου αναφέρεται ότι ο άγιος είδε έναν υψηλό, δύσμορφο και φοβερό άνθρωπο να στέκεται όρθιος και να φτάνει μέχρι των νεφελών του ουρανού. Εμπόδιζε μερικούς να ανεβαίνουν, ενώ Άλλοι τον προσπερνούσαν αδιάφοροι γι' αυτούς έτριζε τα δόντια. Ήταν ο διάβολος. η περιγραφή αυτή είναι του δαίμονος, ο όποιος, όταν βγαίνει η ψυχή του ανθρώπου, βρίσκεται κοντά και την διεκδικεί. Αν, όμως, ο άνθρωπος είναι δίκαιος κι ευσεβής φεύγει χωρίς την ενόχληση των πονηρών δαιμόνων.

Ο Όσιος Μακάριος ο Αιγύπτιος λέγει ότι αν ο αποθνήσκων είναι αμετανόητος, έρχονται χοροί δαιμόνων και δυνάμεις σκότους παραλαμβάνουν την ψυχή και την κρατούν στο μέρος τους. Ενώ τους δικαίους, συμπληρώνει ο ίδιος Άγιος, τους παραλαμβάνουν οι Άγιοι

Άγγελοι του Θεού.

ΜΙΑ ΣΥΓΚΛΟΝΙΣΤΙΚΗ ΔΙΗΓΗΣΗ

Ο Όσιος Μακάριος ο Αιγύπτιος, όμως, μας έχει δώσει μία συγκλονιστική, πράγματι, περιγραφή για το πως ενεργούν τα τελώνια Από την γη έως τον ουρανό υπάρχει κλίμακα. Κάθε σκαλοπάτι έχει τάγμα δαιμόνων, τα όποια λέγονται τελώνια Εκεί τα πονηρά πνεύματα συναντούν την ψυχή, φέρουν τα χειρόγραφα της και τα δείχνουν στους Αγγέλους λέγοντας:
την δείνα ήμερα και τον τάδε χρόνο έκανε αυτή η ψυχή αυτό το αμάρτημα· έκλεψε η επόρνευσε η εμοίχευσε η είπε ψέματα η συμβούλεψε άνθρωπο σε έργο κακό και κάθε έργο κακό που έκανε, όλα θα δειχθούν τότε στους Αγγέλους. Τότε δείχνουν και οι Άγγελοι κάθε αγαθό που έπραξε η ψυχή η ελεημοσύνη η προσευχή η λειτουργίες η νηστείες η άλλο τι αγαθό που έπραξε. Και αντισταθμίζουν οι Άγγελοι και οι Δαίμονες. Και αν βρεθεί κάποιο αγαθό περισσότερο, αρπάζουν την ψυχή αυτήν οι Άγγελοι και ανεβαίνουν σε επόμενο σκαλοπάτι· τότε τρίζουν γι' αυτό τα δόντια τους οι δαίμονες σαν αγρία σκυλιά και προσπαθούν ν' αρπάξουν την ταλαίπωρη ψυχή από τα χέρια των Αγγέλων. η δε ψυχή φοβάται και καταλαμβάνεται από τρόμο και κρύβεται στην αγκαλιά των Αγγέλων και γενικά γίνεται μεγάλος θόρυβος, μέχρις ότου ελευθερώσουν την ψυχή από τα δαιμονικά χέρια Και πάλι ανεβαίνουν σε άλλο σκαλοπάτι και εκεί βρίσκουν άλλο τελώνιο αγριότερο από το προηγούμενο. Κι εδώ γίνεται πολύς θόρυβος και μεγάλη ταραχή. Και κραυγάζουν οι δαίμονες, ελέγχουν την ψυχή, προσπαθώντας δε να την φοβίσουν της λένε Που πηγαίνεις, μήπως εσύ δεν είσαι που επόρνευσες και κατεμόλυνες το Άγιο Βάπτισμα; Μήπως δεν είσαι εσύ που μόλυνες το αγγελικό σχήμα; Γύρισε πίσω, γύρισε προς τα κάτω, γύρισε προς τον σκοτεινό Άδη. Γύρισε προς το πυρ το εξώτερο, γύρισε προς το ακοίμητο σκουλήκι. Εδώ πρέπει να συμπληρώσουμε πως οι δαίμονες θυμούνται όσα δεν έχει εξομολογηθεί ο άνθρωπος και δεν έχει λάβει συγχώρηση από τον Θεό μέσω του πετραχηλίου του πνευματικού.
Τα τελώνια ακόμη θα λέγαμε ότι δεν έχουν καμμία εξουσία επί των Δικαίων, που είναι ενωμένοι με τον Χριστό. Διότι οι Δίκαιοι έχουν συνεργό και σύμμαχο την χάρη του Θεού.
Θα γεννηθεί ίσως μία απορία. Γιατί οι δαίμονες που έτσι απειλούν έχουν ονομασθεί τελώνια; η λέξη τελώνιο προέρχεται από την ίδια λέξη που προέρχονται και οι τελώνες. Και περί των τελωνών εκείνης της εποχής, γνωρίζουμε ότι ήταν εισπράκτορες φόρων, άδικοι και με

φήμη εκβιαστών.
Κάποτε ο Θεόκριτος ρωτήθηκε για το ποια είναι τα αγριότερα θηρία στον κόσμο. Και αποκρίθηκε: Στα μεν βουνά οι αρκούδες και τα λιοντάρια, στις δε πόλεις οι τελώνες και οι συκοφάντες.
Οι τελώνες ήταν εισπράκτορες φόρων. Την εποχή εκείνη το κράτος δεν είχε εφορίες δικές του, όπως έχει σήμερα, αλλά ενοικίαζε το δικαίωμα εισπράξεως των φόρων σε ορισμένους ανθρώπους, που πλήρωναν και μπορούσαν να εισπράξουν φόρους και να τους αποδώσουν στο κράτος. Αυτοί, όμως, που εισέπρατταν τους φόρους, φρόντιζαν να εισπράττουν όχι μόνο αυτά που έπρεπε, αλλά και κάτι παραπάνω γι' αυτούς. Οι άνθρωποι δε, προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να διαφεύγουν από τους τελώνες. Οι τελώνες όμως, εμηχανεύοντο τρόπους για να καταφέρουν τους ανθρώπους να πληρώσουν. Γι' αυτό και παραμόνευαν σε κάποια μέρη που ήξεραν ότι θα περάσουν από εκεί ανυποψίαστοι αυτοί που χρωστούσαν. Αν δεν πλήρωναν, τους οδηγούσαν στην φυλακή, διότι είχαν τέτοιο δικαίωμα. Γι' αυτό οι τελώνες είχαν κακή φήμη στον κόσμο, σαν άνθρωποι σκληρόκαρδοι, εκβιαστές, άδικοι κι εκμεταλλευτές. απ' αυτήν την εικόνα επινόησαν οι Πατέρες το όνομα τελώνια για τους δαίμονες. Διότι και αυτοί, όπως οι τελώνες εκείνης της εποχής, προσπαθούν ν' αρπάξουν την ψυχή του ανθρώπου με κάθε τρόπο, χρησιμοποιώντας βία και προσπαθώντας να κερδίσουν την ψυχή του ανθρώπου ο όποιος έχει πεθάνει.
Ό Όσιος Μακάριος ο Αιγύπτιος γράφει: όπως είναι οι τελώνες που κάθονται στα στενά των δρόμων και προσπαθούν έτσι να συλλάβουν αυτούς που δεν πληρώνουν, το Ίδιο συμβαίνει και με τους δαίμονες, οι όποιοι βρίσκονται την ώρα που εξέρχεται η ψυχή από το σώμα, εκεί κοντά και δεν της επιτρέπουν να ανέλθει επάνω στον ουρανό και να συναντήσει τον Δεσπότη Ιησού Χριστό.
Ή ψυχή, λοιπόν, όταν εξέρχεται από το σώμα συναντά και τον Διάβολο. Γι' αυτό κι ένας ψαλμός της Εκκλησίας μας, αποδίδει αυτήν την πραγματικότητα και δέεται δια του ψαλμού κάθε πιστός για να μην πέσει στα χέρια των δαιμόνων Κύριε ο Θεός μου επί σοι ήλπισα σώσον με εκ πάντων των διωκόντων με και ρύσαι με, μη ποτέ αρπάση ως λέων την ψυχήν μου, μη όντος λυτρουμένου μηδέ σώζοντος.
Ό Μ. Βασίλειος ερμηνεύοντας αυτόν τον ψαλμό λέγει ότι οι γενναίοι άνθρωποι, που αγωνίστηκαν στην ζωή τους εναντίον των αοράτων εχθρών, προς το τέλος της ζωής των, ερευνώνται από τον άρχοντα του σκότους, ώστε αν έχουν τραύματα η στίγματα η αποτυπώματα αμαρτημάτων, να τους κρατήσει αιχμαλώτους. Αν, όμως, βρεθούν

άτρωτοι και άσπιλοι, τότε, όντες ελεύθεροι, θ' αναπαυθούν από τον Χριστό.
Το ότι τη στιγμή της εξόδου της ψυχής από το σώμα παρευρίσκονται άγγελοι και δαίμονες, το μαρτυρεί και ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος. Λέγει λοιπόν, ότι οι αμαρτωλοί άνθρωποι, την ώρα του θανάτου βλέπουν οπτασίες τόσο φοβερές και απαίσιες, ώστε και στο κρεβάτι με πολλή δύναμη τινάσσονται από τον φόβο και τον τρόμο από τον όποιο κατέχονται. Οι Άγγελοι, όμως, είναι και αυτοί παρόντες και προσπαθούν να οχυρώσουν, να προστατέψουν τον δίκαιο άνθρωπο με τα καλά έργα τα όποια διέπραξε.
Γίνεται σαφές, λοιπόν, ότι κατά την ώρα του θανάτου γίνεται μία αγωνιώδης προσπάθεια μεταξύ πονηρών δαιμόνων και αγαθών Αγγέλων. Όχι ότι εκείνη τη στιγμή γίνεται η τελική κρίση, αλλά, όπως λέγει ο Αρχιεπίσκοπος Θεόφιλος και είναι γραμμένο στο Γεροντικό, γίνεται ένα είδος προσωρινού δικαστηρίου μεταξύ Αγγέλων και δαιμόνων. Οι δαίμονες —λέγει ο Ιερός Πατήρ—παρουσιάζουν πάντα τα εν γνώσει και αγνοία ανομήματα, τα από γενέσεως έως της σημερινής ώρας, κατηγορώντας τον άνθρωπο. Οι δε άγγελοι αναφέρουν τα καλά του έργα. Τη στιγμή αυτή συμβαίνει μία κρίση. Όλα αυτά βέβαια, ίσως αναρωτηθεί κάποιος, από που τα γνωρίζουμε. Μας τα έχουν εξιστορήσει οι Άγιοι, οι όποιοι αξιώθηκαν από τον Θεό να δουν σε οπτασία αυτά τα όποια συμβαίνουν αυτές τις συγκλονιστικές στιγμές του χωρισμού της ψυχής από το σώμα.
Ό Μ. Αντώνιος είδε, λέγεται —στον βίο του που συνέγραψε ο άγιος Αθανάσιος— να βγαίνει από το
σώμα του και να πορεύεται στον αέρα, οδηγούμενος υπό Αγγέλων. Τους εμπόδιζαν, όμως, σ' αυτή την πορεία τους οι κακοποιοί δαίμονες. Τότε, αφού κατηγορούσαν χωρίς να πετυχαίνουν το σκοπό τους, η ψυχή του Αντωνίου ελευθερώθηκε.
Οι δαίμονες προκειμένου να προσεταιρισθούν κάποια ψυχή δε λέγουν πάντοτε την αλήθεια. Κατηγορούν ενίοτε με κατηγορίες ψευδείς, οι όποιες δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Κι έχουμε ένα παράδειγμα του ' Οσίου Στεφάνου του Σιναΐτου, που είναι γραμμένο στο βιβλίο της Κλίμακας του Οσίου Ιωάννου του Σιναΐτου. Ο Όσιος Στέφανος που είχε περάσει τη ζωή του στο κοινόβιο, γεμάτη νηστεία και άσκηση, ακουγόταν να δίνει ορισμένες απαντήσεις σαν κάποιος να τον ρωτούσε η σαν κάποιος να τον κατηγορούσε όταν ήτο ετοιμοθάνατος στο κρεβάτι του: Ναι το έκανα αυτό, αλλά ενήστευσα σαράντα χρόνους για να σβήσω την αμαρτία αυτή. Και σε λίγο τον άκουσαν να λέει: Όχι ψέματα, αυτό δεν το έκανα.

Ωστόσο οι Πατέρες της Εκκλησίας μας, επειδή αντιλαμβάνονται ότι αυτού του είδους οι διηγήσεις είναι δυνατόν να δημιουργήσουν πανικό στους ανθρώπους, τονίζουν τη μεγάλη αξία που έχει να πεθαίνει κανείς εν μετάνοια. Μεγαλύτερη αξία άλλωστε έχει όχι το να αμαρτάνει κανείς, όσο το να μετανοεί. Και λέγουν ότι αυτοί οι φοβεροί δαίμονες, αυτοί που προξενούν τόσο τρόμο, δεν έχουν καμμία κυριαρχία επάνω στους ειλικρινώς μετανοούντες. ΓΙ' αυτό οι Άγιοι Πατέρες συνιστούν σε όλους μας να συμμετέχουμε στην Εκκλησιαστική ζωή, στη μυστηριακή
ζωή, να μετανοούμε, να εξομολογούμεθα, να ζούμε μέσα στην εκκλησία με την σώζουσα Ορθόδοξη Αγία μας πίστη.
Τί πρέπει, λοιπόν, να κάνουμε όταν βρισκόμαστε μπροστά σε ανθρώπους οι όποιοι εκπνέουν και είναι έτοιμοι να εγκαταλείψουν αυτή τη ζωή;
Κατά πρώτον, να προσευχόμαστε υπέρ αυτών. Ο άγιος Σεραφείμ του Σάρωφ έλεγε κάποτε ότι όταν εκοιμήθησαν δύο μοναχές, ο Κύριος μου απεκάλυψε ότι οι ψυχές τους περνώντας μέσα από τα εναέρια τελώνια δυσκολεύθηκαν. Τρία ημερόνυχτα προσευχόμουν ταπεινώς και ικέτευα την Παναγία για την σωτηρία τους, η αγαθότης του Κυρίου, δι' ευχών της Υπεραγίας Θεοτόκου, τελικά τις ελέησε. Πέρασαν τα εναέρια τελώνια και έλαβαν την άφεση των αμαρτιών τους. Εδώ ο άγιος θέλει να τονίσει την αξία και τη σημασία της προσευχής. Αυτής, δηλαδή που εμείς οι περιλειπόμενοι μπορούμε να προσφέρουμε στους αδελφούς μας. Βέβαια, ο Θεός γίνεται ίλεως όταν συντρέχει η μετάνοια και η ταπείνωση. Εάν, επομένως, έχουμε παραδείγματα ανθρώπων, οι όποιοι πεθαίνουν μέσα στην αναλγησία της αμαρτίας και της αμετανοησίας, τότε λίγη επίδραση θα έχουν οι προσευχές μας. Ωστόσο, εμείς έχουμε υποχρέωση να προσευχηθούμε γι' αυτούς και είναι υπόθεση του Θεού να αξιολογήσει αυτές τις προσευχές και να κρίνει για το ποια προσευχή θα έχει αποτέλεσμα και ποια όχι.
Ή συμμετοχή δε των ανθρώπων στα Ιερά Μυστήρια, τους θωρακίζει από τις δαιμονικές επείρριες και επεμβάσεις. Μεγάλη σημασία έχει και η επίκληση των πρεσβειών και της ικεσίας της Υπεραγίας Θεοτόκου. έχουμε διδαχθεί από την εκκλησία μας να εμπιστευόμεθα την Παναγία μας, όχι μόνο όταν ζούμε στην ζωή, αλλά και εν τω καιρώ της εξόδου μου —όπως λέμε στον ακάθιστον Ύμνον— την αθλία μου ψυχή ν περιέπουσα και τας σκοτεινός όψεις των πονηρών δαιμόνων πόρρω αυτής απελαύνουσα.

ΟΙ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΨΥΧΩΝ

Την στιγμή της εξόδου, οι ψυχές θυμούνται τα πάντα με κάθε λεπτομέρεια. Είναι κάτι που ο ανθρώπινος νους δε μπορεί να το εξηγήσει. Εκείνη τη στιγμή ξεκαθαρίζει το μυαλό μας και η ψυχή μας βρίσκεται σε μία εγρήγορση. Δηλαδή, ενθυμείται τα πάντα, ωσάν αυτά να συμβαίνουν εκείνη την στιγμή.
Σαν μία ταινία αναπαράγονται όλες οι στιγμές του ανθρώπου. Κι όχι μόνο εκείνα τα όποια διέπραξε, αλλά και εκείνα τα όποια δια των λογισμών του σκέφθηκε. Κι επειδή ο άνθρωπος δεν αμαρτάνει μόνο δια των πράξεων και παραλείψεων του, αλλά και δια των πονηρών λογισμών, εκείνη τη στιγμή τα ενθυμείται όλα η ψυχή στην εντέλεια, ώστε να ελέγχεται ακόμη περισσότερο.
λέγει ο Ιερός Χρυσόστομος Ό διάβολος την στιγμή εκείνη συστρέφει την ψυχή και επανέρχονται στη μνήμη της ξεχασμένα και αποθημένα γεγονότα.
Γι' αυτόν τον λόγο η οδύνη της ψυχής είναι ακόμη μεγαλύτερη. Δηλαδή, επειδή η ψυχή τα θυμάται όλα, γι' αυτό και πονάει περισσότερο αυτή την ώρα που δεν μπορεί από πουθενά να πάρει βοήθεια· εν τω Άδη ουκ εστί μετάνοια. Άπαξ και ήρθε ο θάνατος, διακόπτεται εκείνη την στιγμή κάθε δυνατότητα λήθης και γίνεται πλήρης ανανέωση της μνήμης. Ο άνθρωπος γυμνός και τετραχηλισμένος ετοιμάζεται ν' αντιμετωπίσει από τη μια μεριά τους κατηγόρους του και από την άλλη τους υπερασπιστές του.
Ή ύλη την ώρα του θανάτου αποχωρίζεται από την ψυχή. η ψυχή ζει και το σώμα παραδίδεται στην φθορά. Ο άνθρωπος της αμαρτίας, όντας συνηθισμένος τόσα χρόνια να δίνει εντολή η ψυχή στο σώμα ν' αμαρτάνει, μη έχοντας εκείνη την στιγμή την δυνατότητα να συνεχίζει την αμαρτωλή ζωή και μη μετανοών για τις αμαρτίες τις όποιες διέπραξε, αισθάνεται ακόμη μεγαλύτερη την οδύνη, από την ύπαρξη των ψυχικών παθών, τα όποια δεν μπορούν πλέον να ικανοποιηθούν λόγω της απουσίας του σώματος.
Γι' αυτό και η Γραφή συνιστά να μετανοούμε και να γίνεται κάθαρση της ψυχής από τα πάθη τώρα, εν όσο ζούμε. Ιδού νυν καιρός ευπρόσδεκτος, ιδού νυν ήμερα σωτηρίας.

Ή ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΕ ΤΙΣ ΨΥΧΕΣ

Άλλα οι ψυχές έχουν και άλλες Ιδιότητες. Οι ψυχές έχουν την δυνατότητα της επικοινωνίας με τους ζώντες. Όπως είναι γνωστό σε όλους μας, η εκκλησία μας έχει δύο τμήματα. Την επί γης στρατευόμενη εκκλησία και την εν ουρανοίς θριαμβεύουσα. στην επί γης στρατευόμενη ανήκουμε οι πιστοί που είμεθα ζώντες. στην εν

ουρανοίς θριαμβεύουσα ανήκουν οι κεκοιμημένοι. Κοινή, όμως, κεφαλή αμφοτέρων των τμημάτων της Εκκλησίας είναι ο ίδιος ο Κύριος Ιησούς Χριστός. Εκείνος είναι η μία και μοναδική κεφαλή της Εκκλησίας. άρα και τα δύο αυτά τμήματα, εφ' όσον έχουν κοινή κεφαλή, μπορούν να επικοινωνούν μεταξύ τους δια του Ιησού Χριστού. Επομένως, με τον θάνατο οι σχέσεις του κάθε πιστού με τον Χριστό δεν διακόπτονται. Συνεχίζονται σε άλλη κατάσταση. Απλώς αλλάζει ο τρόπος της υπάρξεως, ενώ ο σύνδεσμος δε διαλύεται. η κοινωνία, επομένως, των ψυχών, η κοινωνία των Αγίων ανάμεσα σε ζωντανούς και κεκοιμημένους συνεχίζεται. εφ' όσον είμεθα ενωμένοι με την κεφαλή, είμεθα και μεταξύ μας ενωμένοι. η επαφή ζώντων και κεκοιμημένων επιτυγχάνεται μόνο δια του Ιησού Χριστού. η δε αγάπη την όποια έχουμε μεταξύ μας συντηρεί την σχέση ανάμεσα στις ψυχές και τον Ιησού Χριστό.

Οι ψυχές διατηρούν τα δεδομένα απ' τον Θεό ιδιώματα τους, όπως αναφέραμε, τη μνήμη, τη λογική, αλλά επιπλέον και τη σκέψη, την αντίληψη και το αυτεξούσιο. Αυτές είναι οι ιδιότητες τις όποιες έδωσε ό Θεός, οι όποιες υπάρχουν κι όταν η ψυχή αποχωρίζεται από το σώμα. Μάλιστα οι Πατέρες μας διαβεβαιώνουν ότι οι ψυχές διαθέτουν και όραση και ακοή και μνήμη και αισθήματα, αλλά όχι με τον τρόπο που τα διαθέτουμε εμείς, που έχουμε το σαρκικό μας σώμα, αλλά υπό μία άλλη μορφή.

Ό άγιος Νεκτάριος όταν ζούσε στο μοναστήρι του στην Αίγινα, έλεγε στις μοναχές. Όταν αποθάνω, μη φοβηθείτε. Εγώ και από επάνω που θα βρίσκομαι, θα σας παρακολουθώ και θα σας προστατεύω.

Ό Όσιος Ιωάννης της Κλίμακος όταν απέθνησκε ο αδελφός του του έλεγε. Με αφήνεις και φεύγεις; Εγώ παρακαλούσα εσύ να προπέμψεις εμένα. Και ο Όσιος Ιωάννης αποκρίθηκε. Μη λυπάσαι και μην ανησυχείς, διότι αν βρω παρρησία ενώπιον του Κυρίου, δεν θα σε αφήσω πίσω μου να συμπληρώσεις χρόνο. Κι έτσι έγινε. Μέσα σε δέκα μήνες εκοιμήθη και ο αδελφός του.

Ένας μοναχός που πίστευε ότι ήταν πολύ αμαρτωλός είπε στον κηπουρό της Μονής όταν πεθάνω, να πετάξεις το σώμα μου σε μία χαράδρα. Πράγματι, το έκανε και υστέρα από λίγες μέρες εμφανίστηκε στον ύπνο του ο μοναχός αυτός και τον ευχαρίστησε διότι εξετέλεσε την παραγγελία την όποια εκείνος του είχε δώσει.

Το ότι οι ψυχές των κεκοιμημένων μας παρακολουθούν είναι γεγονός. Άλλωστε ο Απ. Παύλος δεν είναι εκείνος ο όποιος ομιλεί για τις ψυχές των ' Αγίων Μαρτύρων, οι όποιες περιβάλλουν ως νέφος την παράταξη των Χριστιανών και την προστατεύουν;

Και ο Μ. Αθανάσιος, ερμηνεύοντας αυτούς τους λόγους του Απ. Παύλου, λέγει ότι ονομάζει τους Αγίους Μάρτυρες νέφος, διότι μας δροσίζουν, επειδή αγωνιζόμαστε κάτω από τον ήλιο, ενισχύοντας μας στον πνευματικό μας αγώνα. Με άλλα λόγια οι Άγιοι που έχουν βρει έλεος κι έχουν παρρησία ενώπιον του Θεού, αλλά και οι ψυχές των κεκοιμημένων αδελφών μας, δεν είναι παθητικοί θεατές των όσων συμβαίνουν στην γη, αλλά έχουν τη δυνατότητα να ομιλούν, να επεμβαίνουν, να παρακολουθούν και να παρακαλούν ενίοτε τον Θεόν.
Ό άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος για τον Μέγα Βασίλειο γράφει ότι τώρα εκείνος βρίσκεται στους ουρανούς και εκεί προσφέρει θυσίες για χάρη μας και προσεύχεται για τον λαό, διότι το να φύγει από κοντά μας δεν σημαίνει ότι και μας εγκατέλειψε τελείως.
Οι ψυχές, όμως, δεν έχουν την ιδιότητα της πανταχού παρουσίας, γιατί αυτή είναι μία ιδιότητα που έχει μόνον ο Θεός. Ο Όσιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός, αναφερόμενος σ' αυτό το σημείο, λέγει ότι μόνον ο Θεός έχει την ιδιότητα να είναι πανταχού παρών και όχι όλες οι ψυχές. Ωστόσο, πληροφορούνται τα αιτήματα και τις ανάγκες μας και όπως εμείς, ζώντες εδώ, προσπαθούμε να βοηθήσουμε τις ψυχές με τις προσευχές μας, έτσι και οι ψυχές προσπαθούν να βοηθήσουν εμάς που αγωνιζόμεθα τον καλόν αγώνα.
Ένας ενάρετος ιερέας φανερώθηκε μετά θάνατον εις ένα πνευματικό του παιδί, το όποιο επρόκειτο να εγχειρισθεί, του έδωσε θάρρος και του είπε ότι θα γίνει καλά. Και πράγματι αυτό έγινε.
Στις δε διηγήσεις περί των Αγίων, τέτοιου είδους
ι συνήθη· συχνά δε, μας εγκαρδιώνουν, μας στηρίζουν και μας παρηγορούν.

ΜΕ ΤΗΝ ΧΑΡΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΑΚΟΥΟΥΝ

Στην ομολογία του Αγίου Πέτρου Μογίλα γίνεται λόγος γι' αυτήν την Ιδιότητα των ψυχών. Πληροφορούμεθα απ' αυτήν την δογματική σύνοψη της Ορθοδόξου Εκκλησίας μας, ότι αυτό γίνεται με τη δύναμη της Χάριτος του Θεού και με τη δύναμη του Αγίου Πνεύματος. Δηλαδή, οι ψυχές δεν έχουν από μόνες τους αυτή την Ιδιότητα. Την αποκτούν, όμως, χάρις στην δύναμη του Θεού και την ενέργεια του Αγίου Πνεύματος.
λέγει, λοιπόν, ο άγιος Πέτρος Μογίλας Κι αν ακόμη εκείνοι οι κεκοιμημένοι από μόνοι τους δε ξέρουν, ούτε ακούνε τις δικές μας δεήσεις, μολαταύτα αυτό γίνεται με την Θεία Χάρη. Κι όπως οι προφήτες με το αισθητό τους σώμα εγνώριζαν όσα γίνονται στον ουρανό και προφήτευαν τα μέλλοντα. Οι ψυχές των κεκοιμημένων είναι αυτές

που με την χάρη του Θεού και τη δύναμη του Αγίου Πνεύματος μπορούν ν' ακούνε τις δεήσεις και τις προσευχές μας και προσπαθούν να μας βοηθήσουν, εφ' όσον έχουν παρρησία ενώπιον του Θεού.
Το ίδιο περίπου λέγει και ο Κριτόβουλος στην δική του ομολογία. Ότι, δηλαδή, δια μέσου του
Αγίου Πνεύματος οι ψυχές λαμβάνουν γνώση ιών αναγκών μας κι ενεργούν για να μας βοηθήσουν.
Στο σημείο αυτό υπάρχει διαφορά μεταξύ της Ορθοδόξου Δογματικής της Εκκλησίας και των Προτεσταντών, οι όποιοι αρνούνται την δυνατότητα των πρεσβειών των Αγίων και της μεσιτείας που οι Άγιοι εξασκούν, προς χάριν ημών, ενώπιον του Θρόνου του Θεού. Οι Προτεστάντες ισχυρίζονται ότι κανένας δεν έχει το δικαίωμα να ονομάζεται μεσίτης των ανθρώπων, διότι, σύμφωνα με τον Απόστολο Παύλο, εις μεσίτης ενώπιον του Θεού, ο Ιησούς Χριστός. Πώς, λοιπόν, αφού ο Απόστολος Παύλος αναγνωρίζει μόνον στον Ιησού Χριστό την Ιδιότητα του μεσίτου, δηλαδή, του παρεμβαίνοντος μεταξύ ανθρώπων και Θεού, πως είναι δυνατόν ν' αναγνωρισθεί το δικαίωμα αυτό και σε άλλους ανθρώπους η σε ψυχές κεκοιμημένων;
Εδώ θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι οι Άγιοι Πατέρες της Ορθοδόξου Εκκλησίας διακρίνουν ένα μεσίτη μεταξύ ανθρώπων και Θεού και πολλούς πρέσβεις. ένας, δηλαδή, είναι ο μεσίτης και αυτός είναι ο Ιησούς Χριστός, όπως ακριβώς το λέγει ο άγιος Απόστολος Παύλος. εθυσιάσθη και δια του αίματος του εγγυάται ενώπιον του Θεού τη σωτηρία μας. Όμως, υπάρχουν πολλοί πρεσβευτές, οι όποιοι ενώπιον του θρόνου της Μεγαλωσύνης του Θεού, χρησιμοποιούν την παρρησία την όποια έχουν βρει, προς χάριν όλων ημών των ανθρώπων, οι όποιοι επικαλούμεθα τις πρεσβείες αυτών των Αγίων. Δηλαδή συνηγορούν απλώς υπέρ ημών.
λέγει ο Ιερός Χρυσόστομος. Τους μεταστάντος
Αγίους δεν καλούμεν μεσίτας, αλλά πρέσβεις και οικέτας προς Θεόν. Συμπληρώνει δε ότι τους επικαλούμεθα όχι ως Θεούς τινάς, αλλ' ως αδελφούς και φίλους του Θεού, δια να ζητήσουν την Θεία συμπάθεια δι' ημάς τους αδελφούς των, μας βοηθούν δε, όχι από την ιδική των δύναμιν αλλά κατά την παρρησίαν ην ο Θεός εδωρήσατο εις αυτούς. Αυτή είναι, λοιπόν, η διαφορά και οι Άγιοι Πατέρες της Εκκλησίας μας συνιστούν να καταφεύγουμε στις πρεσβείες των Αγίων, επειδή ο! Άγιοι μπορούν να ακούνε τις δεήσεις μας και να πρεσβεύουν υπέρ ημών.
Μάλιστα ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος χρησιμοποιεί μία ωραία και παραστατική εικόνα, εκείνη των στρατιωτών, οι όποιοι έλαβαν

μέρος σε κάποια μάχη υπερασπιζόμενοι τον βασιλέα τους και τραυματίσθηκαν στην μάχη. Αυτοί, λοιπόν, επιστρέφοντας στην πατρίδα κι εμφανιζόμενοι ενώπιον του βασιλέως μόνον αν επιδείξουν τα τραύματα τα όποια απέκτησαν πολεμώντας τους εχθρούς του επισπούν την εύνοια και την συμπάθεια του, Εκείνου ο όποιος τους αναγνωρίζει σαν δικούς του ανθρώπους. Το ίδιο κάνουν και οι ψυχές των Αγίων Μαρτύρων της πίστεως, οι όποιοι θυσίασαν και τη ζωή τους υπέρ της πίστεως στον Χριστό. Αυτοί —λέγει ο Ιερός Πατήρ— παρουσιάζονται ενώπιον του Χρίστου και κρατούν στα χέρια τους, άλλος την κομμένη κεφαλή του, άλλος το κομμένο χέρι του, το κομμένο πόδι του, και τότε επιτυγχάνουν όσα ζητούν από τον Χριστό επικαλούμενοι τις θυσίες τους για το όνομα Του.

ΤΟ ΝΕΚΡΟ ΣΩΜΑ

Όταν πεθαίνει ο άνθρωπος το μεν σώμα νεκρώνεται και παραδίδεται στη φθορά, η ψυχή, όμως, δεν πεθαίνει, αλλά συνεχίζει να ζει έξω από το σώμα με ένα άλλον διαφορετικό τρόπο από εκείνον με τον όποιο ζούσε.

Ας αφήσουμε για λίγο την ψυχή και ας επικεντρώσουμε την προσοχή μας στο νεκρό πλέον σώμα του ανθρώπου. Για το σώμα η Αγ. Γραφή διδάσκει ότι είναι Ναός του ' Αγίου Πνεύματος, ότι είναι, δηλαδή, το κατοικητήριο της ψυχής. Επειδή ακόμη το σώμα έχει πλασθεί από τη δημιουργική χάρη του Θεού, γι' αυτόν τον λόγο έχει μία ιερότητα την οποία διακρατεί και μετά τον θάνατο. Τα σώματα μας παραδίδονται πρόσκαιρα στην φθορά, αλλά θα έλθει η ήμερα κατά την οποία με το σάλπισμα του Αγγέλου, θα αναστηθούν τότε, σώματα και ψυχές και θα ενωθούν πάλι για να παρασταθούν στον αδέκαστο θρόνο του Θεού.

Ή θεωρία περί ιερότητας του νεκρού σώματος υπήρχε και κατά την ειδωλολατρική εποχή. Οι προγονοί μας ο! έλληνες, είχαν δώσει μεγάλη προσοχή στην ιερότητα του σώματος. Γι' αυτό και περιέβαλαν με Ιδιαίτερες νεκρικές τιμές τα νεκρά σώματα των ανθρώπων. Εθεωρείτο δε μεγάλη ασέβεια και ατίμωση προς τη μνήμη των νεκρών, η περιφρόνηση προς τα σώματα τους.

Είναι γνωστή από την ιστορία η περιπέτεια των στρατηγών εκείνων των Αθηναίων, στην περίφημη ναυμαχία στις αργινούσες, όπου εγκατέλειψαν τα σώματα των νεκρών συμπολεμιστών επιπλέοντα στην θάλασσα Όταν επέστρεψαν πίσω στην Αθήνα, τότε συνεκλήθη το δικαστήριο, διότι θεωρήθηκε —παρά το γεγονός ότι τελικά νίκησαν—

ότι ήταν πολύ μεγάλη η ασέβεια απέναντι στους νεκρούς, να εγκαταλείψουν άταφα τα σώματα των αγωνιστών που είχαν σκοτωθεί στη διάρκεια της ναυμαχίας και οι νικητές στρατηγοί καταδικάσθηκαν σε θάνατο, επειδή ατίμωσαν τα σώματα και τις μνήμες των νεκρών συμπολεμιστών τους.

Η Ιερότητα των σωμάτων και η αναγκαιότητα της ταφής τους, ήδη από την προχριστιανική εποχή, υπήρχε στους πολιτισμένους λαούς και βεβαίως στον Ελληνικό μας λαό. Και είναι επίσης γνωστό και από την τραγωδία πόσο η ταφή του νεκρού εθεωρείτο ότι είναι το υπέρτατο χρέος και καθήκον των επιζώντων. Είναι γνωστή η ιστορία της Αντιγόνης και η μέριμνα να θάψει τον αδελφό της και στη συνέχεια να έρθει σε σύγκρουση με τον τύραννο Κρέοντα, ο όποιος είχε διατάξει —για να ταπεινώσει και να εξευτελίσει τον νεκρό— να μην ταφεί. η Αντιγόνη, υπακούοντας στον άγραφο νόμο, έσπευσε να σαβανώσει και στη συνέχεια να θάψει το νεκρό σώμα του αδελφού της, πειθαρχούσα στην συνείδηση της και όχι στην ανέντιμη εντολή του άχρονα Και πάλι αυτό δείχνει, πόση ιερότητα έχει το ανθρώπινο σώμα και πόσο μεγάλη σημασία έχει το να περιποιηθεί κάποιος το νεκρό σώμα και να το παραδώσει για ενταφιασμό στη γη.

Η ΚΗΔΕΙΑ

Άλλωστε αυτή η τελευταία μέριμνα, την οποία επιφυλλάσουμε οι ζώντες προς τους κεκοιμημένους, όπως είναι γνωστό, στην γλώσσα μας ονομάζεται κηδεία. η λέξη κηδεία προέρχεται από το ρήμα κήδομαι που θα πεί φροντίζω. Επομένως, κηδεία είναι η φροντίδα για τον άνθρωπο που έφυγε απ' αυτή τη ζωή.

Μπορεί αξιολογικά η ψυχή, συγκρινόμενη με τη σάρκα, να είναι ανωτέρα. Μπορεί η ψυχή να είναι αθάνατη και αιώνια και να μη θίγεται καθόλου από την έλευση του θανάτου, όμως, το σώμα διατηρεί την ιερότητα του και είναι επιταγή όλων των θρησκειών, το σώμα να περιβάλλεται με τις νεκρικές τιμές, όπως άλλωστε συνέβη και με το νεκρό σώμα του Κυρίου μας, οπού μετά την αποκαθήλωση, το ενετύλιξαν εις σινδόνα καθαρά, αφού προηγουμένως το άλειψαν με πολύτιμα μύρα και το έθαψαν σ' ένα μνημείο. Για εμάς τους Χριστιανούς ισχύουν παρεμφερείς δεσμεύσεις, δηλαδή εντολές για να περιποιούμεθα τα σώματα των νεκρών και να μην τα εγκαταλείπουμε, ούτε χωρίς τις τελευταίες φροντίδες, ούτε, πολύ περισσότερο, χωρίς ενταφιασμό.

Η πρώτη ενέργεια την οποία κάνουμε όταν αποδημήσει η ψυχή από το σώμα, είναι ο ευτρεπισμός του νεκρού σώματος, η πλύση του

σώματος του νεκρού, ενέργεια που έχει συμβολικό χαρακτήρα.
Ας ακούσουμε τον Άγιο Συμεών τον Θεσσαλονίκης ο όποιος μας δίδει και την εξήγηση της πράξεως αυτής. Με το νερό, λέγει, και με σφουγγάρι πλένουν σταυροειδώς κατά το μέτωπο, τα μάτια, το στόμα και το στήθος. Ακόμη δε και τα γόνατα και τα χέρια και με λάδι τον νεκρό αλείφουν. Επειδή το λάδι είναι χαρακτηριστικό των αθλητών, τούτο δείχνει πως ο κοιμηθείς, οντάς αθλητής, θέλει αξιωθεί της ιλαρότητας του Θείου φωτός. Αυτός ο λόγος του Αγίου Συμεών, μας παραπέμπει στην παλαιά συνήθεια που είχαν οι αθλητές. Όταν επρόκειτο να αγωνιστούν μέσα στον στίβο, είτε να παλαίψουν, είτε να τρέξουν, έπλεναν προηγουμένως το σώμα τους με νερό και στη συνέχεια αλείφονταν με λάδι. Το ίδιο, λέγει ο Ιερός Πατήρ, κάνουμε και στα νεκρά σώματα, διότι έτσι ομολογούμε ότι αυτός ο νεκρός υπήρξε αθλητής του πνεύματος, ο όποιος έζησε στην ζωή του αγωνιζόμενος ευσεβώς και καλώς. Τώρα ελπίζουμε, εφ' όσον υπήρξε ευσεβής και καλός αγωνιστής, ότι θα αξιωθεί της μερίδος των σωζόμενων, δηλαδή του βραβείου της άνω κλήσεως από μέρους του αγωνοθέτου Ιησού Χριστού.
Ή δευτέρα φροντίδα είναι, ότι ο νεκρός ενδύεται με καινούργια ρούχα, αποβάλλει, δηλαδή, τα παλαιά ρούχα και ενδύεται καινή στολή και τούτο διότι η ημέρα του θανάτου είναι, κατά κάποιο τρόπο, μία νέα γενέθλια ήμερα. Γεννηθήκαμε μία φορά στη γη αυτή, πεθαίνοντας κλείνουμε ένα κύκλο ζωής, όμως, τώρα ανοίγει ένα άλλο βιβλίο, είναι το βιβλίο της αιωνίου ζωής. Ο θάνατος είναι τέρμα αλλά και αφετηρία Τέρμα της επιγείου ζωής, αφετηρία της αιωνίου. Ακριβώς γι' αυτό, τα ενδύματα είναι καινούργια Αυτά όλα απηχούν την πίστη μας στην αιωνιότητα και ταυτόχρονα είναι ενδείξεις σεβασμού και ευλάβειας προς το νεκρό σώμα.
Ακολουθεί η κηδεία, η οποία και ονομάζεται εξόδιος ακολουθία, και αυτό διότι συνοδεύουμε στην πορεία του προς την έξοδο από την ζωή αυτή τον μεταστάντα Τώρα πορεύεται στην οδό της μακαριότητας. Με τις προσευχές της Εκκλησίας και τις ευχές των ιερέων συνοδεύουμε στον τάφο το νεκρό σώμα Ας προσπαθούμε, όταν βρισκόμαστε παρόντες σε εξόδιες ακολουθίες, να εμβαθύνουμε στο νόημα των ψαλμών και των τροπαρίων τα όποια λέγονται. Αν το επιδιώξουμε αυτό, θα πορευόμεθα στο δρόμο της ζωής με νέες αποφάσεις σε ό, τι αφορά στον τρόπο της συμπεριφοράς μας. Δε θα έχουμε τόσα μίση και πάθη. Ας θυμόμαστε ότι φεύγουσα η ψυχή, δε συνοδεύεται ούτε από τη δόξα, ούτε από τον πλούτο, ούτε από τις ανθρώπινες τιμές, αλλά μόνον από τις καλές μας πράξεις. Αυτές και μόνον αποτελούν την

μόνη συνοδεία μας. Να θυμόμαστε τους λόγους του Κυρίου μας ο όποιος είπε ότι θα ακούσουν οι νεκροί την σάλπιγγα του Αγγέλου και τότε πρέπει όλοι να αναστηθούν, αλλά θα είναι για τους μεν καλούς ανάσταση ζωής, δια δε τους τα φαύλα πράξαντες ανάσταση κρίσεως. Τότε θα γυρίζαμε στην ζωή μας με νέα συνείδηση και μετάνοια. Στη συνέχεια τοποθετείται, κατά τη διάρκεια της κηδείας, ο νεκρός στο κέντρο της Εκκλησίας και περιβάλλεται από την κοινότητα της Εκκλησίας στραμμένος προς την ανατολή. Μέσα στην εκκλησία και μέσα στον τάφο θάπτονται οι Χριστιανοί κοιτάζοντας προς την Ανατολή και τούτο διότι από την Ανατολή μέλλει
να ηχήσει η σάλπιγγα του Αγγέλου την ήμερα της γενικής Αναστάσεως των νεκρών. Στη συνέχεια το νεκρό σώμα οδηγείται προς ταφή. η ταφή είναι η παράδοση του σώματος στη γη. Και παραδιδόμενο το σώμα στη γη παραδίδεται στην διάλυση. Θεωρείται ευλογία Θεού να διαλυθεί το σώμα μέσα στη γη. Πολλά σώματα νεκρών δε διαλύονται, όπως αυτό αποδεικνύεται πολλές φορές κατά τις εκταφές.

ΤΑ ΑΛΕΙΩΤΑ ΣΩΜΑΤΑ

Κατ' αρχήν θα πρέπει να πούμε ότι δεν θα έπρεπε . να γίνονται εκταφές. Σύμφωνα με την Ορθόδοξη παράδοση οι νεκροί θάπτονται κι εκεί παραμένουν μέχρι της συντέλειας των αιώνων. Όμως, επειδή οι χώροι στα κοιμητήρια είναι περιορισμένοι, έχει επικρατήσει, στα τρία χρόνια από την ταφή να γίνεται εκταφή, προκειμένου να θάπτονται Άλλοι άνθρωποι στον χώρο αυτόν. Επομένως, οι εκταφές γίνονται εξ ανάγκης.
Κατά τις εκταφές, όμως, συμβαίνει να βρίσκονται σώματα κεκοιμημένων αδελφών άλειωτα. Αυτό, βέβαια, μπορεί να οφείλεται στον κορεσμό της γης, αφού θάπτονται αλληλοδιάδοχος πολλοί άνθρωποι στον ίδιο τόπο και το χώμα εκεί χάνει την αφομοιωτική του Ιδιότητα Γι' αυτό δύσκολα λειώνουν τα επόμενα σώματα των κεκοιμημένων ανθρώπων. Ενίοτε
αυτό συμβαίνει και είναι ενδεχόμενο, η χημική σύσταση του εδάφους να μην διευκολύνει την διάλυση του σώματος. Ακόμη η δυσκολία αυτή μπορεί να οφείλεται στα φάρμακα, τα όποια εδίδοντο στον άνθρωπο κατά τη διάρκεια της μακράς του ασθενείας. Αυτές είναι μερικές φυσιολογικές εξηγήσεις για το ότι πολλά σώματα δε λειώνουν. Όμως, υπάρχει και η περίπτωση να μην παραδίδεται στην φθορά κάποιο σώμα, είτε διότι έχει δεχθεί κατάρα να μη λειώσει, είτε κάποιο άλλο γεγονός πνευματικής φύσεως συμβαίνει. Αυτά η εκκλησία μας τα παραδέχεται. Υπάρχει η περίπτωση κάποιος να δέχθηκε κατάρα

πατρός η μητρός η περιπτώσεις που ο ίδιος ο άνθρωπος καταράσθηκε τον εαυτό του π.χ. να μη λειώσω αν αυτά που λέγω είναι ψέμα, ακόμη όταν ένας ιερέας έχει παραπικρανθεί από μία αδικία που του έγινε και επάνω στην δίκαιη αγανάκτηση του βαρυγκόμησε και είπε κάποιον συγκεκριμένο λόγο κατάρας για κάποιο πρόσωπο το όποιο τον αδίκησε.
Και τέλος, αν κάποιος Αρχιερέας έδωσε αφορισμό για κάποιο πρόσωπο, που έπεσε σε σοβαρό αμάρτημα και τότε δεν λειώνουν τα σώματα. Σ' αυτές τις περιπτώσεις καλείται ο Επίσκοπος να λύσει την κατάρα Υπάρχουν περιπτώσεις που ο Επίσκοπος πηγαίνει επί του τάφου, γονατίζει και διαβάζει την συγχωρητική ευχή, η οποία περιλαμβάνει όλα όσα αναφέραμε και ικετεύει τον θεό να συγχωρήσει τον συγκεκριμένο άνθρωπο, ώστε το μεν σώμα του να παραδοθεί στην φθορά, η δε ψυχή του να καταταγεί μετά των Δικαίων.
Στον βίο ίου Αγίου Διονυσίου της Ζακύνθου, μας παραδίδεται το εξής περιστατικό. Ο άγιος εκλήθη κάποτε να διαβάσει συγχωρητική ευχή σε έναν άνθρωπο που είχε εκταφεί και ήταν άλειωτος. Ο άγιος Διονύσιος γονάτισε μπροστά του και έκανε πολύ θερμή προσευχή. Όταν τελείωσε ο Άγιος, σηκώθηκε ο άνθρωπος, έκανε μία υπόκλιση στον Άγιο σαν να τον ευχαριστούσε γι' αυτό που έκανε, και έγινε αμέσως σκόνη.

Ή ΚΑΥΣΗ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ

Πρόσφατα προβάλλεται και στην πατρίδα μας η καύση των νεκρών, ως μία λύση του αδιαχώρητου που παρουσιάζεται στα κοιμητήρια. Πολλές φορές έχει ανακύψει το ερώτημα εάν, εξ απόψεως Χριστιανικής, μπορούμε να δεχθούμε την καύση των νεκρών, αντί της ταφής. Οφείλουμε, λοιπόν, στο ερώτημα αυτό μία απάντηση. Κατ' αρχήν θα πρέπει να πούμε ότι η ταφή των νεκρών είναι σύμφωνη με την μακραίωνη Χριστιανική μας παράδοση. Όχι μόνο διότι και ο Κύριος μας ετάφη, όπως είναι γνωστό, αλλά διότι, όπως ήδη είπαμε και στην δική μας ιστορία του Ελληνικού έθνους είναι γνωστό ότι εθάπτοντο οι νεκροί. η παράδοση των Ορθοδόξων είναι να θάπτονται στην γη. Άλλωστε και οι ευχές της Εκκλησίας μας,
οι όποιες συνοδεύουν την ταφή, αναφέρονται ακριβώς σ' αυτή την επαφή, η οποία γίνεται, ανάμεσα στο σώμα και στη γη. Είσαι γη (δηλ. χώμα) και προς την γη πορεύεσαι λέγει ο Ιερέας όταν ενταφιάζει ένα νεκρό.
Αυτή η μακραίωνη Χριστιανική παράδοση η οποία αναγνωρίζει την ταφή ως μέσον διαλύσεως του ανθρωπίνου σώματος, παραλλήλως

διασώζει και την πίστη στην ανάσταση των νεκρών και αυτό έχει μεγάλη και συμβολική σημασία δεδομένου ότι οι περισσότεροι από εκείνους που είναι υπέρμαχοι της καύσεως των νεκρών, είναι άνθρωποι πού, κατά κανόνα, δεν πιστεύουν στην Ανάσταση των σωμάτων. Επομένως, η καύση, αντί της ταφής, προσλαμβάνει και ένα είδος ομολογίας απιστίας απέναντι στη δογματική αλήθεια της Εκκλησίας, η οποία διδάσκει ότι τα νεκρά σώματα παραδίδονται στη φθορά μετά τον θάνατο, αλλά μέλλουν να αναστηθούν την ήμερα της γενικής αναστάσεως ιών νεκρών, κατά την οποία ημέρα θα ενωθούν τα σώματα και οι ψυχές.

Ωστόσο επιπλέον, η ταφή και όχι η καύση των νεκρών διασώζει τα λείψανα των Αγίων, τα όποια έχουμε και τιμούμε στην Αγία Ορθόδοξη εκκλησία μας.

Εάν αντί της ταφής υπήρχε η καύση, δεν θα είχαμε την ευλογία που έχουμε σήμερα, να τιμούμε προσκυνητώς τα Ιερά και χαριτόβρυτα λείψανα των Αγίων, τα όποια έχουν βρει χάρη ενώπιον του Θεού και προχέουν ιάματα εις εκείνους που με πίστη καταφεύγουν σε αυτά. Είναι δε γνωστό από την αρχαιότητα ακόμη, από την πρώιμη Χριστιανική εποχή, ότι οι τάφοι και τα λείψανα των ' Αγίων Μαρτύρων, αποτελούσαν το επίκεντρο της Εκκλησιαστικής και μυστηριακής ζωής της Εκκλησίας, δεδομένου ότι η Θεία Ευχαριστία ήδη από τον Α' αιώνα ορίσθηκε να τελείται επάνω στους τάφους και στα λείψανα των Αγίων Μαρτύρων. Εάν, λοιπόν, αντί της ταφής Ίσχυε η καύση, δεν θα είχαμε την παρηγοριά να διαθέτουμε τα Ιερά των Αγίων μας λείψανα, να τα προσκυνούμε με πίστη και βεβαιότητα ότι με την προσκύνηση αυτήν αντλούμε ψυχικά οφέλη και σωματικές ιάσεις από τις διάφορες ασθένειες. Ακόμη, η ταφή και όχι η καύση, διασώζει τα μνήματα και τους τάφους προσφιλών μας προσώπων και υπάρχει ένας Ισχυρότατος συναισθηματικός δεσμός μας με τον τάφο ενός αγαπημένου μας προσώπου. Γι' αυτό άλλωστε και επισκεπτόμαστε το κοιμητήριο και αισθανόμαστε μία παρηγοριά να περιποιηθούμε τον τάφο των γνωστών και οικείων, διότι έχουμε τη συνείδηση ότι ο άνθρωπος μας αναπαύεται, ενώ εμείς ζούμε την ελπίδα της κοινής Αναστάσεως.

Το σώμα του ανθρώπου, που κατά την Αποστολική διδασκαλία είναι Ναός του εν ημίν Αγίου Πνεύματος, διασώζει την ιερότητα του, έστω και νεκρό, παρά το ότι δεν έχει είδος και κάλλος, εφ' όσον η ψυχή η οποία το εμψύχωνε έχει αναχωρήσει απ' αυτό. έχει την ίδια ιερότητα που είχε και προηγουμένως και γι' αυτό είναι άξιο τιμής και σεβασμού.

Αυτά τα όποια μέχρι τώρα είπαμε αποτελούν μία απάντηση σ' όσους προπαγανδίζουν υπέρ της καύσεως των νεκρών. Την ύπαρξη του προβλήματος των
κοιμητηρίων δεν αρνούμεθα, αλλά δεν είναι λύση να παραβιάζει κανείς μία μακραίωνη παράδοση, η οποία μάλιστα συνδέεται και με δογματική αλήθεια της πίστεως μας.

ΠΟΥ ΠΗΓΑΙΝΟΥΝ ΚΑΙ ΠΟΥ ΠΑΡΑΜΕΝΟΥΝ ΟΙ ΨΥΧΕΣ;

Έχουμε αναφέρει ότι όταν ο άνθρωπος συλλαμβάνεται, ενώνεται με αυτόν η ψυχή. Είπαμε ακόμη ότι οι ψυχές δεν προϋπάρχουν από τη δημιουργία του άνθρωπου. Όσο το σώμα ζει, η ψυχή το ζωογονεί Τώρα με τον θάνατο, η ψυχή ανεξαρτητοποιείται από το σώμα και αποχωρίζεται από αυτό.
Κατά τον Μ. Αθανάσιο, η ψυχή έχει δύο Ιδιότητες οι όποιες της επιτρέπουν να ζει και χωριστά από το ανθρώπινο σώμα. Είναι —λέγει ο Ιερός Πατήρ— η ψυχή αυθυπόστατος και αυτοκίνητη. Δηλαδή και μετά τον χωρισμό της από το σώμα, η ψυχή εξακολουθεί να ζει κι εξακολουθεί να κινείται. Ακόμη λέγει ο Μ. Αθανάσιος, όταν ο άνθρωπος πεθαίνει δεν είναι η ψυχή που πεθαίνει, αλλά ακριβώς επειδή αναχωρεί η ψυχή, το σώμα πεθαίνει.
Επομένως, αν θα θέλαμε να δώσουμε έναν ορισμό του θανάτου θα λέγαμε πως θάνατος είναι η αναχώρηση της ψυχής από το σώμα. άλλο πράγμα είναι το σώμα και άλλο πράγμα η ψυχή. Και τα δύο είναι δημιουργήματα του Θεού, αλλά το μεν σώμα είναι υλικό, ενώ η ψυχή είναι πνευματικό είναι η πνοή του Θεού εντός ημών.
Του σώματος η αποστολή είναι να διακονήσει την ψυχή όσο θα είναι ενωμένο μ' αυτήν μετά δε τον θάνατο να παραδοθεί στη φθορά. η ψυχή, όμως, δεν πεθαίνει. Ο Κύριος μας είπε κάποτε στους ακροατές Του. Μη φοβηθείτε από εκείνους οι όποιοι θα μπορούν να σκοτώσουν το σώμα σας, αλλά δεν έχουν την δύναμη να θανατώσουν την ψυχήν. Να, λοιπόν, κι ένας επιπλέον λόγος, βασικός, όμως και θεμελιώδης του Κυρίου μας, που ομιλεί για την αθανασία της ψυχής. η ψυχή είναι αθάνατη διότι είναι η πνοή του Θεού, είναι, θα έλεγε κανείς, μέρος της θεϊκής ουσίας μέσα στον άνθρωπο.
φικές, τόσο από την Παλαιά, όσο και από την Καινή Διαθήκη.
Είναι σημαντικό, όμως, να τονίσουμε μία λεπτομέρεια. Μόλις η ψυχή εξέλθει από το σώμα του ανθρώπου από την στιγμή της εξόδου της, δηλαδή από την επέλευση του θανάτου, η ψυχή εξακολουθεί αδιακόπως να ζει με μία νέα φάση της ζωής της, χωρίς να μεσολαβήσει κάποιο διάστημα, είτε υπνώσεως, είτε ασυνειδήτου

υπάρξεως. Τονίζουμε αυτή την λεπτομέρεια διότι έχουν διατυπωθεί αιρετικές διδασκαλίες, οι όποιες ομιλούν, είτε δια το ότι η ψυχή περιπίπτει σε μία κατάσταση ναρκώσεως μετά τον θάνατο, είτε σε μία κατάσταση ασυνειδήτου, είτε ακόμη ότι η ψυχή μεταβαίνει εντός άλλων σωμάτων. Και εδώ πρόκειται για την θεωρία της μετεμψυχώσεως. Το ότι η ψυχή εξακολουθεί να ζει και μάλιστα βίο συνειδητό, ο όποιος έχει σχέση με την πρότερα ζωή της, συνάγεται από πλείστες μαρτυρίες, κυρίως

ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

Ας δούμε τον λόγο του Κυρίου μας επί του Σταυρού, όταν απευθύνθηκε στον ευγνώμονα ληστή· Αμήν λέγω σοι, σήμερον μετ' εμού έση εν τω παραδείσω. Αυτό το σήμερον, το όποιο είπε ο Κύριος, προσδιόριζε άμεση συνέχιση της ζωής της ψυχής του ληστού, χωρίς να μεσολαβήσει κανένα διάστημα, είτε υπνώσεως, είτε περιελεύσεως σε κατάσταση ασυνειδήτου υπάρξεως.
Το ότι οι ψυχές ζουν και μετά τον θάνατο, συνάγεται ακόμη, από την διήγηση περί της Θείας Μεταμορφώσεως. Όταν, δηλαδή, εμφανίσθηκαν εκατέρωθεν του Κυρίου μας οι δύο προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης: Μωϋσής και Ηλίας. 'Αλλά και στην παραβολή του πλουσίου και του Λαζάρου βλέπουμε καθαρά πως οι ψυχές εξακολουθούν, μετά τον θάνατο, υπό διαφορετικές συνθήκες, να ζουν. Ό Κύριος μας, κατά τη διάρκεια της τριημέρου Ταφής Του, μεταξύ, δηλαδή, της ταφής και της Αναστάσεως Του, κατά την μαρτυρία του Αποστόλου Πέτρου, κατήλθε στον Άδη και κήρυξε εις τας ζώσας ψυχάς των προκεκοιμημένων και προαναπαυσαμένων ευσεβών ανθρώπων. Άρα οι ψυχές αυτές ζούσαν και άκουσαν το κήρυγμα του Κυρίου και λέγουν οι Πατέρες, ότι όσες από τις ψυχές αυτές πίστεψαν στον Χριστό, σώθηκαν δι' αυτής της πίστεως.
Άλλα και το ότι η ψυχή του ανθρώπου μεταβαίνει κάπου αλλού οπού εκεί παραμένει, συνάγεται από τις διηγήσεις περί της Αναστάσεως ορισμένων νεκρών. Όπως είναι π.χ. η περίπτωση της αναστάσεως, από τον προφήτη Ηλία, του Υιού της χήρας της Σιδώνος. Λέγει η Π. Διαθήκη ότι όταν προσευχήθηκε ο προφήτης Ηλίας μπροστά στο νεκρό σώμα του παιδιού, επέστρεψε το πνεύμα αυτού στο σώμα Δηλαδή, η ψυχή ξαναγύρισε στο σώμα και αυτό ζωοποιήθηκε. Άρα η ψυχή ήταν κάπου αλλού, κλήθηκε από τον προφήτη και ακούγοντας, ήρθε στον τόπο εκείνο και εισήλθε στο νεκρό σώμα.
Ή ίδια ακριβώς έκφραση χρησιμοποιείται και στην ανάσταση του μικρού Ευτύχου. στις Πράξεις των Αποστόλων υπάρχει η εξής

διήγηση. Ο Απ. Παύλος μιλούσε σε μία συνάθροιση Χριστιανών και παρέτεινε τον λόγο πέραν του μεσονυκτίου. Όλοι άκουγαν τον Απόστολο που ομιλούσε, και μαζί με αυτούς ένα μικρό παιδί ενός των Χριστιανών, ο Εύτυχος, που καθόταν στο πρεβάζι ενός παραθύρου. σε μία στιγμή, λόγω της προχωρημένης ώρας, το παιδί κοιμήθηκε και λόγω του ύπνου έπεσε από το παράθυρο και σκοτώθηκε. Ο Απόστολος Παύλος κατέβηκε κάτω και έπεσε επάνω στο παιδί το πήρε στην αγκαλιά του και είπε· μην ανησυχείτε, μην κλαίεται, διότι η ψυχή του επανήλθε και είναι μέσα του.
Άλλα και κατά την ανάσταση της θυγατρός του Ιαείρου από τον Κύριο μας, διαβάζουμε στον Ευαγγελιστή, ότι όταν ο Χριστός απηύθυνε στη νεκρά κόρη την προσταγή ή παις εγείρου, τότε επέστρεψε το πνεύμα αυτής. Αυτά τα λέμε για να θεμελιώσουμε την άποψη ότι ευθύς με τον θάνατο εξέρχεται η ψυχή του ανθρώπου και πηγαίνει κάπου, χωρίς να μεσολαβεί κάποιο άλλο διάστημα, οπού δεν γνωρίζει η δεν θυμάται τίποτε.

ΠΟΥ ΠΗΓΑΙΝΟΥΝ ΟΙ ΨΥΧΕΣ;

Αξίζει, όμως, να δούμε που πηγαίνουν οι ψυχές στο διάστημα που μεσολαβεί, μεταξύ του θανάτου και της Δευτέρας Παρουσίας. Το ερώτημα αυτό για ν' απαντηθεί χρειάζεται κατ' αρχήν να γνωρίζουμε ότι είναι, όπως λέγει ο Μέγας Πατήρ της Εκκλησίας Αθανάσιος, ξένον και φοβερόν και παρά ανθρώποις αποκεκρυμμένον μυστήριον. Επομένως, είναι μυστήριο για το που πηγαίνουν οι ψυχές. Όμως, με βάση την Αγία Γραφή και την Πατερική μας Παράδοση, ας ιχνηλατήσουμε τον δρόμο και την πορεία την οποία ακολουθούν, μετά τον θάνατο του σώματος, οι ψυχές.
Ή Αγία Γραφή ομιλεί περί του Άδου. άδης δε αφήνεται να εννοηθεί ότι είναι ένας τόπος όπου εκεί υπάρχουν συσσωρευμένες οι ψυχές των αμαρτωλών κυρίως ανθρώπων. στον Άδη επικρατεί σκοτάδι και γνόφος. Βέβαια, η Αγ. Γραφή κάνει λόγο και περί του Παραδείσου, όπου είναι ο τόπος της παραμονής των δικαίων μετά την Δευτέρα Παρουσία.
Ό Μ. Αθανάσιος, που έχει εντρυφήσει επί του θέματος αυτού, θα μας πει: Των αμαρτωλών οι ψυχές βρίσκονται στον Άδη, των δε δικαίων κοντά στον Θεό και μετά την Δευτέρα Παρουσία του Κυρίου, θα βρίσκονται στον Παράδεισο. Γεγονός είναι ότι και ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος μας πληροφορεί ότι με τον θάνατο, οι ψυχές οδηγούνται σε κάποιον χώρο. Ποιος, άραγε να είναι αυτός ο χώρος; η λέξη χώρος μεταφέρει τη σκέψη μας σε μία κατάσταση παρόμοια με αυτήν

που ζούμε. Διότι χώρος υπάρχει σ' αυτόν τον κόσμο, που υπάρχει η έννοια του όγκου. Κι' η έννοια του χρόνου είναι εγκόσμια. Ο Θεός, όμως, είναι άχρονος και αχώρητος. Επομένως, η διάσταση του χώρου και του χρόνου δεν προσιδιάζουν στην πνευματική ζωή που υπάρχει μετά τον θάνατο, αλλά ταιριάζουν σ' αυτήν την επίγεια ζωή. Βέβαια, μέσα στην Αγ. Γραφή θα βρούμε εκφράσεις, οι όποιες μας δίδουν την εντύπωση ότι ομίλου ν για κάποιον χώρο, π. χ. στην Παλαιά Διαθήκη αναγράφεται: Δικαίων ψυχαί εν χειρί Θεού. Δηλαδή οι ψυχές των Δικαίων βρίσκονται στα χέρια του Θεού. Μήπως ο Θεός έχει χέρια; ΟΙ ψυχές δεν καταλαμβάνουν χώρο, δεν έχουν σχήμα. στην παραβολή του πλουσίου και του Λαζάρου ο ίδιος ο Κύριος μας λέγει, ότι η ψυχή του πτωχού Λαζάρου ευρίσκετο εις τους κόλπους του Αβραάμ. Και αυτό είναι μία ανθρωποειδής, ανθρωποπαθής έκφραση, δηλαδή η ψυχή ευρίσκετο σ' έναν καλό τόπο.

Ό Ιερός Χρυσόστομος προσπαθώντας να δώσει απάντηση στο ερώτημα μα που είναι οι ψυχές λέγει, είναι εκεί που βρίσκεται ο μόνος αιώνιος και μόνος αθάνατος, ο ποιητής των ψυχών και των σωμάτων, εκεί που είναι ο Θεός.

Αυτό, λοιπόν, που γενικά μπορούμε να πούμε είναι, ότι οι ψυχές των Δικαίων ευρίσκονται κοντά στον Θεό. Ζουν δε εκεί, όπως πάλι λέγει ο Ιερός Χρυσόστομος, την φοβεράν εκείνη ήμερα αναμένουσαι. Ζουν σε μία αναμονή.

Μετά τον θάνατο, κάθε ψυχή κατατάσσεται, τρόπον τινά, ανάλογα με τα έργα της, σύμφωνα με τα αγαθά η πονηρά της έργα, εις μία ανάλογη κατάσταση. Λέγει ο Ιερός Ιουστίνος, ο φιλόσοφος και Μάρτυρας: Οι μεν των ευσεβών ψυχές παραμένουν σε καλύτερο τόπο, οι δε ψυχές των πονηρών και αμαρτωλών παραμένουν σε κάποιον χειρότερο τόπο, περιμένοντας τον χρόνο της Δευτέρας Παρουσίας. Μία δεύτερη, λοιπόν, σημαντική πληροφορία είναι, ότι οι ψυχές, ανάλογα με τον τρόπο που έζησαν με το σώμα, πηγαίνουν σε μία κατάσταση ζωής και υπάρξεως, σύμφωνης με τον τρόπο που έζησαν σ' αυτή την ζωή. Αυτή η κατάσταση ονομάζεται μέση κατάσταση των ψυχών.

Ό άγιος Γρηγόριος Νύσσης μας συμβουλεύει:

Τον Άδη μη φοβηθείς ως ένα τόπο, αλλά ως κατάσταση ζωής ασωμάτου, δηλαδή, ζωής χωρίς συγκεκριμένο σχήμα.

ΜΕΣΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Ας αναλύσουμε μερικά χαρακτηριστικά της μέσης καταστάσεως. Ας ξεκινήσουμε από αυτό που είπαμε, την προσωρινή κρίση.

Τί γνωρίζουμε περί της μερικής κρίσεως; Εάν θυμηθούμε την παραβολή του πλουσίου και του Λαζάρου, γίνεται λόγος για το ότι μόλις πέθαναν ο πλούσιος και ο Λάζαρος καθένας απ' αυτούς κρίθηκε και τοποθετήθηκε στον κατάλληλο τόπο. Ο μεν πλούσιος είδε τον εαυτό του να είναι μέσα στη γέννα του πυρός, και απέναντι του να είναι ο πτωχός Λάζαρος, μέσα στους κόλπους του Αβραάμ. Το ότι αυτή η κρίση έγινε αμέσως μετά τον θάνατο και όχι στην Δευτέρα Παρουσία, συνάγεται από τη στιχομυθία μεταξύ της ψυχής του πλουσίου και του Αβραάμ. Ο πλούσιος βλέποντας σε ποια κατάσταση έχει έλθει, παρεκάλεσε τον Αβραάμ να στείλει κάτω στη γη τον πτωχό Λάζαρο, να πάει να βρει τους αδελφούς του, οι όποιοι ζούσαν ακόμη στη γη, να τους προειδοποιήσει ν' αλλάξουν τρόπο ζωής, για να μην πάθουν και αυτοί κάτι παρόμοιο με αυτό που είχε πάθει ο αδελφός τους. Από αυτή τη λεπτομέρεια συνάγουμε το συμπέρασμα, ότι αυτή η κρίση των πλουσίου και Λαζάρου, έγινε αμέσως μετά το θάνατο τους. Άρα ευθύς μετά το θάνατο γίνεται μία κρίση. Με την διαφορά ότι αυτή η κρίση είναι προσωρινή, διότι μέλλει να επακολουθήσει η μεγάλη και οριστική κρίση, η οποία θα γίνει κατά την Δευτέρα Παρουσία. Τότε θα προηγηθεί η ανάσταση των σωμάτων, θα ενωθούν τα σώματα με τις ψυχές. Σώμα μαζί και ψυχή θα εμφανισθούν ενώπιον του Κριτού για να κριθεί ο άνθρωπος. στην μερική κρίση κρίνεται μόνο η ψυχή και όχι το σώμα, το όποιο έχει ήδη παραδοθεί στη φθορά. η προσωρινή, λοιπόν, κρίση είναι το πρώτο χαρακτηριστικό της μέσης καταστάσεως.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΑΝΑΜΟΝΗΣ

Ή μέση κατάσταση, από την άλλη μεριά, είναι μία κατάσταση αναμονής, δηλαδή οι ψυχές αναμένουν την τελική κρίση, δυνάμενες, όμως, όπως λέγουν οι Πατέρες της Εκκλησίας, να βελτιώσουν την θέση τους κατά το μέγα έλεος του Κυρίου και υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Θα πει κάποιος. Μα εμείς έχουμε ακούσει ότι εν τω Άδη ουκ εστί μετάνοια. Πώς, λοιπόν, τώρα είναι δυνατόν να περιμένουν οι ψυχές των ανθρώπων που έχουν πεθάνει κάποια βελτίωση της θέσεως τους; Κατ' αρχήν πρέπει να πούμε ότι όλοι πιστεύουμε στο μέγα έλεος του Θεού. Ο Θεός είναι πολυεύσπλαχνος, φιλάνθρωπος και πολυέλαιος, δεν περιορίζεται από κανέναν και από τίποτε.

Από την ιστορία της ζωής του Κυρίου μας γνωρίζουμε και μάλιστα από τη μαρτυρία του πρωτοκορυφαίου Αποστόλου Πέτρου, που είναι διατυπωμένη στην καθολική του επιστολή, ότι ο Κύριος μας στο

τριήμερο που έμεινε στον τάφο, δηλαδή από το μεσημέρι της Μ. Παρασκευής έως το πρωί της Κυριακής, κατήλθε στον Άδη και εκεί κήρυξε στους απ' αιώνος κατεχόμενους υπό του Άδου ανθρώπους, το Ευαγγέλιον της σωτηρίας και της λυτρώσεως. 'Απ' αυτούς, όσοι εδέχθησαν το λόγο του Κυρίου και πίστεψαν σ' αυτόν, αυτοί σώθηκαν. Και σώθηκαν ενώ βρίσκονταν στον Άδη. Βέβαια, η περίπτωση αυτή αναφέρεται σε ανθρώπους οι όποιοι είχαν ζήσει προ Χρίστου κι επομένως δεν είχαν την ευκαιρία ν' ακούσουν το δίδαγμα του Ευαγγελίου από το στόμα του Κυρίου η των Αγίων Αποστόλων. Οι περισσότεροι από τους Πατέρες της Εκκλησίας μας λέγουν ότι η πράξη αυτή του Κυρίου έγινε μόνον μία φορά και ούτε πρόκειται να επαναληφθεί. Όμως, υπάρχουν και άλλες γνώμες, οι όποιες υποστηρίζουν ότι δεν είναι λογικό ν' αποκλείσει κανείς το ότι μπορεί να επαναλαμβάνεται αυτό το κήρυγμα γι' αυτούς που βρίσκονται στον Άδη, αλλά θα απευθύνεται μόνο σε όσους συνέβη να μην ακούσουν στην ζωή αυτή τίποτα περί του Ιησού Χρίστου και περί του Ευαγγελίου Του. Είναι λογικό οι άνθρωποι αυτοί, πριν κριθούν κατά την Δευτέρα Παρουσία, να τους δοθεί η δυνατότητα ν' ακούσουν το Κήρυγμα του Χρίστου, όπως εμείς το ακούμε. Εάν μεν πιστέψουν, ο Θεός
θα λάβει υπ' όψιν του αυτή την μεταστροφή, εάν δε, παραμείνουν στην κατάσταση στην οποία βρίσκονται, τότε θα κριθούν ως αμετανόητοι.
Μεταφέρουμε εδώ τη γνώμη ενός καθηγητού Θεολογίας, ο όποιος δίδαξε στις αρχές του αιώνος μας του Κ. Διοβουνιώτη.
Δεν δύναται τις λογικός να εξηγήσει γιατί μόνον άπαξ εκηρύχθη το Ευαγγέλιον εν τω Άδη, αφού μάλιστα κατά την Α' Πέτρου επιστολή κεφ. Δ' στίχος 6 εις τούτο γαρ και νεκροίς ευηγγελίσθη, ίνα κριθώσι μεν κατά ανθρώπους σαρκί, ζώσι δε κατά Θεόν πνεύματι. Αυτό το χωρίο έχει ως προϋπόθεση το κήρυγμα του Ευαγγελίου εις όλους τους οπωσδήποτε μη ακούσαντες περί του κηρύγματος του Κυρίου επί της γης. Επομένως, δεν ομιλούμε για όλους ανεξαιρέτως τους αμαρτωλούς και αμετανόητους, μιλούμε μόνο για εκείνους που δεν άκουσαν στην ζωή τους τίποτε για τον Χριστό και το Ευαγγέλιο Του. Καταλαβαίνουμε όλοι ότι υπάρχουν τέτοιοι άνθρωποι, είτε διότι έζησαν σε μακρινά μέρη που δεν έφτασαν οι Ιεραπόστολοι να τους μιλήσουν για τον Χριστό, είτε διότι ήσαν άνθρωποι μοναχικοί, απομονωμένοι και δεν άκουσαν για τον Χριστό τίποτε.
Η Αγία μας Ορθόδοξη Εκκλησία, με μία σειρά σοβαρών Αγιογραφικών συλλογισμών, καταλήγει στο συμπέρασμα, χωρίς να

συμφωνεί με την παπική θεωρία περί του καθαρτηρίου πυρός, ότι δικαιούται ν' απευθύνει υπέρ των εν πίστει κοιμηθέντων, δεήσεις προς τον Θεό και μνημόσυνα.

Επομένως, οι ευχές και τα μνημόσυνα, τα όποια κάνουμε στην Εκκλησία, έχουν αποτελεσματικότητα, μόνο σ' εκείνες τις περιπτώσεις οπού οι άνθρωποι πίστευαν στον Χριστό, αλλά για λόγους ανεξαρτήτους της θελήσεως τους, είτε δεν πρόλαβαν να εξομολογηθούν τις αμαρτίες τους, ενώ θα το ήθελαν, είτε δεν τους δόθηκε η ευκαιρία να εκδηλώσουν την μετάνοια τους, προσερχόμενοι στο μυστήριο της μετανοίας και εξομολογήσεως.

Οι Δογματικοί Θεολόγοι της Εκκλησίας μας ισχυρίζονται ότι οι αμετανόητες ψυχές, δηλαδή οι άνθρωποι που πέθαναν μέσα στην αμαρτία, τελούντες, δηλαδή, εν αμετανοησίς, αυτοί σε τίποτε δεν ωφελούνται από τις δεήσεις και τις προσευχές της Εκκλησίας μας. Ο Καθηγητής κ. Ανδρέας Θεοδώρου γράφει επ' αυτού του σημείου Δεν μπορούν οι δεήσεις και τα μνημόσυνα που γίνονται να σώσουν την αμετανόητη ψυχή, η οποία, στην μέση κατάσταση, βρίσκεται στον προθάλαμο της κολάσεως και βασανίζεται στο μέτρο της κρίσεως που της επέβαλε ο Θεός.

Επομένως, το ερώτημα, αν ενδιαφερόμαστε για τους ανθρώπους μας που έφυγαν απ' αυτή την ζωή είναι αν οι άνθρωποι αυτοί πίστευαν ότι ο Χριστός είναι λυτρωτής και Θεός; Μήπως έφυγαν εμμένοντες στην απιστία τους, αμετανόητοι, χωρίς να ελπίζουν στο έλεος του Θεού; Όμως, ποιος άνθρωπος μπορεί μετά βεβαιότητας ν' αποφανθεί για κάποιον συνάνθρωπο του, ότι ήταν άπιστος η έφυγε αμετανόητος. Μόνον ο Θεός γνωρίζει τα εσωτερικά της ψυχής του καθενός. Μόνον Εκείνος ξέρει αν κάποιος είναι συνειδητός άπιστος η άθεος. Πολλές φορές πέφτουμε

έξω. Μερικούς ανθρώπους τους χαρακτηρίζουμε: αυτός είναι άπιστος. Λέμε, όμως, μετά, με κάποια κίνηση η ενέργεια του, ότι μας διαψεύδει. ΓΙ' αυτό, λοιπόν, η εκκλησία μας και διότι δεν γνωρίζουμε τα ενδότερα της ψυχής κάθε άνθρωπου, αλλά και διότι είναι μητέρα φιλεύσπλαχνη, η οποία ενδιαφέρεται για τα παιδιά της, προσεύχεται και κάνει μνημόσυνα σε όλους τους κεκοιμημένους, εμπιστευόμενη στα χέρια του Θεού την εξέλιξη κάθε ανθρώπου, κρίνοντας ότι όλοι τελούν σε μία κατάσταση αναμονής κι επομένως περιμένουν την τελική κρίση του Θεού.

Όμως, πέρα απ' αυτό, πρέπει να γνωρίζουμε να εμπιστευόμαστε τον Θεό και να μη θέλουμε να λύσουμε εμείς όλα τα ζητήματα. η κατάσταση, λοιπόν, αναμονής είναι το δεύτερο χαρακτηριστικό της

μέσης καταστάσεως.

ΠΡΟΓΕΥΣΗ ΜΕΛΛΟΥΣΗΣ ΖΩΗΣ

Το τρίτο χαρακτηριστικό της μέσης καταστάσεως είναι ότι αποτελεί πρόγευση, είτε αμοιβής, είτε κολάσεως. Δηλαδή, η μερική κρίση που γίνεται μετά τον θάνατο μας, δίδει στις ψυχές την δυνατότητα να προγεύονται, είτε τη χαρά της αμοιβής που θα λάβουν κατά την Δευτέρα Παρουσία, είτε τη λύπη της τιμωρίας την οποία αναμένουν. Ό Μέγας Αθανάσιος μας διαβεβαιώνει ότι οι Δίκαιοι άνθρωποι, μετά τον θάνατο τους, δοκιμάζουν μερική απόλαυση, οι δε αμαρτωλοί μερική κόλαση. Ο ίδιος Πατήρ της Εκκλησίας, μας εξηγεί τι σημαίνει μερική απόλαυση και μερική κόλαση. Ο βασιλεύς, λέγει, προσκαλεί κάποιον σε ένα δείπνο και του λέγει, την τάδε βραδιά σε περιμένω να έλθεις στα ανάκτορα οπού θα σου παραθέσω ένα δείπνο: ο άνθρωπος που έλαβε αυτήν την πρόσκληση, από την στιγμή που την παίρνει, μέχρι την ώρα που θα πάει στα ανάκτορα για να συνδειπνήσει με τον βασιλιά, αισθάνεται μία εσωτερική χαρά, μία ικανοποίηση. Δε βλέπει πότε θα έλθει η ώρα για να πάει εκεί και να νιώσει αυτή την δόξα και την τιμή να παρακάθεται στο ίδιο τραπέζι με τον βασιλέα Αυτή είναι η μία περίπτωση, οπού γίνεται πρόγευση της χαράς.

Από την άλλη μεριά, έκανες κάτι κακό και σε συνέλαβαν και πρόκειται να παραπεμφθείς στον δικαστή, ο όποιος θα σε δικάσει. σε φυλακίζουν στο κρατητήριο και σου λένε πως πρέπει να περιμένεις μία εβδομάδα για να έρθει ο δικαστής, ο όποιος λείπει. Αυτό το διάστημα που μεσολαβεί από την ώρα που συνελήφθης, μέχρι την ώρα που θα εμφανισθείς μπροστά στον δικαστή για ν' ακούσεις την ποινή, αισθάνεσαι μία λύπη· προγεύεσαι, δηλαδή, το κακό που έρχεται.

Ή πρόγευση αυτή ποικίλλει κατά περίπτωση. Ο Μέγας Βασίλειος λέγει Ή απόλαυση των Δικαίων θα έχει διάφορα σκαλοπάτια, θα είναι σε διάφορα επίπεδα, άλλους, δηλαδή, ο θεός θα τους τιμήσει πολύ και άλλους λιγότερο, διότι ένα αστέρι από ένα άλλο αστέρι —όπως η Αγ. Γραφή λέγει— διαφέρει σε λαμπρότητα και δόξα.

Οι ψυχές των Δικαίων —μας λέγει ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος— σκέπτονται και προγεύονται την μακαριότητα.

Ό άγιος Ιουστίνος, ο φιλόσοφος και Μάρτυς, σχετικά μ' αυτό το σημείο λέγει: οι ψυχές των Δικαίων μένουν σ' ένα καλύτερο μέρος, ενώ οι ψυχές των αμαρτωλών μένουν σ' ένα χειρότερο μέρος, εν αναμονή της μεγίστης κρίσεως, η οποία πρόκειται να επακολουθήσει.

Αυτά τονίζει η φωνή της Δογματικής, δηλαδή της ακραιφνούς Θεολογίας.

Ή ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΚΑΘΑΡΤΗΡΙΟΥ ΠΥΡΟΣ

Οι Ρωμαιοκαθολικοί πιστεύουν στην λεγομένη μέση κατάσταση με τη διαφορά ότι έχουν μία διδασκαλία περί καθαρτηρίου πυρός, που έρχεται σε ευθεία αντίθεση με την ' Ορθόδοξη διδασκαλία της Εκκλησίας μας. Σύμφωνα με την πλανεμένη αυτή διδασκαλία, όσων Χριστιανών έφυγαν από τον κόσμο αυτόν μετανοημένοι και εξομολογημένοι αλλά μη έχοντας προφθάσει να εκτελέσουν το επιτίμιο που τους έβαλε ο πνευματικός τους, οι ψυχές καθαρίζονται στη διάρκεια της μέσης καταστάσεως, χρησιμοποιώντας τις περισσεύουσες αξιομισθίες των
Αγίων, δια των δεήσεων των Ιερέων και επιπλέον των ελεημοσυνών. Τί είναι οι περισσεύουσες αξιομισθίες των Αγίων; Σύμφωνα με αυτή την διδασκαλία, οι Άγιοι άνθρωποι, όταν πέθαναν και έγινε η προσωρινή κρίση, σαν να υπήρξε κάποια ζυγαριά, που ζύγισε, τρόπον τινά, την αρετήν των. Εκεί, λοιπόν, βρέθηκε πως είχαν όχι μόνο την αρετή που ζητάει ο θεός, αλλά και παραπάνω από αυτήν. Περισσεύει, λοιπόν, κατά κάποιο τρόπο η αρετή των Αγίων. Αυτά τα περισσεύματα τα διαχειρίζεται η Εκκλησία, η οποία και τα χορηγεί σε εκείνους που τους λείπουν. Το πλεόνασμα των μεν, έρχεται να καλύψει το έλλειμμα των δε. η διδασκαλία αυτή οδήγησε, την περίοδο του Μεσαίωνα, σε καταχρήσεις με τα περίφημα συγχωροχάρτια. Οι Ρωμαιοκαθολικοί πουλούσαν τις αφέσεις των αμαρτιών σε ανθρώπους, των οποίων μερικοί συγγενείς είχαν πεθάνει και ενδιαφέροντα να καταστήσουν καλύτερη τη θέση τους. Οι άνθρωποι αυτοί αγόραζαν τις αξιομισθίες των Αγίων και πίστευαν πως ανακουφίζουν τις ψυχές εκείνων που πέθαιναν.
Χρειάζεται επάνω στο σημείο αυτό να τονίσουμε ακόμη περισσότερα στοιχεία, όπως αυτά που έχουν αναπτύξει οι Πατέρες της Εκκλησίας μας και ιδιαιτέρως ο στύλος της Ορθοδοξίας, ο άγιος Μάρκος ο Εφέσου ο Ευγενικός. Και τούτο διότι έγινε μεγάλη συζήτηση περί του καθαρτηρίου πυρός κατά τη διάρκεια της γνωστής, ψευδοενωτικής συνόδου Φεράρας Φλωρεντίας το 439. Θα λέγαμε, λοιπόν, πως ο χαρακτήρας των επιτιμίων, τα όποια βάζει ο πνευματικός σε ένα εξομολογούμενο, διαφέρει απ' αυτόν των Ρωμαιοκαθολικών. εκεί κυριαρχεί η νομική άποψη της ικανοποιήσεως της Θείας δικαιοσύνης, σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος εξαγοράζει την άφεση των αμαρτιών του, πληρώνοντας λύτρα στον Θεό, τα όποια δεν είναι

χρήματα, αλλά τα επιτίμια. Κατά την Ορθόδοξη άποψη τα επιτίμια δεν είναι για να εξαγοράσουμε την άφεση, διότι η εκκλησία μας ορθότατα δογματίζει και λέγει, ότι την άφεση δεν την εξαγοράζει ο άνθρωπος ούτε με τις μεγαλύτερες αρετές. η άφεση είναι δώρο που δίδει η χάρη του Θεού. Τα επιτίμια κατά την Ορθόδοξη άποψη, έχουν παιδαγωγικό χαρακτήρα. Όπως ο πατέρας, προκειμένου ν' αναγκάσει το παιδί του να μάθει το σωστό, του επιβάλλει μία τιμωρία, επειδή πιστεύει ότι χρειάζεται μία αγωγή, για να μάθει το παιδί του ότι δεν πρέπει να κάνει το κακό, αλλά πρέπει να μάθει το καλό, έτσι και ο Πνευματικός βάζει το επιτίμιο σε κάποιον μετανοούντα αμαρτωλό που εξομολογείται, όχι βέβαια για να εξαγοράσει με το σπαθί του τον Παράδεισο και να πει στον Θεό, εγώ πλήρωσα και επομένως δικαιούμαι την άφεση.

Από την άλλη πλευρά οι Ρωμαιοκαθολικοί είχαν ερμηνεύσει ένα χωρίο του Αποστόλου Παύλου, από την Α' προς Κορινθίους επιστολή, στο οποίο λέγει: Και εκάστου το έργον όποιον εστί το πυρ δοκιμάσει. έτσι, λοιπόν, ερμήνευσαν το πυρ, περί του οποίου κάνει λόγο ο Απόστολος Παύλος, ως ένα υλικό πυρ και όχι άκτιστο πυρ. Οι Πατέρες της Εκκλησίας, βέβαια, ερμηνεύοντας αυτό το χωρίο του Αποστόλου Παύλου, λέγουν ότι το πυρ αυτό, είναι το αιώνιο πυρ. Το χωρίον αυτό του Αποστόλου Παύλου δεν όμιλε! για καθαρτήριο πυρ, αλλά για πυρ δοκιμαστικό. Όλα, δηλαδή, τα έργα και τα καλά και τα αμαρτωλά θα περάσουν από την φωτιά αυτή χωρίς, όμως να χρειάζονται κάθαρση. Εδώ ο Απόστολος εννοεί την ήμερα της κρίσεως, την οριστική, δηλαδή, κρίση κατά τον μέλλοντα αιώνα.

ΠΕΡΙ ΜΝΗΜΟΣΥΝΩΝ (Α' ΜΕΡΟΣ)

Ένα άλλο ερώτημα που τίθεται είναι εάν στην Αγία Γραφή έχουμε μαρτυρίες, οι όποιες μας πείθουν ότι οι προσευχές υπέρ των κεκοιμημένων βρίσκονται εν χρήσει και έχουν κάποιο αποτέλεσμα. Αν ανατρέξουμε στην Παλαιά Διαθήκη θα θυμηθούμε ότι στο βιβλίο των Μακκαβαίων περιγράφεται η εξής σκηνή: Ύστερα από μία μάχη, οι Ισραηλίτες περισυνέλεξαν τα πτώματα των νεκρών στρατιωτών τους. Όμως, ψάχνοντας μέσα στα χιτώνια τους βρήκαν μερικά ειδώλια. Από αυτήν την ανακάλυψη έφτασαν στο συμπέρασμα, ότι οι στρατιώτες αυτοί δεν ήταν πιστοί στον ένα και αληθινό Θεό των Ιουδαίων και γι' αυτό στη συνέχεια, όλο το στρατόπεδο έκανε πολλές

προσευχές για τις ψυχές αυτών των στρατιωτών, οι όποιοι είχαν πλανηθεί και είχαν προδώσει την πίστη των πατέρων τους.
Αν έλθουμε στην Καινή Διαθήκη, εκεί θα βρούμε ακόμη σαφέστερα παραδείγματα προσευχών υπέρ των κεκοιμημένων. Τα παραδείγματα αυτά μας τα δίδει ο Απόστολος των Εθνών Παύλος, ο όποιος σε μία επιστολή του, μας βεβαιώνει ότι πρέπει να προσφέρουμε δεήσεις υπέρ πάντων ανθρώπων, ζώντων και κεκοιμημένων. Σαφέστερος, όμως, είναι όταν ομιλεί για τον γνωστό του Ονησίφορο ο όποιος όταν εγράφετο η επιστολή είχε πεθάνει. Ο Απόστολος Παύλος δέεται υπέρ του γνωστού του με το όνομα Ονησίφορος και λέγει. Δώη αύτω ο Κύριος ευρείν έλεος παρά Κυρίου εν εκείνη τη ημέρα. Δηλαδή, εκφράζοντας μία ευχή ο Απόστολος λέγει Να δώσει ο Θεός ώστε ο Ονησίφορος να βρει έλεος ενώπιον Του κατά την ημέρα της κρίσεως. Από αυτό το χωρίο μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι προσευχές και οι δεήσεις υπέρ εκείνων, οι όποιοι έχουν πεθάνει, δεν είναι κάτι το όποιο έρχεται σε αντίθεση με αυτά τα όποια διδάσκει η πίστη μας. ΓΙ' αυτό και στην εκκλησία μας, από τους πρώτους αιώνες, έχουμε μαρτυρίες πολλών Πατέρων, οι όποιοι μιλούν για την αναγκαιότητα των προσευχών των ζώντων υπέρ των κεκοιμημένων.
Ο Τερτυλιανός ο όποιος ζει το 200 μ. Χ. μαρτυρεί ότι στην Θεία λειτουργία προσάγονται δεήσεις υπέρ των κεκοιμημένων. Την ίδια μαρτυρία απ' αυτή την εποχή, μας προσφέρει κι ένας ακόμη Εκκλησιαστικός συγγραφέας, ο Κυπριανός. Από αυτήν ακόμη την εποχή έχει γενικευθεί η συνήθεια να προσεύχονται οι πιστοί και μεμονωμένα και στην Εκκλησία, μέσα στην διάρκεια της Θείας λατρείας, υπέρ των ψυχών των κεκοιμημένων. Μέχρι δε και σήμερα οι Θείες λειτουργίες, τις όποιες τελούμε στους Ιερούς μας Ναούς, περιλαμβάνουν δεήσεις και ικεσίες, ανεξάρτητα από τα μνημόσυνα, υπέρ των κεκοιμημένων.
Ό Ιερέας προσφέρει την Θεία λειτουργία υπέρ των εν πίστει αναπαυσαμένων, προπατόρων, πατέρων, πατριαρχών, προφητών, Αποστόλων, κηρύκων, ευαγγελιστών, μαρτύρων, ομολογητών, εγκρατευτών και παντός πνεύματος δικαίου εν πίστει τετελειωμένου... εξαιρέτως δε της Παναγίας αρχάντου Υπερευλογημένης ενδόξου Δεσποίνης ημών Θεοτόκου και αειπαρθένου Μαρίας.
Όμως, υπάρχει πληθής προσευχών σε κάθε Θεία λειτουργία, όπως π.χ. όταν ευχόμεθα για τους κτήτορες της Ιεράς Εκκλησίας ταύτης και πασών των αγίων του Θεού Εκκλησιών. Από αυτού του είδους τις προσευχές είναι και γεμάτη ολόκληρη η λατρεία της Εκκλησίας μας. Άλλου πάλι ο ιερέας λέγει ευχόμενος και ανάπαυσον αυτούς οπού

επισκοπεί το φως του προσώπου Σου. Επομένως, η εκκλησία μας έχει υιοθετήσει τη Διδασκαλία της Αγίας Γραφής και περί των δεήσεων υπέρ των ψυχών. η εκκλησία δεν υπεισέρχεται σε λεπτομέρειες, αφήνοντας την κρίση στον Θεό. η εκκλησία προσεύχεται για όλους και εκζητεί το έλεος του Θεού.

Ένα πολύ αρχαίο κείμενο της Εκκλησίας μας,

Οι Αποστολικές Διαταγές, μιλά για τα μνημόσυνα και συνιστά να γίνονται δεήσεις υπέρ των κεκοιμημένων εν ψαλμοίς και αναγνώσεσι και προσευχαίς. Μάλιστα ορίζει να γίνονται τα μνημόσυνα τρεις, εννέα και σαράντα μέρες μετά τον θάνατο, τα όποια, όπως είναι γνωστό, τηρούμε μέχρι και σήμερα Κι αυτό διότι στην Παλαιά Διαθήκη όταν πέθανε ο Προφήτης Μωυσής ο λαός μ' αυτόν τον τρόπο προσευχήθηκε γι' αυτόν στον Θεό. ΟΙ Πατέρες της Εκκλησίας δίδουν Χριστιανικό συμβολισμό και στις τρεις, στις εννέα και στις σαράντα μέρες. Ο άγιος Συμεών ο Θεσσαλονίκης, ο όποιος ασχολείται πολύ με λειτουργικά θέματα, μας λέγει ότι τα τριήμερα μνημόσυνα γίνονται για τον συμβολισμό της Αγίας Τριάδος η ακόμη, συμβολίζουν τις αρετές, την πίστη, την ελπίδα και την αγάπη. Τα εννιάμερα γίνονται προς συμβολισμό των εννέα ταγμάτων των Αγγέλων. Τα δε τεσσαρακονθήμερα γίνονται για τον συμβολισμό της Αναλήψεως του Κυρίου.

Ό δε άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος προσθέτει σ' αυτά και τα ετήσια μνημόσυνα, όταν, δηλαδή, συμπληρώνεται ένας χρόνος από τον θάνατο ενός άνθρωπου. η εκκλησία μας έχει καθιερώσει όλα τα Σάββατα να είναι αφιερωμένα στις ψυχές των κεκοιμημένων. Επιπλέον δε, έχει καθιερώσει και δύο Ψυχοσάββατα, τα όποια είναι αφιερωμένα σε όλους τους απ' αιώνος κεκοιμημένους, οι όποιοι από την αρχή έως αυτή την ημέρα, έχουν αναπαυθεί εν Χριστώ. Το ένα τελείται κατά την Καθαρά Εβδομάδα και το άλλο τελείται πριν την Κυριακή της Πεντηκοστής. Σ' αυτές τις ήμερες γίνονται και μνημόσυνα για όλους, ονόματα δεν μνημονεύει κανείς συγγενής κατά τη διάρκεια ενός μνημόσυνου.

ΜΑΖΙ ΜΕ ΤΗΝ ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Τα μνημόσυνα πρέπει να συνδυάζονται με την Θεία λειτουργία και προς τούτο έχουμε τις γνώμες μεγάλων Πατέρων της Εκκλησίας μας, ο! όποιοι μας διδάσκουν ότι μεγίστη ωφέλεια προσφέρεται στις ψυχές, όταν μνημονεύονται τα ονόματα τους κατά τη διάρκεια της Θείας λειτουργίας.

Ό Ιερός Χρυσόστομος λέγει ότι η προσφορά της Θείας Ευχαριστίας υπέρ των κεκοιμημένων, ενομοθετήθη υπό των Αγίων Αποστόλων. Ο ιερός Πατήρ μας δίνει την πληροφορία για το πόσο παλαιά είναι η συνήθεια να μνημονεύονται τα ονόματα κατά την διάρκεια της Θείας λειτουργίας. Ο δε Ιερός Αυγουστίνος λέγει ότι έχουμε υποχρέωση, εάν πραγματικά αγαπάμε τους αδελφούς μας που εκοιμήθησαν, να προσφέρουμε υπέρ αυτών την Θεία Ευχαριστία. Αυτό το γνωρίζουν οι ευσεβείς Χριστιανοί, γι' αυτό φέρνουν τα ονόματα των ζώντων και των κεκοιμημένων στον ιερέα, προκειμένου να τα μνημονεύσει στην Αγία Πρόθεση. Είναι μεγάλη τιμή —λέγει ο Ιερός Χρυσόστομος— να μνημονευθεί το όνομα σου κατά τη διάρκεια του καθαγιασμού των Δώρων. Εκείνη την στιγμή —αξίζει να σημειώσουμε— προβλέπεται προσευχή και για τους κεκοιμημένους και για τους ζώντες. Κι αυτό γιατί —συνεχίζει ο Ιερός Πατήρ— όταν ο βασιλεύς κάθεται στον θρόνο του, τότε είναι ευκαιρία για τους υπηκόους που θέλουν κάτι να του ζητήσουν, να παρουσιασθούν μπροστά του. Όποιος, λοιπόν, έχει αυτήν την πρόνοια, έχει μεγάλη πιθανότητα να παραλάβει ο Θεός το αίτημα του.

Πρέπει, παράλληλα, να γνωρίζουμε πως πριν την Θεία λειτουργία ο Ιερέας τελεί την Ιερά Πρόθεση. η Πρόθεση η Προσκομιδή, είναι η προετοιμασία των τιμίων Δώρων που πρόκειται να γίνουν Σώμα και Αίμα Χρίστου. Το μεν σώμα το παραλαμβάνει ο ιερέας από το πρόσφορο το δε αίμα από τον οίνο. Επάνω στο ιερό δισκάριο ο ιερέας τοποθετεί στο κέντρο κομμάτι πρόσφορου, τον αμνό, που συμβολίζει τον Ιησού Χριστό. Δεξιά από τον αμνό τοποθετεί ένα άλλο μικρότερο κομμάτι που συμβολίζει την Παναγία και αριστερά εννέα μικρότερα κομμάτια, τα όποια συμβολίζουν τα εννέα τάγματα των Αγγέλων. Μπροστά από αυτά, ο ιερέας παίρνει ένα κομμάτι από το πρόσφορο και μνημονεύει τα ονόματα των ζώντων, βγάζοντας για κάθε όνομα ένα μικρό ψίχουλο. Δίπλα σε αυτά, μνημονεύει τα ονόματα των ψυχών των κεκοιμημένων. έτσι, λοιπόν, στο Άγιο Δισκάριο σχηματίζονται δύο λοφίσκοι από ψίχουλα, οπού είναι οι ψυχές των ζώντων και των κεκοιμημένων. Και στο τέλος ο ιερέας στο μέσον βγάζει ένα ψίχουλο για την δική του ψυχή και το τοποθετεί ανάμεσα στους δύο αυτούς λοφίσκους για να είναι ο μεσίτης μεταξύ Θεού και ανθρώπων.

Αυτή η εικόνα συμβολίζει ολόκληρη την Εκκλησία.

Ας μεταφέρουμε εδώ ένα μικρό απόσπασμα από το βιβλίο Δογματική της Ανατολικής Ορθοδόξου Εκκλησίας, το όποιο έχει συγγράψει ο αείμνηστος Παναγιώτης Τρεμπέλας. Ή επί γης στρατευόμενη

εκκλησία προσφέρει την Θεία Ευχαριστία και υπέρ των τεθνεώτων πιστεύουσα ότι μεγίστη ωφέλεια παρέχεται ταις ψυχαίς υπέρ ων η δέησις αναφέρεται. Δεν δυνάμεθα, όμως, να καθορίσωμε μέχρι τίνος βαθμού εξικνείται και ποίαν ακριβώς ισχύν κέκτηται η ωφέλεια αυτή, δηλαδή δεν ξέρουμε μέχρι ποίου σημείου μπορούμε να ωφελήσουμε με τις προσευχές μας τις ψυχές. Πάντως μεταπήδησις από της κατα-στάσεως της πικρίας και της αθλιότητας, εις την κατάστασιν της αγιότητος και μακαριότητας καθώς και η ελπίς επανορθωτικής και εξαλειφούσης τα αμαρτήματα και τας συνεπείας αυτών μετανοίας, δια τους μέχρι της τελευταίας πνοής εν τη αμαρτία εμμείναντας, αποκλείεται. έναν άνθρωπο, δηλαδή, που έφυγε αμετανόητος και άπιστος δεν μπορούμε να τον βοηθήσουμε.
Η αρχαιολογική σκαπάνη έχει ανακαλύψει πρωτοχριστιανικούς τάφους οπού είναι γραμμένες ορισμένες επιτύμβιες επιγραφές π. χ. χαίρετε οι διαβάτες και ας κάνετε μία ευχή υπέρ αυτού. άλλη επιγραφή ως Θεός Παντοκράτωρ, μνήσθητι της κοιμήσεως και αναπαύσεως της δούλης Σου..., σε άλλη υπέρ σωτηρίας και μνήμης αυτών.
Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι τα μνημόσυνα ωφελούν τους νεκρούς μας. Τους προσφέρουμε μία πνευματική υπηρεσία. Μην αμφιβάλλεις —λέγει ό
Ιερός Χρυσόστομος— ότι ο απελθών θα λάβει κάτι καλό από τις προσευχές που κάνεις εσύ. Και πάλι ο άγιος Συμεών Θεσσαλονίκης επαναλαμβάνει, το πόση μεγάλη αξία έχει το να γίνονται αυτές οι προ-σευχές μέσα στην ώρα της Θείας λειτουργίας.

ΠΕΡΙ ΜΝΗΜΟΣΥΝΩΝ (Β' ΜΕΡΟΣ)

Θα θέλαμε να συμπληρώσουμε μερικά πρακτικά ζητήματα σχετικά με τα μνημόσυνα. Κατ' αρχήν θα πρέπει να πούμε ότι το μνημόσυνο είναι μία προσευχή. Είναι μία δέηση την οποία προσφέρει η επί γης στρατευόμενη εκκλησία προς τον Θεό υπέρ ενός μέλους, το όποιο ανήκει τώρα στη θριαμβεύουσα Εκκλησία. Αυτόν τον χαρακτήρα της προσευχής πρέπει να διατηρήσει το μνημόσυνο, το όποιο στις ήμερες μας μερικές φορές γίνεται ευκαιρία κοσμικής επιδείξεως, χωρίς Ίχνος διαθέσεως προσευχής υπέρ της ψυχής για την οποία και γίνεται. Αναφερόμαστε σε εκείνες τις περιπτώσεις, όπου τα μνημόσυνα γίνονται για το θεαθήναι τοις ανθρώποις. Όπου οι συγγενείς και οι φίλοι παρατάσσονται μέσα στην εκκλησία κάποια ώρα, συνήθως έξω από την Θεία λειτουργία Επιθυμούν να διακρίνονται μέσα στην Εκκλησία, γι' αυτό και δε θέλουν να τελείται το δικό τους μνημόσυνο με αλλά. Αφήνουμε το γεγονός ότι πολλά μνημόσυνα έχουν

καταντήσει
να γίνονται ευκαιρίες επιδείξεως πλούτου από τους ανθρώπους, οι όποιοι σπεύδουν να παραγγείλουν δίσκους μεγαλοπρεπείς, λουλούδια και διακόσμηση, πληρώνοντας πολλά χρήματα, μόνο για να δείξουν την κοσμική τους ματαιοδοξία. Πολλοί ευσεβείς άνθρωποι, ακριβώς για να αποφύγουν όλα αυτά, αντί να κάνουν ένα τόσο επίσημο μνημόσυνο, κάνουν ένα τρισάγιο, παρακαλώντας τον ιερέα, μπροστά στα κόλυβα να προσευχηθεί με τις ίδιες προσευχές που λέγονται και σε ένα μνημόσυνο, ώστε με την οικονομία από την αποφυγή περιττών εξόδων, να δίδεται ελεημοσύνη στα φιλανθρωπικά ιδρύματα και σε αλλά κοινωνικά έργα. απ' αυτής της απόψεως επιθυμούμε να διευκρινίσουμε και εκείνο το όποιο είπαμε, ότι δηλαδή δεν είναι καλό αυτό που διαβάζουμε στις εφημερίδες να γράφεται, ότι η οικογένεια του τάδε νεκρού αντί μνημόσυνου κατέθεσε τόσα χρήματα για κάποιο ίδρυμα. Αυτό δεν είναι ορθό, αφού αυτό το αντί μνημόσυνου σημαίνει ότι αντί να κάνουν προσευχή στην εκκλησία κάποιοι δίδουν χρήματα. Αυτό είναι κακό. Αν, όμως, σημαίνει αντί κοσμικού και μεγαλοπρεπούς μνημόσυνου, το όποιο κοστίζει πολλά χρήματα, εμείς κάνουμε την προσευχή μας στην εκκλησία ταπεινά και τα χρήματα που εξοικονομήσαμε τα δώσαμε σε ένα φιλανθρωπικό ίδρυμα, αυτό είναι σωστό. Κάνουμε την διευκρίνιση για ν' αποφύγουμε κάποιες παρεξηγήσεις.
Το μνημόσυνο είναι προσευχή και δεν πρέπει να χάσει αυτόν τον χαρακτήρα και να γίνει μία κοσμική κοινωνική εκδήλωση. Και μάλιστα θα πρέπει το μνημόσυνο να συνδυάζεται με την Θεία λειτουργία,
όπως τονίσαμε στο προηγούμενο μέρος, ώστε ο Ιερέας να μνημονεύει το όνομα του νεκρού και μέσα στην Αγία Πρόθεση ενώπιον του φρικτού θυσιαστηρίου. Εάν υπήρχε μόνον η Θεία λειτουργία δεν θα υπήρχε λόγος να γίνεται ξεχωριστό μνημόσυνο. Το να γίνεται μόνο το μνημόσυνο χωρίς την Θ. Λειτουργία αυτό δεν είναι σωστό. η Θ. Λειτουργία περιλαμβάνει ειδικές δεήσεις και προσευχές και αιτήσεις εκτενείς που αναφέρονται στους κεκοιμημένους αδελφούς μας. Επομένως, τα μνημόσυνα που γίνονται στις Εκκλησίες μας πρέπει ν' αποφεύγουν κάθε κοσμικότητα και κάθε περιττή μεγαλοπρέπεια, η οποία στοχεύει, απλώς και μόνον, στην κοινωνική επίδειξη. ένα δεύτερο σημείο είναι ότι τα μνημόσυνα συνοδεύει συνήθως ένας δίσκος με κόλυβα Από τον 4ο μ.Χ. αιώνα επικράτησε να συνοδεύονται τα μνημόσυνα με τα κόλυβα. πριν τον 4ο αιώνα υπήρχαν άλλες συνήθειες, οπού οι άνθρωποι χρησιμοποιούσαν άλλου είδους τροφές,

όπως π. χ. ψωμί, κρασί, τυρί, ρύζι κ.ά., τα όποια στη συνέχεια τα κατέλυαν σε κοινό τραπέζι, ευχόμενοι για την ψυχή του ανθρώπου που εκοιμήθη. Μάλιστα μας έχει παραδοθεί ότι μετά το μνημόσυνο εγίνοντο γεύματα η δείπνα, στα όποια ελάμβαναν μέρος όλοι όσοι προσηύχοντο υπέρ των ψυχών. Αυτά είναι τα περίφημα νεκρόδειπνα, οπού οι άνθρωποι τρώγοντας το φαγητό τους έλεγαν την ευχή: μακαριά η μνήμη αυτού. Κάτι ανάλογο που και εμείς λέμε αιωνία η μνήμη. Για τούτο και επεκράτησε σε ορισμένα μέρη της Ελλάδος, αυτά τα γεύματα που επακολουθούν μετά το μνημόσυνο, να λέγονται μακαριές.

Το γεγονός ότι μετά τον 4ο αιώνα επεκράτησε να υπάρχουν τα κόλυβα, έχει συμβολική σημασία. Τα κόλυβα συμβολίζουν την Ανάσταση των σωμάτων. Το έχει πει ο Κύριος εάν μη ο κόκκος του σίτου πεσών εις την γήν αποθάνη, αυτός μόνος μένει εάν δε αποθάνη, πολύν καρπόν φέρει. Εάν το σπυρί του σταριού, οπού ο γεωργός το σπέρνει στην γη, όταν πέσει στη γη δεν σαπίσει θα μείνει μόνο του, εάν όμως σαπίσει θα φέρει καρπόν πολύ. ΟΙ Χριστιανοί, λοιπόν, χρησιμοποιούσαν τα κόλυβα, τα όποια έβραζαν μαζί με άλλους δημητριακούς καρπούς και άλλους σπόρους και στη συνέχεια τα προσέφεραν — όπως γίνεται και σήμερα— στους ανθρώπους που συμμετείχαν στο μνημόσυνο, ώστε τρώγοντας τα να εύχονται υπέρ αναπαύσεως της ψυχής.

Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΥ

Όταν γίνεται ένα μνημόσυνο επακολουθεί η προσφορά καφέ και κάποιου οινοπνευματώδους ποτού και όλοι εύχονται. Αυτό είναι κατάλοιπο των μακαριών. Επειδή στις πόλεις δεν είναι εύκολο να γίνονται τραπέζια και να τρώγουν τόσοι άνθρωποι, έχει επικρατήσει αυτή η συνήθεια. στα χωριά, όμως,
και σήμερα ακόμα, που τηρούνται οι παραδόσεις, συνεχίζονται να προσφέρονται αυτά τα γεύματα, είτε κατά την κηδεία, είτε κατά τα μνημόσυνα. Οι άνθρωποι οι όποιοι θέλουν να κάνουν ένα μνημόσυνο δεν πρέπει να αρκεσθούν στο να παρασκευάσουν το δίσκο με τα κόλυβα, αλλά θα πρέπει να κάνουν και αλλού είδους προετοιμασία. Πρώτα απ' όλα θα ζυμώσουν πρόσφορο υπέρ του κεκοιμημένου και το πρόσφορο αυτό ζυμώνεται με διαδικασία ειδική και με προσευχή. Δεύτερον, δίδουμε το όνομα του κεκοιμημένου, υπέρ του οποίου τελείται το μνημόσυνο, μαζί με το πρόσφορο, στον ιερέα, ώστε στην ιεράν Προσκομιδή, η οποία προηγείται της Θείας λειτουργίας, να

μνημονευθεί αυτό το όνομα και να εξαχθεί μία μερίδα από το πρόσφορο. Επίσης και για τα μέλη της οικογενείας του ανθρώπου υπέρ του οποίου γίνεται το μνημόσυνον, συντρέχουν ωρισμένες υποχρεώσεις, δηλ. πρέπει και πνευματικώς να ετοιμασθούν, να εξομολογηθούν, να νηστέψουν και να συμμετάσχουν στη Θεία Ευχαριστία.
Άλλες υποχρεώσεις τις όποιες έχουμε υπέρ των κεκοιμημένων, είναι τα σαρανταλείτουργα, τα όποια τελούνται και δίδεται η ευκαιρία συχνών δεήσεων υπέρ των κεκοιμημένων. Ακόμη, όμως, ελεημοσύνες και δωρεές προσφορές σε πτωχούς, απόρους και ιδρύματα που περιθάλπουν πτωχούς. Αυτός είναι ένας καλός τρόπος για να καταστήσουμε καλύτερη την θέση του κεκοιμημένου μας. Θέλεις να τιμήσεις τον απελθόντα; Ερωτά ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος Τίμησε τον όχι με θρήνους και κοπετούς, αλλά με ελεημοσύνες, ευεργεσίες, λειτουργίες.

Ή ελεημοσύνη, βέβαια, όπως είπαμε, δεν αναπληρώνει την προσευχή, δηλαδή, το μνημόσυνο.
Ενίοτε οι άνθρωποι καλούν σ' ένα μνημόσυνο τον Επίσκοπο. τις περισσότερες φορές αυτό γίνεται από ματαιοδοξία. Δηλαδή, να έρθει ο Δεσπότης για να φανούμε περισσότερο. Πρέπει να γνωρίζουμε το εξής. Πέραν από τα θέματα της ματαιοδοξίας και πέραν από τα θέματα της κοινωνικής επιδείξεως, η παρουσία του Επισκόπου στο μνημόσυνο ενέχει μία όλως ιδιάζουσα σημασία. Και τούτο διότι ο Επίσκοπος διαβάζει την ευχή με την οποία λύεται ο αφορισμός, ο όποιος τυχόν να υπάρχει εις βάρος ενός ανθρώπου. Γι' αυτό και οι παλαιότεροι συνήθιζαν να παίρνουν τον Επίσκοπο στον τάφο, οπού γονάτιζε για να διαβάσει την συγχωρητική ευχή επί λύσει αφορισμού.

ΠΛΑΝΕΣ ΚΑΙ ΑΙΡΕΤΙΚΕΣ ΔΟΞΑΣΙΕΣ

Θα πρέπει στην συνέχεια να μιλήσουμε, όμως και για ορισμένες πλάνες, οι όποιες υπάρχουν σε ό,τι αφορά στην αντίληψη που εμείς έχουμε για τις ψυχές των ανθρώπων. Οι πλάνες αυτές εμφανίσθηκαν από τους πρώτους Χριστιανικούς χρόνους και κατεπολεμήθησαν από την Εκκλησία. Θα τις αναφέρουμε με κάθε δυνατή συντομία
Ή πρώτη αιρετική διδασκαλία περί των ψυχών
είναι η γνωστή θεωρία περί της αποκαταστάσεως των πάντων. η θεωρία εμφανίσθηκε κατά τους πρώτους αιώνες, τότε που δεν είχαν ακόμα διαμορφωθεί τα δόγματα της Εκκλησίας και επομένως οι άνθρωποι προσπαθούσαν να διατυπώσουν επί το ακριβέστερον τις

αλήθειες της πίστεως κατά το δοκούν. Ανάμεσα τους υπήρχαν πολλοί, μεταξύ των οποίων και ο Ωριγένης, ο όποιος διετύπωσε την θεωρία της αποκαταστάσεως των πάντων. Σύμφωνα με αυτήν ο Θεός είναι γεμάτος αγάπη και επομένως η αγάπη του Θεού στο τέλος θα νικήσει την δικαιοσύνη Του. Δεν είναι δυνατόν ο Θεός να αποφασίσει —λέγει ο Ωριγένης— οριστικά και αμετάκλητα την τιμωρία των αμαρτωλών στην κόλαση. Δεν είναι δυνατόν να ανεχθεί η γεμάτη αγάπη καρδιά του Θεού να βλέπει τα πλάσματα Του, τους αμαρτωλούς, να τιμωρούνται αιωνίως, δηλαδή, χωρίς τέλος. Σύμφωνα μ' αυτή την διδασκαλία, ο Θεός, στην διάρκεια της μέσης καταστάσεως, ενδιαφέρεται να καθαρισθούν αυτές οι ψυχές εκεί που βρίσκονται και θα δώσει άφεση σε όλους. Θα συγχωρήσει ακόμα και τους δαίμονες, οι όποιοι έχουν αμαρτήσει ενώπιον του Θεού, ώστε θα γίνει πλέον τα πάντα και εν πάσι ο Θεός. Είναι μία θεωρία που προέρχεται από την φιλοσοφία και λιγότερο από την Αγία Γραφή.

Ό Ωριγένης, ο όποιος αναφέρθηκε σ' αυτή την θεωρία, ξεκίνησε από την φιλοσοφική αρχή, ότι το κακό δεν είναι αυθύπαρκτο και επομένως έχει αρχή. Αφού, λοιπόν, το κακό έχει αρχή, θα πρέπει να έχει και τέλος, όπως ακριβώς έλεγε η αρχαία Ελληνική φιλοσοφία. Άρα και η κόλαση που είναι κακό δεν

μπορεί να είναι αιώνια Ούτε ο διάβολος θα μπορεί να είναι αιώνιος στο κακό. Όπως ο υλικός κόσμος πρόκειται να καταστραφεί αφού έσχεν αρχή, άρα θα έχει και τέλος. τι σημαίνει καλό, λέγει ο Ωριγένης, παρά η απουσία του κακού; τι σημαίνει σκοτάδι, παρά η απουσία του φωτός;

Αυτό υπεράσπιζε ο Ωριγένης ξεκινώντας ταυτόχρονα και από την θεωρία της ανακυκλώσεως των πάντων και επομένως και της ανακυκλώσεως και των ψυχών. Την θεωρία περί της αποκαταστάσεως των πάντων του Ωριγένους, κατεδίκασε η Ε' Οικουμενική Σύνοδος της Εκκλησίας, όμως, η θεωρία αυτή εξηκολούθησε να υπάρχει και μετά την καταδίκη της.

Ή εκκλησία μας, στηριζομένη επί της Αγίας Γραφής, διδάσκει, ότι δεν υπάρχει τέτοια περίπτωση γενικής αποκαταστάσεως.

Απ' αυτή την θεωρία προέρχεται και η άλλη, η δεύτερη πλάνη που αναφέρεται στις ψυχές και η οποία λέγεται μετενσάρκωση. Κατ' αυτήν, οι ψυχές καθαίρονται δια των αλλεπαλλήλων μετενσαρκώ-σεων. Όταν, δηλαδή, η ψυχή βγαίνει από ένα σώμα, η ίδια ψυχή μπαίνει σε ένα σώμα είτε ανθρώπου, είτε ζώου, είτε και φυτού! Και εκεί τιμωρείται με αυτόν τον τρόπο και καθαίρεται. Αν δεν φτάσουν με την πρώτη μετενσάρκωση οι ψυχές να έχουν καθαρισθεί πλήρως

και να είναι σε θέση να κληρονομήσουν τη Βασιλεία του Θεού, συνεχίζουν και επόμενες μετενσαρκώσεις.
Όσον αφορά στην μετενσάρκωση, θα λέγαμε πως η ψυχή του ανθρώπου προέρχεται από την ουσία του Θεού και επομένως δε μπορεί να περιέχεται στην
σάρκα ενός ζώου η ενός φυτού. Μία ψυχή υπάρχει σε κάθε άνθρωπο και όχι μία ψυχή για δύο η περισσότερους ανθρώπους.
Σώμα και ψυχή αποτελούν μία ενότητα, η οποία είναι αδιάσπαστη. Διασπάται προσωρινά με τον θάνατο η ενότητα αυτή, όμως, κατά την κοινή ανάσταση, η κάθε ψυχή επιστρέφει και εισέρχεται στο σώμα με το όποιο έζησε.
Μία τρίτη πλάνη είναι η περί καθαρτηρίου πυρός για την οποία μιλήσαμε. Μία πλάνη ακόμη είναι η περί επαφής των ζώντων με τους νεκρούς, εκτός της Εκκλησίας. Πρόκειται για το φαινόμενο του πνευματισμού, των μέντιουμς, της παραψυχολογίας, των φαινομένων των Μάγων και των Μαγισσών. Όλοι αυτοί ισχυρίζονται ότι μπορούν να μας φέρουν σε επαφή με τα πνεύματα των κεκοιμημένων.
Κατά τη διδασκαλία των Πατέρων της Εκκλησίας, πρόκειται περί Σατανικών εφευρημάτων, με τα όποια ο διάβολος επιδιώκει να παραπλανά τους ανθρώπους. Ο διάβολος μιμείται τις φωνές των νεκρών μας. η μόνη δυνατότητα επικοινωνίας με τους κεκοιμημένους είναι δια της Εκκλησίας, μέσα από τις δεήσεις και τις προσευχές και κυρίως μέσα από την Θεία Ευχαριστία.
Ή πέμπτη πλάνη που υπάρχει είναι η αντίληψη για το ότι οι ψυχές των ανθρώπων μετακινούνται σαν βρυκόλακες από εκεί και από εδώ. Αυτά έχουν σχέση με την λαογραφία. η Αγία Γραφή δεν ομιλεί, βεβαίως, για τέτοια πράγματα. Οι ψυχές είναι πνεύματα, δεν έχουν όγκο και ύλη. Δεν μπορούν να χτυπήσουν η να δημιουργήσουν θόρυβο. Ο διάβολος
μπορεί να κάνει κάτι τέτοιο. Ο διάβολος έχει τη δυνατότητα να λαμβάνει αισθητό σχήμα για να φοβίζει τους ανθρώπους. Τα αλλά είναι γεννήματα θρύλων.

Ή ΚΟΙΝΗ ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ

Αποτελεί δόγμα της πίστεως μας η κοινή ανάσταση των νεκρών. Το λέμε στο σύμβολο της Πίστεως μας· προσδοκώ ανάστασιν νεκρών και ζωήν του μέλλοντος αιώνος. η ζωή μας έχει τέσσερα στάδια Το πρώτο είναι η επίγεια ζωή μας. Αυτή την οποία ζούμε εδώ επάνω στην γη. Το δεύτερο στάδιο είναι μετά τον θάνατο μας, η λεγομένη μέση κατάσταση. Το τρίτο στάδιο είναι η ζωή κατά την ανάσταση των σωμάτων

και το τέταρτο η ζωή του μέλλοντος αιώνος. Τότε αρχίζει και το μυστήριο της ογδόης ημέρας.
Όμως, αν κάποιος αμφιβάλλει περί της αναστάσεως των σωμάτων, θα πρέπει να πούμε ότι η ανάσταση αυτή θα γίνει διότι το είπε το αψευδές στόμα του Κυρίου μας. στο κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο είναι γραμμένα τούτα τα λόγια του Κυρίου. Οι νεκροί ακούσονται της φωνής του Υιού του Θεού και οι ακούσαντες ζήσονται. Θα ακουστεί λέγει η φωνή του Χριστού και όλοι θα ζήσουν, θα αναστηθούν. στην συνέχεια ό
ίδιος ο Κύριος συμπληρώνει Μη θαυμάζετε τούτο ότι έρχεται ώρα εν' η πάντες οι εν τοις μνημείοις ακούσονται της φωνής αυτού και εκπορεύσονται οι τα αγαθά ποιήσαντες εις ανάστασιν ζωής, οι δε τα φαύλα πράξαντες εις ανάστασιν Κρίσεως. Σαφέστατα τα λόγια αυτά του Κυρίου μας ομιλούν για την Ανάσταση των σωμάτων, η οποία θα γίνει όταν θα ακουσθεί η φωνή του Ιησού Χρίστου.
Άλλα και ο Απόστολος Παύλος εκφράζοντας την ίδια αλήθεια μας λέγει σαλπίσει γαρ και οι νεκροί εγερθήσονται αφθαρτοι2. Ο Απόστολος ομιλεί περί του σαλπίσματος του Αγγέλου, το όποιο θα σημάνει για την ανάσταση των νεκρών σωμάτων, οπότε οι νεκροί θα εγερθούν άφθαρτοι. Για όσους επίσης αμφιβάλλουν περί της ζωοποιήσεως των νεκρών σωμάτων και μάλιστα των απ' αιώνος κεκοιμημένων, υπάρχει το δράμα του προφήτου Ιεζεκιήλ, οπού ο προφήτης, λαμβάνοντας εντολή από τον Θεό να κηρύξει στα γυμνά οστά, κηρύττει και αμέσως τα οστά προσλαμβάνουν σάρκα και ψυχή· ζωοποιούνται και ανίστανται.
Είναι επίσης ορθό και δίκαιο πριν από την Δευτέρα Παρουσία να προηγηθεί η Ανάσταση των σωμάτων, προκειμένου σώματα και ψυχές, μαζί να παρουσιαστούν ενώπιον του βήματος του αδέκαστου Κριτού, για να λάβουν την απάντηση στον τρόπο της ζωής που έζησαν από κοινού. Και αυτό διότι —όπως έχουμε πει— ο άνθρωπος δεν είναι μόνο ψυχή ή
μόνο σώμα, είναι σώμα μαζί και ψυχή. Ο Απ. Π αυλός σαφώς μας πληροφορεί ότι θα βρεθούμε ενώπιον του Κριτού, με το σώμα μας, για να λάβει έκαστος την κρίση για όλα όσα έκανε. Μαζί έζησαν σώμα και ψυχή, μαζί και θα απολαύσουν τον Παράδεισο η μαζί θα οδηγηθούν στην Κόλαση.
Μερικοί αναρωτιούνται πως είναι δυνατόν να γίνει αυτή η ανάσταση, όταν το σώμα έχει διαλυθεί προ πολλού. Το σώμα αυτό 6ά αναστηθεί, διότι ανεστήθη το σώμα του Χρίστου. Ο δε Κύριος μας δεν είναι ξένος ως προς ημάς. η Αγία Γραφή Τον χαρακτηρίζει ως πρωτότοκο πάσης

κτίσεως και ότι εγένετο απαρχή των κεκοιμημένων2. Αυτό σημαίνει πως ό,τι συνέβη στον Χριστό, πρόκειται να συμβεί και σε εμάς. Επειδή ο Χριστός είναι η ανακεφαλαίωση και η συγκεφαλαίωση ολοκλήρου της ζωής μας. Ο Κύριος μας είναι η κεφαλή του σώματος μας και εμείς είμεθα τα μέλη. Επομένως, αφού η κεφαλή ανέστη, θα αναστηθεί και ολόκληρο το σώμα. Θα αναστηθούμε, όμως, όχι αφ' εαυτών μας, όπως συνέβη με την Ανάσταση του Κυρίου, αλλά θα αναστηθούμε όταν ακουσθεί η φωνή του Κυρίου.
Ό Ιερός Χρυσόστομος λέγει τα εξής: Αν δεν ανασταίνεται το σώμα, τότε δεν ανασταίνεται ο άνθρωπος. Διότι ο άνθρωπος δεν είναι μόνο ψυχή. Είναι ψυχή και σώμα. Αν, λοιπόν, η ψυχή ανασταίνεται, κατά το μισό ο άνθρωπος ανασταίνεται και όχι ολόκληρος. Άλλωστε, δεν κυριολεκτούμε όταν λέμε ότι
ανασταίνεται η ψυχή, διότι μόνο το σώμα ανασταίνεται, αφού μόνον αυτό παραδίδεται στην φθορά.
Ή ανάσταση των σωμάτων είναι ένα θαύμα. θα είναι το θαύμα της Δυνάμεως του Θεού. Και όπως ο σπόρος σπείρεται στην γη εν φθορά και εγείρεται εν αφθαρσία, έτσι και το σώμα μας εσπάρη εν φθορά, ετάφη και διελύθη μέσα στην γη και πρόκειται να αναστηθεί και να εγερθεί εν αφθαρσία.
Αυτή η ανάσταση θα γίνει, όπως λέγει ο Κλήμης Ρώμης, οπουδήποτε και αν έχουμε διασκορπισθεί, είτε στη θάλασσα, είτε στην ξηρά, είτε έχουμε κατασπαραχθεί από θηρία η όρνεα, θα μας αναστήσει με τη δύναμη Του ο Θεός, γιατί όλος ο κόσμος βρίσκεται στο χέρι Του.

ΠΩΣ ΘΑ ΕΙΝΑΙ ΤΑ ΝΕΑ ΣΩΜΑΤΑ;

Ένα ερώτημα το οποίο είναι εύλογο είναι, πως θα είναι τα σώματα μας μετά την ανάσταση μας; Θα είναι όπως ήταν πριν από τον θάνατο η όχι; η απάντηση είναι ότι τα σώματα μας θα είναι τα ίδια όπως και πριν, κατά βάση, αλλά με διαφορετικές Ιδιότητες. Ο Ιερός Χρυσόστομος, απαντώντας στο ερώτημα, λέγει, ότι το σώμα θα είναι το ίδιο, αλλά και δεν θα είναι το ίδιο.
Ό Όσιος Μακάριος λέγει ότι το σώμα μας μετά την ανάσταση θα διατηρεί την φύση του όπως ο σίδηρος, ο όποιος όταν πυρακτώνεται γίνεται κατακόκκινος, χωρίς, όμως, και να πάψει να είναι σίδηρος. Ό άγιος Θεόδωρος Μοψουεστίας δίνει μίαν άλλη εικόνα. Την εικόνα της άμμου και του γυαλιού. Όπως γνωρίζουμε, το γυαλί αποτελείται από την άμμο. Όμως, όταν γίνεται γυαλί, δεν είναι πλέον άμμος. Μεταξύ, λοιπόν, του προ της αναστάσεως σώματος μας και εκείνου το όποιο θα έχουμε μετά την ανάσταση, υπάρχει και ταυτότητα και

διαφορά.
Μία διαφορά που πρέπει να καταγράψουμε είναι ότι το παλαιό σώμα είναι ενδεδυμένο την φθορά, ενώ το νέο, την αφθαρσία. Το σώμα αυτό μετά την κοινή ανάσταση θα είναι αθάνατο. η εικόνα του σπόρου που χρησιμοποιεί ο Απ. Παύλος είναι πολύ χαρακτηριστική. Σπείρεται ο σπόρος στην γη, στην συνέχεια διαλύεται, έπειτα φυτρώνει απ' αυτόν τον σπόρο ένα νέο φυτό, το όποιο ζωογονείται και αναπτύσσεται. Είναι δε της Ιδίας φύσεως με τον σπόρο ο όποιος έχει σπαρεί. Εάν σπείρει, δηλαδή, κάποιος σπόρο σιταριού, σιτάρι θα φυτρώσει. Είναι, όμως, αυτό καλύτερο από αυτό το όποιο εσπάρη. Σπείρεται δε ένα σπειρί και φυτρώνουν πολλαπλάσια. Μπορούμε απ' όλα αυτά να συναγάγουμε τις ιδιότητες, τις όποιες θα έχει το μετά την ανάσταση σώμα μας, με πρώτη εκείνη της αφθαρσίας.
Ό άγιος Κύριλλος Ιεροσολύμων, προσπαθώντας να προσεγγίσει αυτό το μυστήριο, χρησιμοποιεί την εικόνα του νερού. Το νερό, λέγει, άλλες ιδιότητες έχει όταν είναι υγρό, άλλες όταν είναι στερεό, και άλλες όταν είναι ατμός. Και σε εμάς θα γίνει μία μεταποίηση. Επομένως, εφ' όσον το σώμα μας θα
έχει την ιδιότητα της αφθαρσίας, αυτό σημαίνει ότι δεν θα αρρωσταίνει, δεν θα πονά, δεν θα γερνά. Θα έχουμε δε όλοι μία ηλικία, όπως λέγει η παράδοση της Εκκλησίας μας, την οποία συναντούμε και στα υμνολογικά μας κείμενα. Δεν θα έχουμε, με αλλά λόγια, τις αναπηρίες τις όποιες είχαμε στην ζωή αυτή, τις διάφορες ασθένειες, ούτε θα έχουμε και τα λεγόμενα αδιάβλητα πάθη όπως, το ότι πεινάμε, διψάμε, κουραζόμαστε και έχουμε ανάγκη αναπαύσεως, το ότι πονάμε κ.λπ.
Ή δεύτερη ιδιότητα, η της αθανασίας, σημαίνει ότι δεν θα πεθάνουμε και θα είμαστε αιώνιοι. Το πρότυπο μας θα είναι το σώμα του Αναστημένου Χρίστου. Μία τρίτη Ιδιότητα μας είναι η μεταποίηση η μεταμόρφωση του σώματος μας. Το νέο σώμα θα είναι καλύτερο και ανώτερο του προηγουμένου. Δεν θα έχει ούτε ύλη, ούτε βάρος, δεν θα έχει όγκο, δεν θα καταλαμβάνει θέση μέσα στον χώρο. Όπως ο Κύριος μας είχε μεν σώμα, το όποιο οι μαθητές έβλεπαν μετά την Ανάσταση, όμως, το σώμα αυτό δεν τον εμπόδιζε να εισέρχεται στο δωμάτιο, που ήταν οι μαθητές, κεκλεισμένων των θυρών η ακόμη δεν τον εμπόδιζε να βρίσκεται ταυτοχρόνως σε διάφορα σημεία, όπως επιβεβαιώνεται από τις μετά την Ανάσταση εμφανίσεις Του.
Οι ιδιότητες που θα έχει το καινούργιο σώμα μας θα είναι νέες ιδιότητες. Το σώμα μας αυτό θα μετέχει της δόξης του αναστημένου και αναληφθέντος Ιησού Χρίστου. Ο Κύριος δεν ανέστη μόνον ως

πρωτότοκος πάσης κτίσεως, αλλά και αυτό το αναστημένο σώμα Του το μετέφερε στους ουρανούς, κατά την
ήμερα της Αναλήψεως Του. Και γι' αυτό, η μεγάλη Δεσποτική εορτή της Αναλήψεως έχει πολύ μεγάλη σημασία για εμάς, διότι σημαίνει την παντοτινή δόξα του σώματος μας, δίπλα από το σώμα του Αναστημένου Χρίστου στην δόξα του Ουρανού. Το σώμα μας θα είναι ωραίο, με τα πρώην χαρακτηριστικά του. ΟΙ σωματικές μας δε αναμνήσεις, θα γίνουν πνευματικές. Γι' αυτό μία ακόμη ιδιότητα του είναι η πνευματικότης. Δεν θα μας απασχολούν πλέον θέματα υλικά η ηδονικά θέματα. Το σώμα μας ως πνευματικό, δεν θα έχει ανάγκη συντηρήσεως και τροφής.
Με βάση όλα αυτά τα όποια είπαμε, περί του αναστημένου σώματος μας, θα πρέπει να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι και η ανταμοιβή μας, δηλαδή, η κληρονομιά του Παραδείσου ή η τιμωρία μας, δηλαδή, η κόλαση, θα είναι πνευματικού και όχι υλικού χαρακτήρας, θα είναι καταστάσεις που θα μας γεμίζουν χαρά, εάν θα είμεθα μαζί με τον θεό και θα γευόμεθα την παρουσία του θεού η αντιθέτως, θα πληρούν την ψυχή μας από θλίψη και λύπη. Θά τιμωρούμεθα διότι θα είμεθα μακράν του θεού. Δεν θα απολαμβάνουμε την εν ημίν παρουσία Του. Αυτό είναι φοβερότατο μαρτύριο, διότι η συνείδηση μας, όπως λέγουν οι δογματικοί θεολόγοι της Εκκλησίας μας, εις το έπακρον τότε εκλεπτυσμένη και ευαισθητοποιημένη, θα μας ελέγχει κατά τρόπο βασανιστικό και επώδυνο, θα έχει απαλλαχθεί από την ραστώνη η συνείδηση μας, με την οποία βαρύνεται κατά τη διάρκεια της παρούσης ζωής.
Οι άνθρωποι, λέγουν οι Πατέρες της Εκκλησίας, θα λάμπουν κατά το μέτρο της αρετής των. Γι' αυτό και ο Κύριος είπε ότι εν τη οικία του Πατρός Μου, μοναί πολλαί εισίν. τούτο σημαίνει ότι και ο Παράδεισος θα έχει ορισμένες διαβαθμίσεις. σε άλλη κατάσταση θα βρίσκονται οι Άγιοι που ευαρέστησαν ενώπιον Θεού και σε άλλη κατάσταση θα βρίσκεται κάποιος άλλος Χριστιανός. Όμως, όλοι όσοι θα βρίσκονται στον Παράδεισο, θα αισθάνονται πλήρη ευτυχία. Και μάλιστα οι Πατέρες χρησιμοποιούν μία ωραία εικόνα, για να μας προσδιορίσουν το ότι όλοι θα αισθανόμεθα Ικανοποιημένοι. Ο κάθε άνθρωπος θα κρατάει στα χέρια του ένα δοχείο. Άλλου το δοχείο θα είναι πιο μεγάλο, αλλού μικρότερο. Όμως όλων τα δοχεία θα είναι γεμάτα έως το χείλος επάνω.
Μετά την ανάσταση θα ακολουθήσει η γενική κρίση. η καθολική κρίση όπως λέμε. Θα εμφανισθούμε με τα αναστημένα σώματα και τις ψυχές μας ενωμένες, όπως και τώρα, ενώπιον του αδέκαστου

βήματος του Θεού.

ΣΑΝ ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το βιβλίο αυτό προσπάθησε να δώσει απάντηση στο θέμα της μετά θάνατον ζωής, με βάση τα Πατερικά και Αγιογραφικά δεδομένα. Είναι φυσικό να
αισθανόμεθα ενδιαφέρον και για την τύχη των προσφιλών μας ανθρώπων, ώστε να επιθυμούμε να γνωρίζουμε σε ποία κατάσταση βρίσκονται, από την ώρα που πέθαναν, μέχρι την ώρα που θα κριθούν. άλλα και ο καθένας ενδιαφέρεται και για τον εαυτό του. Να μάθει, δηλαδή, τι μέλλει γενέσθαι μετά το φαινόμενο του θανάτου. Εμείς ως πιστοί Ορθόδοξοι Χριστιανοί, γνωρίζουμε αυτά που μόνο ο Θεός θέλησε να γνωρίζουμε. Όσα μας απεκαλύφθησαν δια της αποκεκαλυμμένης αληθείας. Αυτά, όμως, τα όποια γνωρίζουμε είναι αρκετά, ώστε να ευθυγραμμίσουμε τον τρόπο της ζωής μας στην γη αυτή, με το θέλημα του Θεού, για να αξιωθούμε της μερίδος των σωζόμενων.
Όλοι θα αποθάνουμε, όμως, πρέπει να αποθάνουμε με ζωντανή την πίστη μας, ζώντες το μυστήριο της Βασιλείας του Θεού ήδη από την ζωή αυτή. Το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας δεν είναι μόνον ανάμνηση του πάθους του Κυρίου μας, αλλά είναι επιπλέον και κάτι ακόμη, είναι η βίωση της μελλούσης κληρονομιάς, είναι η βίωση της Βασιλείας των Ουρανών απ' αυτή την ζωή. Ζώντας μέσα στην εκκλησία ζούμε στον μέλλοντα αιώνα.
Μακάρι να μας αξιώνει ο Θεός, όσο ζούμε στην ζωή αυτή μέσα στην Εκκλησία, να βιώνουμε καθημερινώς την παρουσία Του. Να αξιωθούμε δε, όταν πεθάνουμε, να γίνουμε κληρονόμοι του Παραδείσου, με την άφθαρτη χαρά που ο Θεός έχει επιφυλάξει στους ανθρώπους της πίστεως, των έργων, της ασκήσεως και της αρετής. Γένοιτο!

ΠΡΟΒΟΛΗ

Μέ ὁδηγό τήν πίστη μέσα στήν Ἐκκλησία κατέχουμε τήν ἀλήθεια σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τήν μεταθάνατον ζωή. Ὁ Θάνατος ἐξακολουθεῖ βέβαια νά εἶναι ἕνα μυστήριο. Καί μυστηριώδη εἶναι καί ὅσα τόν συνοδεύουν. Ὁ Κύριος καί οἱ Ἅγιοι Πατέρες διεφώτισαν ὁρισμένες πτυχές, σήκωσαν κατά κάποιο τρόπο τό παραπέτασμα πού μᾶς χωρίζει ἀπό τόν ἄλλο κόσμο καί μᾶς ἔδωσαν ὅσες πληροφορίες χρειαζόμαστε, κι' ὅσες πρέπει τελικά νά γνωρίζουμε γι' αὐτόν τόν κόσμο. Αὐτό προσπαθεῖ νά κάνει ἡ παροῦσα ἔκδοση. Μέ γνώμονα τήν Ἁγία Γραφή καί τούς Ἁγίους Πατέρες προσπαθεῖ νά ἐρευνήσει τί συμβαίνει μετά τόν τάφο καί μετά τόν Θάνατο. Ἡ ὁδός τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ μόνη ἀσφαλής τήν ὁποία μποροῦμε καί ὀφείλουμε νά ἀκολουθήσουμε. Κάθε ἄλλος δρόμος εἶναι ὀλισθηρός καί ἐπικίνδυνος.